

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Aarbog for Nors

Udgivet af
Norslands danske
Samfund.

Historisk Aarbog for Mors

Udgivet af
Morslands danske Samfund

III

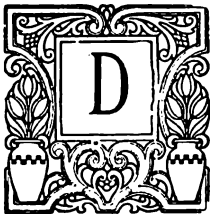
1921

Nyføding Mors
Morsø Folkeblads Bogtrykkeri
1921.

Redigeret af
Højskoleforstander *Jakob Lykke*,
Galtrup.

Af Morslands Præstehistorie i det 16. og 17. Aarhundrede.

Ved *Jakob Lykke.*

ER er for enhver, der har historisk Sans, en egen Glæde forbundet med at granske de gamle „Kilder“ til historisk Oplysning. Men Glæden er ikke ublandet. Bortset fra, at det tit er mørke Billeder, man faar at se, er der næsten altid i det mindste to Ting i Vejen. Det ene er, at Kilderne er for faa, saa der bliver alt for mange „Huller“ i Historien, det andet, at man, selv naar Kilderne er saa righoldige, at man kan faa næsten alle ønskelige faktiske Oplysninger, dog har en Fornemmelse af, at der mangler noget, kanske endda det vigtigste, nemlig Klarhed over det, der laa bag ved alt det ydre, den egentlige Livssammenhæng, uden hvilken de mange Enkeltheder falder fra hinanden i Stumper og Stykker.

Saaledes ogsaa med det Emne, der her skål behandles. Kan det falde svært at udrede de røde Traade, der gik gennem aandelige Bevægelser, som mange nulevende deltog i, er det næsten haabløst at prøve paa noget tilsvarende, naar man gaar Aarhundreder tilbage i Tiden. Faar vi da gennem de følgende Træk Indtryk af stor timelig og aandelig Fattigdom, er det vel ikke rent fejlagtigt, men skyldes dog maaske til Dels,

at vore Kilder ikke tillader os at trænge dybt nok ind „bag Kulisserne“.

Dette bedes man venligst have i Erindring under Læsningen af denne Artikel.

Det var først i Aaret 1629, altsaa omtrent 100 Aar efter Reformationens Indførelse, at den theologiske Embedseksamen ved en kgl. Anordning blev gjort til en Betingelse for at kunne blive Præst i den danske Kirke. Før den Tid — som vistnok ogsaa trods Loven ikke saa sjældent senere — var det Personer af meget forskellig Uddannelse, der efter først at være valgte og kaldede af Menigheden og overhørte af Biskoppen, stadfæstedes af Kongen (oftest ved hans Lensmand) og derefter indviedes af Biskoppen til Varetagelse af Præstegerningen omkring i Sognene. Det var saaledes mange Autoriteter, der skulde vindes, og det var ikke altid saa let at komme i Embede. Herom har vore Kilder en Del at fortælle.

I Aaret 1600 blev en vis *Poul Nielsen* af Sognepræsten i *Ø. Assels*, Hr. *Laurits Jensen*, antaget som Kapellan, og han maa straks have vundet Beboerne for sig, for de valgte ham med det samme til Sognepræst, naar Hr. Laurits engang døde, hvilket Valg Lensmanden stadfæstede. Nu havde imidlertid Sjællands Biskop, Peder Winstrup, i en Rundskrivelse udtalt sig imod den Slags Arrangementer, og i Henhold hertil nægtede Biskop Jacob Jensen i Aalborg at ordinere den unge Mand. Men Poul Nielsen var ikke raadvild. Han rejste selv til Kongen og udvirkede, at der medgaves ham et Brev til Biskoppen om, at han skulde ordinere ham til Kapellan. Ganske vist: Kaldsbrevet paa Sognekaldet skulde være ugyldigt. Men det kunde jo altid fornyes, naar Tiden var inde, at det skulde bruges.

Kunde man endda til en Begyndelse opnaa et Degnekald i Egnen eller blive Skolemester eller Hører ved Latinskolen i Nykøbing, saa kunde der med Tiden aabne sig en Udvej til at komme videre. Men det var ikke altid saa lystigt at gaa den Vej. *Peder Pedersen Harre* havde kun i tre Aar været Rektor i Nykøbing, da han (1553) blev Præst i *Tødsø*, hvor han drev det til at blive Provst og faa sin egen Ligsten i Kirkekoret. Hans Eftermand i *Tødsø* kom ogsaa fra Rektoratet i Nykøbing. En tredje Nykøbing-Skolemester blev ca. 1570 Sognepræst der i Staden, mens en fjerde, *Esbén Jul*, først efter 17 Aars Slid i Skolen drev det til at blive Kapellan, men desværre døde faa Aar efter uden at være kommen højere op paa den gejstlige Rangstige. Den navnkundigste af alle Nykøbing Rektorer, *Jens Pedersen Svenstrup*, døjede en utrolig Mængde Fortrædeligheder fra mange Sider, ikke mindst fra Herremanden paa Ullerup, den temmelig bekendte *Sigvard Brokkenhus*. Ved en Bispevisitats 1669 røg han saa voldsomt sammen med Sognepræsten, *Iver Wolff*, „med Skændsord og vrede Gebærder“, at Hans Højærværdighed blev nødt til at indstille sin Overhøring af Skoledrengene, og det samme gentog sig i Hospitalet. Men endelig slog Befrielsens Time for Jens Svenstrup. Han søgte 1676 det fattige Præstekald paa *Jegindø*, og Biskoppen hjalp ham med følgende udmærkede Anbefaling:

„Saasom Supplikanten over 33 Aar har tjent udi Nykøbing Skole udi Mors og baade vel haver studeret og ført et ustraffeligt Levned, saa remitteres hans allerunderdanigste Begæring til Hs. Kgl. Majestæts høje Naade med allerunderdanigste Forsikring, at H. K. M.s Naade vorder anlagt paa et godt Instrument udi Guds Kirke, uanset at Stæden (d. v. s. Jegindø) er flux ringe, hvilket den store Herre Zebaoth med Velsignelse over Hans Majestæts retfærdige Vaaben¹⁾ naadeligen vil belønne.“

¹⁾ Det var jo under „den skaanske Krig“.

25. Februar 1677, 5 Dage efter at Thomas Kingo var bleven udnævnt til Fyns Bisp, kaldedes Jens Pedersen til Præst paa Jegindø, hvor han døde 1691, efter mange Aars Svaghed.

En af hans Eftermænd ved Skolen, *Niels Holm*, blev trolovet med en Datter af Sognepræsten i Nykøbing, *Mogens Gundersen*, og da Biskoppen bevidnede hans Lærdom og Skikkelighed med opbyggelige Gaver, fik hans stakkels gamle, af Livets Storme meget medtagne Svigerfader ham udnævnt til sin Medhjælper og Efterfølger.

To af de følgende Rektorer blev omsider Præster henholdsvis i *Flade* og i *Galtrup*. Det sidste Sted var Kaldet saa fattigt, at Biskoppen i sin Anbefaling for den paagældende Ansøger fandt Grund til at fremhæve som en Fordel, at han var vant til at nøjes med lidet.

Ogsaa mange af Latinskolens *Hørere* fandt i Tidens Løb Vej ind i et eller andet Præstekald paa Egnen, een i *Galtrup*, een i *Ljørslev*, een i *Dragstrup* og een i *Tødsø*. Herom er der fortalt udførligere i C. V. Christensens Festskrift om Nykøbing. Dette gælder ogsaa til Dels den følgende Beskrivelse af en Præstekaldelsessag, hvori baade Nykøbing og Sejerslev var indviklede.

Under Svenskekrigen døde, ved Nytaarstid 1659, Sognepræst *Thomas Pedersen Farstrup* til *Sejerslev*, *Ejerslev* og *Jørshy*. Som Ansøgere til det ledige Kald meldte sig to Personer. Den ene, *Knud Olufsen*, havde allerede i nogle Aar været en „Medtjener udi Guds Ord“, d. v. s. Kapellan, og det i et Sogn (Hvidbjerg), hvor der boede en Mand, hvis Søster var gift med Herremanden paa *Sø*, *Peder Hendriksen Mylting*. Den anden var en „*Studiosus*“, *Jens Sørensen Morsing*, barnefødt i Durupgaard. Sidstnævntes Udsigter til at komme i Betragtning var unægtelig ikke de bedste, da Manden paa *Sø* utvivlsomt vilde tage Parti for Mod-

kandidaten. Men med ungdommelig Paagaenhed drog Jens Morsing ud omkring til Sognemændene og fik ved „idelig og indstændig Anmodning, Persvasion (Over-talelse), Overløben og Tilskyndelse, ikke alene om Dagen, men endog ved Nattetider“ en stor Del af dem til at underskrive en Fuldmagt, hvorved de syv Mænd, der i Følge Loven skulde vælge Præsten, paa Forhaand blev bunden til at holde paa Jens Morsing. Agitationen syntes at skulle føre til det ønskede Maal. Da de syv Mænd Torsdagen den 24. Februar efter den af Loven foreskrevne „gudelige Bøn og Paakaldelse til Gud i Himmelen“ udstedte deres Kaldsbrev, kom det til at lyde paa Jens Sørensen Morsing. Men underneden stod desværre kun to Navne, *Jens Nielsen*, „Forpagtningsmand“ paa Skarregaard, og *Niels Andersen* i Ejerslev, og desuden tre Segl, *Peder Skammelsens* i Skærbæk, *Christen Pedersens* i Ø. Hundrup og *Villads Munks* i Jørsby. To af de syv Valgmænd nægtede at skrive under. Den ene var naturligvis Velbaarne Peder Henriksen til Sø, og den anden hans Svogers Tjener (Fæstebonde) *Svenning Christensen* i Jørsby. Skønt afgjort i Mindretal og oven i Købet med Provsten, den gamle Hr. *Knud Jensen* i Solbjerg, imod sig, bestemte disse to Mænd sig til at udstede et andet Kaldsbrev, nemlig for den ovennævnte Knud Olufsen, og saa meget vejede en Herremands Navn den Gang, at den stakkels Jens Morsing ikke kunde komme til at tage sit Embede i Besiddelse, fordi Sagen nu kom for Retten og derfor blev trukket i Langdrag. Trods Krigstilstanden rejste den unge Mand da til København. Her indleverede han under 6. Juli 1659 en bitter Klage til Kongen, „Jeg fattige Person“, hedder det bl. a., „er kaldet til et Kald i Jylland i Morsø af fem Kaldsmænd . . . , og nu haver Velb. Peder Henriksen af Had og Avind ført mig fattige Person en vidtløftig Trætte paa . . . , og nu kan

Sagen for denne Krigstilstand ikke til Ende drives. Hvorfor jeg indflyer til Eders Kgl. Maj. med underdanigste Begæring. E K M. af Kgl. Gunst og Naade vilde forunde mig, at jeg samme Kald maatte nyde og dertil af Bispen blive ordineret.“

Som Bilag medfulgte en Afskrift af Kaldsbrevet, attesteret af *Sigvard Brokkenhus* til *Ullerup*. Og virkelig syntes Jens Morsing nu at skulle naa sit Maal. 21. Juli sendte Kongen Brev til Biskoppen i Aalborg, om, for saa vidt der ikke var noget i Vejen med den unge Mands Lærdom og Skikkelighed eller andet „derudi forhinderligt“, da at indvie ham til Kaldet. Dette Brev fik Biskoppen, *Anders Andersen Ringkøbing*, først den 3. September. Men det havde ikke den ønskede Virkning. Tværtimod indsendte Biskoppen nu til Kongen en Erklæring, hvoraf det fremgik, at Kaldsmændene ingenlunde havde været frit stillede ved Valget, og at dette derfor var ugyldigt efter Kirkelovene. Biskoppen tør altsaa fremdeles ikke ordinere Jens Morsing, men at dette ikke er af Ulydighed mod Kongen, tilkendegives smukt ved Erklæringens Slutning:

„Midler (mens) at dette bliver Hans Kgl. Maj. med skyldig Underdanighed ført til naadigst Betænkende, haver jeg at forvarte (oppebie) — Kaldet skal imidlertid blive næst Guds Hjælp tilbørligen forsynet —, hvad min Allernaadigste Herre behager *absolute* at befale og skal med underdanig Lydighed flittigen efterkommes af

Hans Kgl. Majest.

Allerunderdanigste Tjener og tro Forbeder

Anders Andersen, D.“

Biskoppens Erklæring gjorde Indtryk paa allerhøjeste Steder, og 15. Oktober gav Kongen ham Befaling til „at lade det omtvistede Kald forsvarligen betjene indtil Sagens endelige Uddrag paa behørige Steder“.

Den „forsvarlige Betjening“ af Sejerslev Præstembede blev da ganske naturligt overladt til Knud Olufsen, og det viste sig snart, at man her havde fundet den rette Mand, der selv følte, at han gjorde sin Gerning for Guds Ansigt og snart fik det bedste Lov paa sig hos alle, der lærte ham at kende.

Men med den endelige Kaldelse gik det i Langdrag For Jens Sørensen Morsing vilde stadig ikke opgive Ævret. Da der ikke syntes at være nogen anden Udvej til at faa Kjole og Krave, lod han sig ansætte som Feltpræst ved *Laurits Pogwisch's* Regiment, som laa i Kvarter paa Mors og i Thy. Saa opnaaede han da at blive præsteviet, rigtignok af Biskoppen i Ribe, og nu klemte han paa igen for at komme i Brød, denne Gang dog ikke i Sejerslev, men i *Nykøbing*, hvor den gamle Præst, *Jakob Holm*, nys var død. Atter her lykkedes det ham at faa Kaldsbrev. men saa var det paany galt med Biskoppen. Heller ikke nu mente Hans Højærværdighed at kunne stadfæste Valget. Jens Sørensen maatte først faa ordnet Affæren med Sejerslev. Men det blev ingenting til. Og imidlertid maatte man i *Nykøbing* holde den gaaende paa Vakancetjeneste ved Landsbypræsternes Hjælp, „hvorudover nogle Personer er bortdøde og ikke, i hvor stor Attraa og Begæring de endog derefter havde, har kunnet faa Præsten til sig, og det formedelst at de ikke saa hastig, som det udkrævedes, kunde faa Præsten hertil fra Landet, som dennem i deres Sygdom kunde betjene“. Og hvad Mening var der i, at man i Sejerslev ikke kunde faa den almindelig afholdte Knud Olufsen ordentlig kaldet? Nu havde han, som Peder Hendriksen til Sø udtrykte det, „flittigen og vindskibelig“ betjent samme Kald „denne ganske besværlige og farlige Krigstid over“. 44 Mænd fra alle tre Sogne, forsamlede i Sejerslev Kirke den 4. August 1660, istemmede dette Vidnesbyrd, og Biskoppen, som kom paa Visitats, fandt til sin Glæde,

at Hr. Knud havde passet sin Gerning med tilbørlig Flid og Troskab, „og det ikke uden synderlig Frugt baade hos Ungdommen og den hele Menighed“.

Et velvilligt Forsøg, som Fru *Helvig Sandberg* til *Ullerup* gjorde paa at hjælpe Jens Morsing til Sognekaldet, mislykkedes. Og omsider fortrak han til andre Egne. Han døde som Provst paa Bornholm 1702 og har maaske slet ikke været saa slem endda. I Nykøbing fik de til deres „fattige Menigheds Sjæles Befordring“ en Præstesøn fra Lolland, *Iver Wolff*, som er omtalt i det foregaaende. Og Hr. Knud Olufsen sad som Præst i Sejerslev til sin Død 1685.

Efterhaanden som den enevældige Styreform trængte igennem ogsaa i Kirken, flyttedes Magten over Embederne mere og mere bort fra Menighederne og Biskopperne over til Centralstyret i København.

Da en af Hørerne i Nykøbing, *Niels Aagaard*, som ikke kunde spændes med sin Rektor, 1703 søgte *Sejerslev* Sognekald, gav Biskop *Bircherod* ham en god Anbefaling til Kancelliets Embedsmænd. „Men“, skriver B. i sin Dagbog, „jeg sagde ham dog forud, at jeg vidste meget vel, at saadan hans Ansøgning vilde blive forgæves. Thi det var aldrig nogen Tid saa vanskeligt som nu at faa ved sin Recommendation¹⁾ nogen Persons Promotion²⁾ i Cancelliet udvirket“. Aagaard fik ganske rigtigt ikke Embedet. Han døde i Aalborg et Par Aar efter.

Mads Christensen Schytte, der i en Aarrække var Præst i Karby og Provst, fik paa sine ældre Dage en Datter gift med sin Kapellan, og vedkommende var tillige udset til at være den gamles Eftermand, men døde før Svigerfaderen. Mulig kunde nu baade Enken og Embedet være bleven forsørgede igen ved Familiens

---

¹⁾ Anbefaling. ²⁾ Forfremmelse.

Foranstaltning. Men Kongen, som just det Aar var paa Rejse i Norge, vilde det anderledes. Han gav 1704 en fyrretyveaarig Mand, Hr. *Laurits Lassen*, Ventebrev paa Embedet. Og Biskoppen kunde kun med indadvendt Bitterhed notere Afgørelsen i sin Dagbog og tilføje: „Nu synes det, at alle gamle Præster maa vente sig *designatos successores* (udvalgte Eftermænd) og *Exspectantz* paa deres Brød (Ventebrev paa deres Levebrød), den Stund de leve, endogsaa mod deres gode Vilje. *Sic rerum vertitur ordo* (Saadan vendes der op og ned paa Tingenes Orden).“

Ved de ovenfor omtalte Embedsbesættelser kan det ikke skønnes, at Ansøgerne fra Menighedernes Side er bleven mødt med Kravet om at skulle ægte Formandens Enke. Dette var ellers saare almindeligt, hvad en nærmere Undersøgelse ogsaa for Morslands Vedkommende sikkert vilde bekræfte. Men selv uden en saadan Forhæftelse paa Kaldet kunde Kaarene for mangen Præst blive kummerlige nok. Derom vidner bl. a. de Oplysninger om Forholdene i *Hvidbjerg-Redsted*, som Pastor *Mikkelsen* har meddelt i Aarbogen for 1919 og 1920. Og ganske lignende Træk møder vi omkring i alle Sogne. Vi vil nu først se lidt paa Forholdene i Tiden før „Svenskekrigen“.

Fra den katolske Tid fandtes der vistnok *Præstegaarde* i de fleste Sogne, men ingenlunde i alle. Selv i *Nykøbing*, hvor Klosteret tidligere havde leveret Sognepræst, maatte Præsterne i næsten 100 Aar undvære egen Præstegaard, og den, de endelig fik, brændte allerede 6. Oktober 1628 ved uforsigtig Omgang med Lys i Laden. Da Ilden ved samme Lejlighed ødelagde næsten den halve By, fik man ikke Raad til at genopbygge Præstegaarden, og de følgende Præster maatte sidde til Leje og iøvrigt trøste sig med deres Anneksgaarde i

Landsognene. Den i Lødderup gik forøvrigt snart tabt for Embedet.

I *Tæbring* blev der 1521 paa Foranledning af Biskop *Stygge Krumpen* i Børglum tillagt Præsten, den Gang Hr. *Søren Lauritsen*, en Gaard der i Byen, „og den liden Toft „møth“ sønden til Tæbring Kirke, som „Radelingen“ (Stuehuset) af fornævnte Gaard staar paa, og dertil en Toft, som kaldes Havertoft, liggende sønden og østen fra Stenbro i Tæbring Mark, som er omkring diget, og dertil Brugelighed (d. e. Brugsret) i Tæbring Udmark til nævnte Gaard, efter som hendes Fællig kan taale(!)“.

Trods de tillagte Tofter m. m. var denne Gaard imidlertid saa daarlig, at Frederik den 2. 1573 maatte forbarme sig over den daværende Præst, Hr. *Anders Mortensen*, og tillægge ham endnu en Gaard at bruge til Præstegaarden. Det var en god Gave, men der var „Hager“ ved den, for den omhandlede Gaard skulde vedblivende svare sin Landgilde til Kirken, som før havde ejet den, og „Herlighed“ til Kronen, og den var tilmed beboet af en Bonde, som det maatte blive Præstens Sag at faa til at flytte ud. Det sidste var snart det værste. For Bonden vilde *ikke* ud, og Præsten maatte *ikke* tvinge ham. Der gik et helt Aar hen, inden der kom en Ordning i Stand, og det skete først, efter at Kongen ved en Skrivelse, dat. Skanderborg 1. Okt. 1574, havde beordret sin Embedsmand paa Aalborghus, Hr. *Erik Rud*, til at kalde Parterne for sig og se at faa dem forligte, saa Hr. Anders kunde faa Gaarden og Bonden en passende Fratrædelsessum. Hvor meget Præsten kom til at betale for Overtagelsen vides ikke, men den aarlige Landgilde til Kirken var 6 Tdr. Byg, og Kronens „Herlighed“ bestod af 1 Pund (= 4 Tdr.) Havre, 1 Svin, 1 Lam, 1 Gaas, 2 Høns og 2 Sn. Aal. Det var efter Tidens Lejlighed ikke saa lidt, saa man

forstaar, at en senere Præst, *Chr. Lauritsen*, 1587 gjorde Indsigelse, da man yderligere vilde have Tiende af ham, og Kongen gav ham Medhold — indtil videre.

Til *Flade* Præstegaard hørte allerede før Reformationen en Gaard i *Draaby*, der aarlig skulde svare 3 Tdr. Byg til Kirken og 3 Tdr. til Præsten og „andre smaa Renter, som ginge af samme Gaard til Præsten“. Men Grevefejden, der voldte saa megen Forstyrrelse, synes at have bragt ogsaa dette Forhold i Ulave. Da saa Bonden i Gaarden — *Tøger Kat* hed han — døde, og den nye Præst i Flade, Hr. *Anders Olufsen*, ikke var til Sinds at give Afkald paa sin Ret, kom Spørgsmaalet om Gaarden i *Draaby* for Retter. Tit og ofte maatte Hr. Anders baade paa Nørre Herredsting, Snapssting og andre Ting give Last og Klage, inden han 1540 naaede saa vidt, at han fik Dommeren, *Tord Simonsen* i *Jølby*, og fem andre Mænd, hvoriblandt *Poul Bunde* i *Bjørndrup* og *Svenning Griis* i „*fruisbrindtt*“¹⁾ til at udstede Tingsvidne paa, at otte trofaste Dannemænd havde samdrægtlig vidnet, at Hr. Anders paa Tinget havde ladet oplæse et Sognevidne af 12 andre trofaste Dannemænd, som kunde bevidne, at de i Flade Kirke havde hørt 6 Mænd, *Roi Buk* i *Nandrup*, *Mikkel Buk*, *Niels Stud*, *Christian Pedersen*, *Per Seurinsen* og *Erik Nielsen* erklære, at det forholdt sig med Gaarden i *Draaby*, som Præsten paastod. Har Retten derefter givet Hr. Anders Medhold, kan det efter dette dog ikke siges at være sket uden Omsvøb.

Hr. *Mads Nielsen* i *Solbjerg* havde af Stiftslensmanden paa Hald fæstet en Afbyggerejendom, „*Ramsing Jord*“, fra en Krøngaard der i Sognet. Da selve Præstegaarden var meget ringe, overlod Kongen 1579 Præsten denne Jord, dog paa Betingelse, at han skulde svare

¹⁾ Frydsbrønd, dengang en lille Landsby.

4 gl. Dalere deraf om Aaret, ikke lægge Ejendommen ind under Præstegaarden og holde Husene vedlige, om der fandtes nogen.

Paa samme Tid omtrent maatte Hr. *Jørgen Justesen* i *Ljørslev* flytte fra sin Præstebolig, der var rent ubrugelig. Han slog sig ned paa en Gaard, „*Koldbjerg*“, der i Sognet. En af hans Eftermænd boede paa nogle Gaarde i Ørding, som Chr. 4. omsider gav Embedet Stadfæstelse paa.

I det hele var Adelen vistnok mange Steder meget lidt hensynsfuld overfor Præsterne. Ved at lægge Bøndergaarde ind under Herregaardene og derved gøre dem tiendefri berøvede Herremændene tit Præsterne en Del af deres Indkomster. Direkte Overgreb forefaldt ogsaa. Præsten Hr. *Niels* i *Galtrup* beretter 1555 ganske vist, at han har „sin Minde“ af *Ullerup*, men *Frands Dyre* til *Damsgaard* forholder ham med Uret 5 Læs „Eng“ og 5 Tdr. Havre, og Anneksgaarden i *Jølby*, som *Poul Thomsen* bebor, svarer sine Afgifter til *Bustrup* (i *Salling*), hvis Ejer, den bekendte *Erik Krabbe*, ogsaa havde en Del Besiddelser paa Mors. Et kongeligt „Klemmebrev“ bragte samme Aar Præsten hans Anneksgaard tilbage igen, og det betød selvsagt ikke saa lidt for ham, da Gaarden aarlig skulde svare 6 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre, 1 Skovsvin, 1 Lam, 1 Gaas, et Par Høns og 1 Pund tørre Aal, „som er 24 Bismar-Mark“¹⁾).

Hvad Præstegaardenes egen Avling angaar, foreligger der udførlige Opgivelser fra Præsterne selv. Vi kan her nøjes med et Par Eksempler fra Chr. d. 4.s Tid. Senere ændredes Forholdene en Del.

I *Rakkeby* var der en lille Præstegaard, som i over 100 Aar var Bolig for en Kapellan. Her avledes i Følge Opgivelse fra 1625 2 Læs Hø, og Udsæden var 4–5

¹⁾ 1 Bismar-Mark omtrent = 1/2 kg.

Tdr. Rug og Byg tilsammen. Ved samme Tid kunde Præsten i *Tødsø* saa 8 Tdr. Byg og 1 Td. Vaarrug. „Desforuden er der“, bemærker han, „tre Tdr. Alsædjord til Præstegaarden, hvilke jeg maa saa Havre udi om Aaret; thi uden de Kjærve skiftes, vil vor Alsædjord ikke give rent Korn.“ Hr. *Hans Jensen* synes at have været en forstandig Landmand, og det samme har sikkert kunnet siges om mange af hans Kaldsfæller, naar man vel at mærke bruger den Tids Maalestok.

Der har muligvis ogsaa været en vis Velstand til Huse hos enkelte Præster i Slutningen af det 16. Aarhundrede. Et enkelt Træk angaaende Skatteevnen kunde tyde derpaa. I Vinteren 1568–69 skulde Provsten fra Refs Herred i Thy, Hr. *Niels Morsing*, og hans Embedsbroder i Morsø Sdr. Herred, *Laurits Jensen*, rejse til Aalborg med Præsteskat fra deres Herreder. Fjorden var islagt, saa de mente, at de kunde køre over den. Men det gik galt. Heste og Vogn sank igennem. Provsterne selv reddede sig, men næsten alt Rejsegodset gik tabt. Med Bekostning og Livsfare blev der ledt efter Skattepengene. Nogle blev bjergede, men 94 Dlr. manglede. De to Provster bad derfor Kongen om at faa eftergivet, hvad der var bortkommet, og tillige deres egen Skat, der udgjorde 22 Dlr. 2 Mk. for hver, siden de nu var bleven haardt ramt ved at miste Heste og Vogn og Rejsetøj. Kongen forbarmede sig da ogsaa over dem. De nævnte Summer imponerer jo ikke et Nutidsmenneske ved deres Talstørrelse, men Sagen vilde stille sig anderledes, naar man f. Eks. fik dem omskrevet i Korn efter Datidens Priser. Betegnelsen „fattig“, som mange Præster i gamle Dage yndede at hæfte ved sig selv, skal sikkert ikke altid tages aldeles bogstaveligt, naar Talen er om Tiden nærmest før og efter 1600.

Men med det næste Aarhundredes sørgelige Krige ændredes Forholdene i høj Grad til det værre. Tunge

Skattebyrder læssedes paa Præsterne som paa andre Folk, og rent galt blev det, da Fjenderne væltede ind over Landet. Mors var lige saa lidt som andre Egne af Landet kommen paa Fode efter „*de Kejsertiliges*“ Besættelse sidst i 1620erne, da „*Svenskekrigen*“ fra 1657 til 60 medførte en ren Stormflod af Ulykker, hvor den danske Regering og dens Forbundsfæller af Polakker og Brandenborgere kappedes med de egentlige Fjender, Svenskerne, om at lægge Landet øde.

Om Morslands Skæbne i disse Krigsaar kunde meget fortælles. Her holder vi os til Præsterne alene og vil endda nøjes med at fremdrage enkelte særlig oplysende Træk.

Krigens første Byrder bestod i Udskrivninger til den danske Hærs Forsyning, dels i Heste og dels i Penge. Ved denne Lejlighed kunde Fordelingen blive saa temmelig retfærdig, da der kunde tages og vel ogsaa blev taget tilstrækkeligt Hensyn til hver enkelt Skatteevne. Præsterne *Jørgen Nielsen Næstved* i *Karby* og *Christen Gravversen* i *Assels* maatte f. Eks. hver stille en Hest, der med Sadel, Pistoler, Degen (Kaarde) og alt Tilbehør kunde anslaaes til 30 Rdlr., og desuden erlægge halvt saa meget til i rede Penge. Flere af deres fattige Kolleger slap billigere, men en af dem, *Mads Knudsen Solbjerg* i *Frøslev*, som kun skulde præstere en „Anpart“ af en munderet Hest, kaldte Gud til Vidne paa, at det var meget for saadan en fattig Mand, „eftersom Præstegaarden er ringe, og Ildebrand og Hø til Gaardens Brug aarligen for Penge maa købes.“

Men snart trak Uvejret selv opover Landet. De thylandske Bønder, der søgte at standse Svenskerne ved Agger, blev adsplittede eller huggede ned, hvorom de gamle Kirkebøgers Dødsrubrikker endnu bærer rørende Vidnesbyrd, og saa mylrede Fjenderne øster over Sundene til Mors. I *Solbjerg-Sundby* var den gamle,

svagelige Herredsprovst, *Knud Jensen*, Sognepræst. Da den fjendtlige Øverstbefalende, Baron *Due*, kom til ham og krævede hans Medvirkning til Udskrivning af Krigskontributioner i Herredet, søgte han at formilde den strenge Herre „til Fromhed mod de fattige Bønder“ ved at forære ham en god Hest. Det var meget nobelt gjort og syntes ogsaa at virke efter sit Formaal. Men der falder et svagt Skær af Komik over denne Provstens Godgørenhed ved hans egen tilføjede Bemærkning: „Thi jeg frygtede, at Hesten dog af andre skulde bleven taget fra mig“. Provstens Frygt var forøvrigt vel begrundet, for kort i Forvejen havde de Svenskere, der havde slaaet Thyboerne ved Agger, beiriet en Skare Landsmænd, som var bleven fangede ved Skive af Sogneryttere fra Salling og hensat i Forvaring i Nykøbing, og disse befriede Svenskere havde i den følgende Tid huseret ude paa Øen og bl. a. frataget Provsten i Solbjerg hans Penge, hans Sølvskeer og noget Linned og bragt ham selv i største Livsfare. Om det var ved samme Lejlighed, Svenskerne var paa Færde i den Gaard (nu *Poul Jensens*), som Sagnet gør til Hjemsted for et af denne Krigs mange Eventyr, vides ikke. Der var i de følgende Tider en idelig Trafik af de 10 Regimenter svenske Krigsfolk, der havde Kvarter paa Mors, og Solbjerg Præstegaard var ikke den eneste, der fik Besøg af disse ukærkomne Gæster. I bedste Tilfælde kunde man affinde sig med dem ved „Diskretioner“ (Dusører). Som oftest tog de selv. Præsten i *Galtrup*, *Jens Tversen*, beretter om store kontante Udgifter til Svenskerne og tilføjer saa: „Nok (desuden) blev jeg om Nattetider plyndret og maatte give dem, hvis (hvad) faa Penning jeg ved Haanden havde, og dertil tog (de) fra mig Skjorter og hvad Linklæde de i Husene kunde finde“. Og den arme *Oluf Jensen Jølby* til *Alsted* og *Bjergby* giver følgende malende Beskrivelse af Svenskens

Færd hos ham: „Jeg ved ej, hvor meget Skade Fjenden gjorde mig. Somme plyndrede, somme indkvarterede ilde husede, somme lod sig benøje med Foræringer; Øvrigheden, som vilde bevise os nogen Mildhed, fik af os Diskretioner, pro persona nu 2 Rdlr., nu 4, nu flere. Ritmester Mandiebel (Mannteuffel) fik en Hest fra mig, — — — og halvsjette Uge plagede en Svensker mig overmaade, som indkvarterede sig hos mig med Folk og Heste, drev mig af Huset med Hustru og Børn og tog fra mig Hopper og Vogn, som jeg maatte dyre igen købe etc. Men Gud være lovet, vi ere dem kvit! — Siden blev det noget bedre.“

Ærlig talt var det nok smaat med „Forbedringen“, da Svenskerne trak bort, og Danmarks Forbundsfæller kom i Stedet. Hr. *Iver* i *Vejerslev* maatte døje en „5 Ugers besværlig Indkvartering paa tvende Polakkers Personer, som hver Dag tog flere end 7 urene Aander til dem og holdt ilde Hus Nat og Dag“. — Den senere meget bekendte Præst *Mads Schytte* i *Karby*, der havde opholdt sig i Holland, den Gang Krigen brød ud, og kun med stort Besvær var naaet hjem og efter et Aars Forløb havde opnaaet Embedet i *Karby*, blev ved Nattetid overfaldet af Brandenburgere, der fuldstændig udplyndrede Præstegaarden. „Det ringe Kvæg, som var paa Steden“ levnede de, men ellers intet, ikke engang de Klæder, Præsten og hans Husfolk kunde skjule sig i. — Hr. *Christen* i *Assels* maatte give „et Parti Plynder-Ryttere af de Kejserslige“ 10 Rdlr. foruden Korn og Fetalje.

Og den danske kgl. Kommissarius, Velb. *Sigvard Brokkenhus* til *Ullerup*, synes heller ikke at have faret med Læmpe, hvis man tør tro Hr. *Claus* i *Flade* og Hr. *Oluf* i *Skarum*, der begge omtaler den hensynsløse militære Eksekution, som straks iværksattes, naar Udskrivningen ikke blev efterkommet.

Over 1000 Rigsdaler og 300 Tdr. Korn udover de sædvanlige Afgifter pintes Morslands Præster af med af Fjender og Venner i de 3 Krigsaar — foruden alt det, der ikke blev sat til Pris. Men Krigens Følger vilde ikke des mindre snart have været overvundne, hvis Bønderne blot var gaaet Ram forbi. Det var jo imidlertid meget langt fra Tilfældet.

Nysnævnte Hr. *Claus* i *Flade* siger, at „Sognefolket er slet forarmet i denne Tid, saa den fattige Rettighed, Gud og vor allernaadigste Øvrighed haver tillagt [Præstekaldet], hverken er udgivet eller ej kan, for de er ganske forarmede, ja, nogle jaget baade fra Hus og Hjem“. — Hr. *Christen* i *Assels* fik aldeles ingen Indtægter af sin Anneksgaard under Krigen, „og af min ringe Tiende udi samme Aar“, siger han, „resterer mig over 100 Tdr. Korn, som jeg mig aldrig tør vente, efterdi Bønderne er ganske forarmede“. — „Halvparten af mine Decimanter (Tiendeydere)“, fortæller Hr. *Mikkel. Nielsen* i *Tæbring*, „haver mig i disse Aar ingen Tiende betalt, thi Gaardene ere en Part øde, en Part haver ikke beholdt over deres Skatter det, de kunde æde.“

Ja, saaledes var Stillingen Landet over, mange Steder endda adskilligt værre, og flere Slægtled skulde lide under de mørke Kaar, som disse Krige lagde Grunden til.

Vil man have sort paa hvidt for denne Kendsgerning, kan man blot tage for sig de udførlige Indberetninger, som Præsterne affattede 1690, og som for vor Egns Vedkommende er trykt i D. H. Wulffs „Statistiske Bidrag til Aalborg Stifts Historie“, S. 218—57. Her skildres i Enkeltheder baade Præsters og Degnes ydre Kaar, Præsteboligerne, Præstegaardsjorden, Anneksgaardene, Tiender, Offer og Accidenser o. s. v. Snart er det kun tørre Tal, men de siger meget, og snart præges Optegnelserne af personlige Synspunkter. En

stor Del af de givne Oplysninger vilde kunne finde Anvendelse ved Beskrivelse af de enkelte Sogne eller de enkelte Præster (jvnfr. Pastor *Mikkelsens* Afhandling om *Hvidbjerg* og *Redsted* i „Hist. Aarb.“ I-II.)

Her kan vi kun et Øjeblik dvæle ved nogle Hovedtræk. Præstegaardenes *Bygninger* var de fleste Steder meget „læmpelige“. Da *Mads Schytte* kom til *Karby* var Husene paa Præstegaarden dér saa brøstfældige, „at baade Folk og Fæ ikke uden Frygt og Fare i Storm og Vinde, som her jævnlig falder, turde eller kunde blive derudi“. Hr. Mads fik dog sin Bolig fornyet, ikke „uden stor Bekostning, Borg og Gæld.“

Alle *Tæbring* Præstegaards Huse betegnes som „meget forfaldne og brøstfældige“. Til *Solbjerg* Kald har der „ikke været nogen fri Præstegaard, men en ringe og liden Præstebolig“. I *V. Jølby* har Præsten ingen anden Gaard at bo paa end „en ufri og Skyldgaard, som fortærer sig selv og kan ikke nøjes med sit eget“, og hvis Bygning er „slet og maadelig med tarvelige fornødne Huse“. Om *Flade* Præstegaard hedder det, at den „ligger straks vesten hos Kirkegaarden ved Enden af Byen, og imellem Raalingen, som er af hel slet Værdi, og Laden, som er nogenlunde stærk, dog brøstfældig i adskillige Maader, er en god Rum ved 66 Al.; derimellem er paa den venstre Side 2 smaa, gamle, forfaldne Heste- og Fæhuse, som dog ikke paa meget nær indelukker Gaardens Rum paa den Side; men paa den østre Side er den ganske aaben.“

„*Tødsø* Præstegaard“, beretter Hr. *Diderich Schytte*, „ligger tæt op til *Tødsø* Kirkegaards Dige, er ikkun af liden Begreb og maadelig Bygning, bestaaende af Gran- og Furtømmer, Lervægge og Straatag, hvilken Bygning jeg har ladet den største Del opsætte af; thi som Gaarden fandtes saa ilde vedligeholdt, da jeg kom hertil, at jeg i Storm og Uvejr maatte udslaa mine Hoveder af

Huscene af Frygt for, at de skulde falde paa dem, og derhos ikke kunde have den Velsignelse, som Gud gav af Jorden, for Regn og Raad bevaret om Vinteren i Laden, som stod snart paa Fald, har jeg af største Fornødenhed og Trang, endog med Borg og Gæld, været saa godt som nødtvungen til udi disse haarde og vanskelige Tider at lade Bygningen øjensynlig og mærkelig forbedre, som er takseret for 105 Rdlr.s Kapital, hvorpaa jeg har betalt 30 Rdlr.“

Om *Skarum* Præstegaard erklærer Hr. *Oluf*, at det første Hus siges at være bygget af den første ordinerede Præst efter Reformationen og siden forbedret Mand efter Mand. „Men da jeg kom hid, var det opstøttet og stod paa Fald. Omsider faldt Stalden og Laden plat ned i en Storm, og derfor maatte jeg med laante Penge opsætte dem igen, om jeg vilde have Kvæget og Kornet forvaret, item Fæhuset og Ildingshuset, som faldt ned i stille Vejr. Dertil har jeg kostet meget paa det gamle Ralingshus. Endnu er Gaarden ubetalt og forrentes aarlig.“

Endnu værre stod det dog gerne til med *Anneksgaardene*, hvor saadanne fandtes. Den i *V. Assels* „ser øde og ilde ud“. I *Ørding* er der „en liden Anneksbol“, Bygningen er nogle arme Hytter“. I *Sejerslev* er der „en liden Gaard, hvis Bygning er maadelig efter denne Tids Lejlighed, dog gammel og snart til at forfalde, om den ej havde dagligt Opsyn“. Et Bol i *Jørsby* var ganske forfaldent. Det „havde snart i Mands Minde været ganske øde, indtil den nu paaboende Mand antog det at opbygge; men som han ved Sygdom og anden ulykkelig Tilfald er bleven husarm og elendig, er den begyndte Bygning over ham forfalden og snart nedfalden“. — Da *Ole Jensen Ebeltoft* 1670 kom til *Galtrup*, var Anneksgaardens Lade og Fæhus ganske forfaldne, saa han maatte lade dem opbygge, „før nogen Gaarden for Skatterne alene vilde antage. Landgilden,

som skulde være 6 Tdr. Byg, har jeg stille maattet eftergive for Skatternes Udredelse og Gaardens Vedligeholdelse“. Anneksgaarden i *Erslev* var „ikkun af gammel og ringe Bygning“, den i *Sundby* „i sig selv ganske ond og den ringeste paa Bjering i Sundby Sogn, og har over 18—20 Aar været ganske øde uden Bygning“, mens Anneksbolet i *Skallerup* kun har „en liden Lade med Stald ved Enden, item et lidet Raalingshus, gammelt og ondt, og et lidet Fæhus til 2 Høveder“. I *Bjergby* var Anneksbolet „længe øde; men omsider kom en fattig Mand med Hustru og Børn at nyde Husly der. En gammel Raaling og Lade staar der endnu, men vides ikke, naar det vil falde“.

I saadanne Huse maatte der være koldt om Vinteren. Mange af Præsterne klagede over det daarlige *Brændsel*: Til *Karby* er der „ingen Ildingsbjering uden nogle onde Sandtørv, som paa Rimmerne ved Fjordsiden maa graves“. I *Tæbring* har Præsten af Manden paa *Damsgaard* faaet overladt et Skifte i *Ovtrup* Hede, men det er en Mands Arbejde i tre Dage at slaa et Læs Lyng, og Præsten maa give Afslag i Tienden for at faa Hjælp af Bønderne. I *Vejerslev* har de ingen Skudtørv, men af Hedetørv og Lyng nogenledes til Fornødenhed. I *Ljørslev* har de ogsaa Hedetørv, men de er „onde“. I *Solbjerg* maa man købe Lyng en stor Mil borte og „Skæretørv, hvor man bekvemmeligst kan faa dem. Fladtørven duer slet intet; thi det er ikkun Lerklumper, hvorudi man ej kan faa Ild“. Til *Dragstrup* Sogne kald hører der af „Ildebrand intet uden nogle døde Fladtørv“. Ogsaa Præsten i *Flade* har „stor Besværighed og Bekostning“ med sit Brændsel: Noget ganske smaat Lyng kan her samles meget vidt og med stor Umag; nogle onde Sandfladtørv skæres her ogsaa; men den bedste og endelig fornødne Ildebrand, som er Skaartørv, mangler aldeles og maa købes og hentes

fra andre Byer". I *Sejerslev* er „Fladtørvegrøft moxen unyttig“.

Saaledes stod det til med „Bolig og Brændsel“. Om *Haver* ved Præstegaardene tales der slet ikke. Derimod øfres der *Præstegaardsjorderne* nogen Omtale, men aabenbart ikke mest for deres Godheds Skyld. I *Vejerslev* og *Flade* havde Præsterne deres Marker for sig selv. Ellers delte de overalt Vilkaar med Bønderne og havde deres Agre spredt omkring i Bymarkens forskellige Afdelinger: *Alsæden*, *Brødjorden* og *Udmarken*. „Udi Indmarken“, skriver Præsten *Christian Jacobsen Erick* i *Frøslev* om sin Jord, „ligger 9 Agre, som jeg kalder Byglandsjord, dog ikke saaledes at forstaa, at jeg aarlig kan saa saa meget Byg; thi i det højeste kan jeg ikke saa mere end 6 Tdr., det andet saas med Vaarrug og Havre. Nu følger Brødejord, hvorudi kan saas Indmarkshavre og undertiden Vinterrug, naar der gødes. Nu følger Udmarkerne, som gødes aldrig, men saas ikkun med Udmarkshavre, som vi i Steden for Hø fodrer vore Bæster med, og denne Havre er saa ringe og stakket, at vi maa samle den som Hø. Denne Jord bruges udi 3 Aar, hviler saa vel udi 10 Aar. Mangel paa Hø og Foder er alt for stor, eftersom jeg kan ikke avle et godt Læs Hø“. Med smaa Afvigelser er her givet et fælles Skema for alle Præstelandbrugene.

Mads Schytte har 11 Agre i *Alsæd*, men for en stor Del „paa ond og vag Grund“. „Brødjorden optages Aar efter andet og bruges, som man kan forfølge det med Gøde til; saas i det højeste 4 Aar, hviler derimod 5—6 Aar. Udmarksjordens Beskaffenhed er ikkun slet, den gødes aldrig, tjener ejheller dertil, — — — er saa slet Jord, at man ofte kan føre paa een Gang paa en Vogn, hvad som efter 3—4 Tdr. Sæd kan avles“. Det er *Karby* Præstegaard, der tales om, med dens 16 Tdr. Hartkorn!

Om *Tødsø* Præstegaards Mark siger Præsten, at den bestaar i Indmarksjorden eller Gødningslandet og Udmarksjorden eller Havrelandet, som aldrig gødes. Den største Del af dette sidste er ond og skarp, besaas i 3 4 Aar med Havre, hviler saa igen i 10—16—20 Aar, og mange Gange efter en Td. Havresæd kan ikke avles mere, end en Karl en Gang paa sin Ryg kan bære fra Ageren.“

Til *Solbjerg* Præstegaard er Marken „leragtig og ganske sigfaldet med mange Vandsteder og derfor ganske haabslagen at avle paa, og bestaar Jorden først udi Udmarken 5 Vange, og formedelst de mange smaa, onde og vanskelige Udmarks-Agre, hvorpaa tit og ofte ikke kan avles det, derudi saas, opløber Gaardens Taxt saa højt; thi Indmarksjorden er ikkun ganske liden og bestaar udi 15 smaa Agre, som alle ligger indblandede og formænget blandt Bøndernes.“

Klagen over *for høj Bonitering* er almindelig. Særlig mener *Flade* Præst sig forurettet. „Aarsagen hertil var misundelige Folks Tale og Ord derom til Konduktøren (Landmaaleren) og Kommissarierne, og min salig Formand var svag og havde næsten aldeles vendt sit Sind fra Verden og gjorde Konduktøren liden eller ingen Underretning om Markens Beskaffenhed, og da siden andre, som kunde være forsatte (sat for højt), søgte og fik Afslag, tav han og stille, saa at Præstegaarden nu staar for 15—3—3, ihvorvel den næppe er god for over Halvdelen deraf“. Selv „Korsbakke“, som ikke har været brugt i Mands Minde, og som det ikke er Umagen værd at ørke, er bleven taget med. Driften kan slet ikke betale sig, og endda maa den arme Præst svare „langt mere end andre, som har langt større Indkomster og mindre Omhu og Bekostninger. Hvilket ikke aleneste i min besværlige Indtrædelse, men og langt frem vil holde mig fast i stor Betryk og Armod. I

Ydmyghed slutter Hr. *Mads Mikkelsen Hassing* dog sit Indlæg med de Ord:

„Min Herre Kongen gøre, som han godt synes, og Herren hans Gud være med ham!“

Paa saadanne Ejendomme kunde der selvfølgelig kun holdes smaa *Besætninger*. Præsten i *Tæbring* kan om Sommeren kun græsse („i Tyre og Baand“) 6 Køer, 2 Kalve og 4 Hopper, men om Vinteren kan fødes 8 Bæster, 6 Køer, 4 Kvier eller Kalve, 8 Ungnød og 20 Faar. Hans Embedsbroder i *Vejerslev*, der ikke avler „en Armfuld Hø“, kan, „naar Gud vil give Afgrøde“, om Vinteren føde 4 Øg, 4 Køer, 6 Ungnød, 2 Kalve og 16 Faar. Hr. *Jens Widsted* i *Sejerslev* avler intet Hø „uden det lidet i Bækken. Uddrift er her aldeles intet; men hvert Hoved maa holdes i Tyre om Sommeren paa Agrene, som udligger, eller flyes andenstedshen paa Græsning. Foringen derudover er ogsaa ganske slet, saasom det er ikkun det blotte Kornhalm“. Præsten i *V. Jølby* kan ikke holde uden 2—3 Køer. Uddriften er vag, og der kan ikke fødes uden Smaakvæg derpaa. Ikke saa urimeligt, at Præsten og Degnen i Fællig ansøger Kongen om at faa overladt en halv øde Caard, beliggende ved Siden af Præstegaarden og i de senere Aar „opvradt af Svin og forkrænket med Veje, ubegærlig af Bonden og Majestæten ugavnlig“. — Paa Præstegaardens Jorder i *Tødsø* „kan ikke 3 Høveder græsses forsvarlig; vel kan man sulteføde 4—6 Høveder paa nogle onde, sandige eller grudige Udmarksagre, som snart ingen Græs giver; hvis (hvad) faa Høveder man kan føde om Vinteren, maa for Betaling paa andre Steder græsses om Sommeren“. — „Meget sjældent“, paastaar Hr. *Anders* i *Skarum*, „kan her fødes et Hoved at sælge, eftersom her er ikkun lille Avl og moxen intet Eng eller Græsning mod andres. 4 Plovbæster har

jeg fornøden og 4 Køer, om Hø og Foder kan avles dertil.“

Naar flere af Præsterne kunde holde større Besætning om Vinteren end om Sommeren, skyldtes det i første Række *Tienderne*, der jo almindeligvis blev ydet *in natura*. Men ingen Steder gav de, hvad de egentlig skulde. Der var jo nemlig en Mængde øde Gaarde og Bol, som ikke gav noget som helst, ikke engang som de dog egentlig skulde, „St. Hans Rente“ af Græsningen, som udlejedes. Ved en Sammentælling efter Præsternes Opgivelser faar vi at vide, at der ved 1690 blandt de tiendepligtige Ejendomme paa Mors er een „Herregaard“, *Vejerslevgd.*, øde, samt 82 Gaarde, 16 Bol og 49 Ejendomme, hvis Størrelse ikke er angivet, og saa er endda *Tødsø-Erslev* ikke talt med, hvor der siges at være „mange“ øde Gaarde. Og selv hvor Gaardene var i Brug, var det tit vanskeligt for Præsten at faa, hvad han skulde have. I *Assels* f. Eks. var der en Del, som saaede *Hørfro* i deres Agre, og det vilde de ikke tiende af, „fordi Loven den Sæd ikke særdeles angiver“. I *Sejerslev* fandtes der mange, som vel sad ved Gaardene, men formedelst største Forarmelse ikke selv kunde dyrke deres Jord, „af hvilke man ganske lidet, ja, næstendelen intet kan bekomme“. Kun i *V. Jølby* synes man at komme broderligt ud af det med Præsten. Han fortæller nemlig selv, at han faar „Overmaal, naar Kærven ej tages, og det af alle Slags Korn, nu mere, nu mindre, ligesom Aaringerne er frugtbare til, hvorimod efter gammel Skik Præsten giver Sognemændene en Tønde Øl eller noget mere“.

Mange af *Herremændene* blev i Tidens Løb yderst karrige overfor deres Præster og inddrog de Afgifter, der fra gammel Tid var bleven ydet fra deres Gaarde.

Ogsaa med Offer og Accidenser kneb det mer og mer. *Højtidsoret* kunde som Regel indbringe 10—20

Sletdaler hver Gang. Hertil kom saa *Paaskerente*, en Snes Æg eller to af hver Gaard, naar det kom højt, og en Kage paa 8—10 Pund, ofte bagt af Bygmel. Til *St. Hans* vankede der Ost, „faa og smaa“ i *Karby*, dog vel oftest paa 3—4 kg Stykket. Nogle foretrak at stryge *St. Hans-Renten* helt. I *Froslev* gav nogle Præsten 4 eller 8 Sk. for hans Ost. Her synes Konerne at have raadet for de Dele, for med Hensyn til „Paaskerenten“ bemærker Præsten: „Faar jeg af 6 Gaarde 6 Kager, ligesom Konen vil give mig dem, og nogle Æg; enhver giver som de vil“. I *Solbjerg* gives der efter „Aarets Grøde og Folkenes Affektion“.

Kun et Par af Præsterne omtaler Offer ved de kirkelige Handlinger. Den ene er *Christen Mouritsen Meyer* i *V. Jølby*, som noterer: „Offer efter Barne-daabstjeneste 1 Mark, efter Barselkvinders Introduktion 2 Mark, for et Lig at prædike over 2—3—4 Mark efter Evnen og Viljen.“

Saaledes forholdt det sig i Hovedsagen med Præsternes Indtægtskilder i den Tid, vi her dvæler ved. Vi faar vel for en Ordens Skyld ogsaa et Øjeblik se paa *Udgifterne*. Foruden Driftsomkostninger, Skatter og Forhæftelser af forskellig Slags havde mange Præster store Enkepensioner at drages med, eller en Flok Stifbørn — eller begge Dele.

Ogsaa her danner *V. Jølby* Præstekald en idyllisk Undtagelse: „Pension til Enker er til denne Dag aldrig givet; thi Enkerne fra Reformationens Tid have alle forblevet i Kaldet“. Heller ikke i *Flade* blev der paa samme Tid givet Pension til nogen Enke. Aarsagen angiver Hr. *Mads* rent ud: „Fordi jeg intet havde at antage og besætte Gaarden med, formaaede og ikke at give hende Pension, og Ynksomhed over hendes fattige

arveløse Børn storligen bevægede mig, har jeg taget hende med lidet Gods og lige saa megen Gæld, foruden hvad Gæld jeg da for adskillige Bekostninger og Udgifter formodentligen og uforbigængeligen maatte sætte mig udi, saa at min Gæld og Armod har stor og lang Udseende“. — Hr. *Gravers* i *Assels* beklager, at Pensionen til Enken er temmelig stor, „men saasom det min egen Moder gives, faar det ved det samme at bestaa“. Men Præsten i *Frøslev* nævner rent ud under „Gravamina“ (Besværinger): „da har jeg en sælsom Enke at drages med, til hvilken jeg giver $\frac{1}{3}$ af al min Tiende og Rente“. Da *Oluf Jensen* lige før Svenskekrigen kom til *Skarum*, fandt han for sig „2 fattige Enker paa Steden, Moderen og Datteren, hver med sine Børn; dernæst større Gæld end 4 uopfødte smaa Børns Arvelod, hver af mig — næst Guds Hjælp — til 16de Aar at forsørges“. Ligeftrem fortvivlet stod det til med den stakkels Mogens Gundersen i Nykøbing: „Jeg fik et meget ringe Kald ved Aalborg, derfra jeg omsider er kommen til Nykøbing Kald her paa Morsø, som og er hel slet, derover jeg straks, naar jeg kom hid, faldt i Melaukoli og store Fristelser, saa at jeg maatte oplade Kaldet for Skolemester her i Byen“. Hr. Mogens havde 15 Børn.

Hovedindtrykket af alt, hvad der her er fortalt om Præsternes timelige Kaar er mere eller mindre trykkende Fattigdom.

Men hvorledes stod det til med Kundskab og Dannelse, Lære og Liv?

Den, som vilde have Besked om de aandelige Forhold paa Mors i Reformationstiden, maatte først væbne sig med Nøjsomhed og derefter prøve at udfinde, hvad der ligger til Grund for de Antydninger,

som de opbevarede Træk giver. Han maatte f. Eks. søge at faa Rede paa, hvor meget det betød, at den myndige, veltalende, overfor Biskopperne kritiske, men alligevel afgjort katholske *Niels Høg* i en Aarrække var Lensmand paa *Lund*. Han maatte nøje granske alle de Kilder, der kunde oplyse Biskop *Jørgen Fris's* Forhold til Mors, maatte se at blive klog paa, hvorledes det egentlig hang sammen med *Vinterslægten* i *Karby* og dens Forhold til Kongerne. Og han kunde have Grund til at forske efter Forklaringen paa den Kendsgerning, at „Adser Bonde“ i det bekendte (men ikke ganske originale) Digt om „*Peder Smed og Adser Bonde*“ siges at være fra *Tæbring*, og at den første evangeliske Biskop i Vendelbo Stift, tidligere Sognepræst i Thorum i Salling, *Peder Thomesen*, synes at have boet en Tid i *Nykøbing*.

Disse forskellige Spørgsmaal skal vi dog ikke her dvæle ved. Saa meget er klart, at man, ogsaa efter at Lutherdommen havde sejret, længe maatte lægge Vægt paa at sikre sig mod hemmelig eller aabenbar Katholicisme hos de evangeliske Forkyndere. Da den gamle Præst i *Alsted*, *Niels Sommer*, 1532 gav Alkald paa sit Embede til Fordel for Hr. *Jens Madsen*, maatte denne gaa ind paa „at prædike og forkynde Sognefolket det hellige Evangelium efter den nye Formulars Lydelse“. Om Hr. *Jens* ellers har siddet inde med nogen Lærdom, vides ikke. Da Biskop *Chrysostomus* omtrent 20 Aar senere i Hast optegnede Tal og Titler paa sine Præsters Bøger, saa langt han naaede omkring, stod der kun 9 Bind paa Boghylden i *Skarum* Præstegaard, deriblandt en stor Bibel, et dansk Ny Testamente og Luthers og Peder Plades Katekismer, men ingen Salmebog. Hr. *Ole Gregersen* i *Sejerslev* havde ganske vist endnu færre Numre i Kataloget, nemlig kun 7, men Nabopræsten i *Galtrup*, *Niels Jen-*

sen (el. Hansen), til Gengæld 18 Bind (ogsaa en Salmebog!), og Hr. *Niels Gregersen* i *Tødsø* glimrer med ikke mindre end 37 Bind, hvorved han endog overgaar sin Embedsbroder i Nykøbing og rækker stærkt op efter Professor Ejler Malmø, som ved samme Tid fik sine Bøger optalt til ialt 49 Bind.

En skarp luthersk Censur maatte uden Tvivl have konfiskeret en Del af disse morslandske Præstemænds literære Hjælpemidler. For ved Siden af de anerkendte evangeliske Førsterangs-Skrifter stod der adskillige af Erasmus fra Rotterdam, af gamle katholske Forfattere, ja, endog (hos *Jacob Brun* i *V. Jølby*) et Eksemplar af Calvins berømte „*Institutio*“, der maatte anses for meget farlig, om den ikke havde været indbundet sammen med Luthers og et Par andre gode Mænds Katekismer. — Af Bibelen paa Grundsprogene har der næppe været et eneste Eksemplar paa Mors paa den Tid. Af de 68 Præster, som Biskop Chrysostomus har paa sin Bogliste, er der i hvert Fald kun een, Sognepræsten *Peder Thomesen* i Haverslev i Hanherred, der ejer et hebraisk Gl. Testamente og et græsk Ny Testamente, og Hr. Peder er den nysnævnte tidligere Indehaver af Børglum Bispestol.

Stillingen var ingenlunde lige til for den lutherske Gejstlighed i de første Aartier efter Reformationens Gennemførelse, og den var næppe bedre hos vore sejge Nordjyder end andre Steder i Landet. *Peder Thomesen* havde ikke været Biskop mere end et Par Aar eller tre, før han maatte over til Kongen og bede ham om Hjælp og Støtte. Og det er betegnende nok, at Kongen søger at afstive sin Ven ved at medgive ham et Brev til Stiftslensmanden, Hr. *Axel Jul*, med en Skildring af, „*hvorledes at der udi Vendelbo Stift skal løbe mange „forlobene“ Munke eller og andre falske Prædikere, som prædiker og hemmeligen forfører*

og forvender den fattige simple Almue“, og med alvorlig Befaling til Axel Jul om at have flittig og grundgivelig Tilsyn med, at saadanne falske og ugudelige Mænd ikke stedes at have deres Værelse eller Omgængelse der udi Stiftet, men at han forviser og jager dennem der heden“.

Paa Mors var *Dueholm Kloster* Katholicismens sidste Skanse. I selve den egentlige Brydningstid havde Munkene her i Fred kunnet læse baade deres egne Messer og en Del af de Sjælemesser, som de urolige Forhold umuliggjorde i Viborg Domkirke, idet Ærke-*deg*nen Mester *Anders Skovgaard* havde truffet venkabelig Aftale med Prioren paa Dueholm, *Jakob Jensen*, om ved en „gode“ Mand, Hr. *Laurils Jude*, at holde Messen vedlige, indtil, som Prioren skriver til Mester Anders, „Gud hjælper, at I maa holde den Tjeneste hjemme udi Domkirken“. Den Tid kom rigtignok aldrig, og Christian den Tredjes Sejr 1536, maatte gøre alle Drømme om en aabenlys Fornyelse af det gamle katholske Væsen til intet. Men i det skjulte holdt det sig i mange Aar. For Munkene fik jo Lov at blive i Klosteret, om de havde Lyst, og mange af dem, som blev, dyrkede vel fremdeles Gud paa den gamle Vis. Endnu Aaret før sin Død maatte Chr. d. 3die skrive til sin Lensmand paa Dueholm, *Niels Lange*, om Gudstjenesten i Klosteret: Da den Tjeneste, som Mester *Jacob* og de andre Præster sammesteds holder, er til Hinder for Tjenesten i Nykøbing Sognekirke, og de desuden er mistænkte for ikke at være i den rette Mening om Religionen, skal han ikke blot forbyde dem selv at holde Tjeneste, men endog befale dem at ansætte en god, lærd Mand til at forrette Tjenesten i Klosterkirken. — Det var haarde Vilkaar, men de synes at være bleven overholdte, for

et Par Aar senere hedder det i et Brev til Biskoppen fra Sognepræsten i Nykøbing, Hr. *Christian Jensen*:

„Item (ligeledes) haver Hr. *Christiern*, Hører i Skolen, prædiket hver Søndag udi Kloster, og haver han fanget derfor 1 Læst¹⁾ Byg, og jeg haver prædiket om Fredagen til disse (hidindtil), men intet haver jeg fanget derfor, men jeg haaber, Gud skal være min Lønner efter hans guddommelige Vilje.“ Naar bortses fra dette med Lønner har Hr. Christian forhåbentlig Grund til af udbryde: „Kjære Herre, er alle Tingest endnu godt med os i Religionen“. — Ude paa Øen træffes forhenværende Dueholm-Munke i Sognekald i det mindste 2 Steder: i *Flade* og i *Ljørslev*. Den første lutherske Præst i Flade kaldes i gamle Optegnelser „*Jens Pippendiuf*“ el. — difel el. diuse el. dyvel“ („Pibedjævel“) og betegnes som „en reformeret Munk, af et besynderligt og sælsomt Navn“; „han var først Papist og hellig Munk, siden bedre oplyst.“ Og i Ljørslev, hvor man ogsaa tilforn havde hentet sig Præster fra Dueholm Kloster, som nogle Gange om Aaret prædikede i „disse smaa Kirker“, blev ligeledes en tidligere Munk, *Jens Nielsen*, første lutherske Præst. Det er formodentlig den samme Hr. Jens, om hvem det hedder i en Indberetning af 1555, at han „bcklager sig storlig og begærer Hjælp“. — Da en af hans Eftermænd, 1681, i Alterbordet i Ljørslev Kirke fandt en lille Blyæske med Helgenlevninger af de 11,000 Jomfruer, var vel Katholicismen saa temmelig forsvunden af Præsternes Forkyndelse, men den levede videre i i mange Former af den folkelige Overtro lige til vore Dage.

Men selv om der ikke var noget i Vejen med Tro og Lære, kunde der være saa meget ved Præsternes

---

¹⁾ 1 Læst var paa Mors = 24 Tdr. à 20 Skpr

Færd, som der med Føje kunde ankes over. Mange af dem synes f. Eks. at have været temmelig stidbare. Den førnævnte Præst i *Alsted*, Hr. *Jens Madsen*, kom i Trætte med en Bonde i *Skarum*, *Mikkel Olufsen*, og stævned ham 25. April 1537 for Landstinget i Viborg. Anledningen var, som saa tit, Uenighed om noget Jord. Christian d. 2den havde tildelt den forrige Præst en Gaard i Skarum og „en Raling, som derpaa bygt var“. Dertil havde man saa lagt noget Jord, som man havde fundet „indskrevet udi Kirkens Bog, besynderlig *Hønning Pøth* og *Korsager*“, men omtalte Bonde havde nu taget noget deraf i Brug og yderligere indkastet et „Forte“, Præsten „til Skade og Fortrængsel“. Præsten fik ganske vist for saa vidt Medhold ved Retten, som han fik tilkendt „*Hønning Pøth*“, men Bonden skulde beholde „*Korsager*“, som Kong Christian i sin Tid havde tildømt ham, mod at han skulde holde et Vokslys til Alsted Kirke. Det var ikke meget at føre Sag om.

Et Par Menneskealdre senere dømtes *Christen Bonde* fra *Nykøbing* fredløs for at have gravet nogle Tørv paa Hr. *Oluf Andersens* Grund i Flade. Han blev ganske vist benaadet, men man synes nok, at det var en haard Dom for saa ringe en Forseelse. Saadanne Træk er der flere af.

Glemmes maa det imidlertid ikke, at Præsternes ydre Kaar, som de er skildrede i det foregaaende, tit gjorde det svært for dem at se bort fra timelige Fordele, og meget andet i Tiden taler til deres Undskyldning. Gode, fromme Præstemænd var der da ogsaa iblandt de middelmaadige og daarlige, selv om det er den sidste Slags, Kilderne fortæller mest om. Under Krig og Pest og Misvækst og andre fælles Ulykker maatte Præsterne her som andre Steder ofte tage den

haardeste Tørn, og slige Ting var der meget af i gamle Dage.

Med Lærdommen havde man ikke kunnet tage det saa nøje i det 16. Aarhundrede, naar der ellers intet var i Vejen med den rette Tro. Men efterhaanden skærpedes Kravene. Biskopperne førte nøjere Tilsyn. Og gennem Bispernes Skrivelser og Optegnelser kan vi, — for saa vidt de er opbevarede, — den Dag i Dag faa en Del at vide om de enkelte Præsters Kvalifikation.

Leonora Christina Ulfeldt fortæller i „Jammersmindet“, hvorledes hun kort efter sin Fængsling fik Besøg af Hofprædikanten, som efter hendes Ønske tog hende til Alters, lovede at bede for hende, at hun snart maatte faa Lov at dø, og trøstede hende, før han gik. Denne Mand, som den fangne Kongedatter ogsaa siden, men forgæves, bad om at faa tilkaldt, Magister *Mathias Foss*, blev 1672 udnævnt til Biskop i Aalborg, Foss tilhørte en lærd Slægt. En af hans Brødre blev Chr. d. 5tes Livmedicus, en anden Læge i Aalborg (senere Ejer af Todbøl i Thy). Og selv var Mathias Foss en overmaade klog og dygtig Mand og en fremragende Prædikant, der forstod Modersmaalets Betydning for den levende Forkyndelse, ja, endogsaa lod sig paavirke af den nordjydske Dialekt, som taltes i hans Stift. Hvad Under, at denne Mand søgte at raade Bod paa Præsternes mangelfulde Kristendomskundskab. Med de ældre kunde det have sin Vanskelighed at opnaa virkelige Resultater. Men overfor de unge, nykaldede gav „Bispeeksamen“ ham en Mulighed, som han kraftigt benyttede:

Godt et Aars Tid efter at Foss var kommen til Aalborg, kaldedes *Frants Hanssen Hagendorn* til Sognepræst i *Solbjerg-Sundby*; men da han sidst i Marts 1674 kom til Eksamen hos Biskoppen, befandtes han

ikke saa dygtig i Bibellæsning og Kendskab til Troens Artikler, „som det sig burde“, og forljente altsaa egentlig at miste Kaldet. Han slap dog indtil videre igennem mod at afgive skriftligt Løfte om at indhente det forsømte i Løbet af det kommende Aar og, — om en ny Eksamen gav et ugunstigt Resultat —, da straks at „lægge Kaldsbrevet fra sig og siden holdes ukapabel til det hellige Embede“. — Det lykkedes Hagedorn at klare Skærene i anden Omgang.

Aaret efter kom *Jens Iversen Holst* til *Vejerslev* og *Blidstrup* og Kapellanen *Erik Jensen* af *Nykøbing* i den samme Forlegenhed. Ogsaa de bestod deres nye Eksamen. Men i hvert Fald Jens Holst blev vist aldrig nogen dygtig P:æst.

· Da *Niels Christensen Krogh* 1678 var bleven kaldet til Sognepræst for *Froslev-Møllerup* gik det ogsaa ham galt hos Biskoppen. Men han fik alligevel sin høje Foresatte overtalt til at ordinere ham, mod at afgive en Erklæring, hvori det hedder:

„Saa lover jeg da for Guds hellige Ansigt:

1) At jeg hver Dag, som jeg dog foruden skyldig er, skal læse 8 Kap. i Bibelen, de 4 om Morgenens og 4 om Aftenens, og det med sliq Agtsomhed, at jeg samme Kapitlers Indhold og Guds Aands Vilje udi dem kan fatte og gøre Rede for, fornemmeligen give Agt paa de fornemste Sprog, hvorved nogen lidei articulus (Trosartikel) bevises, og føre det til Pen og Bogs;

2) skal jeg efter hver to Maaaneders Forløb skrive Hans Velærværdighed til en kort Extrakt af det, jeg i Bibelen læst haver, tillige med de fornemste dicta scripturæ (Skriftsteder), som jeg til hver Artikels Bevisning haver optegnet;

3) skal jeg til Kyndelmisse Aar 1680 indstille mig personligen til et nyt og mundtlig Eksamen, og skulde

jeg da ikke have brugt slig Flid baade in lectione biblica og locorum communium (Læsning i Bibelen og Dogmatikken), som kunde fornøje hans Velærværdighed, da skal jeg godvilligen deponere mit Embede fra mig og aldrig videre betjene Gud i noget Prædikeembede. Hvilket af mig ubrødeligen, som jeg det for Guds Ansigt og Domstol vil være bekendt, at holdes skal, haver jeg dette med egen Haand skrevet og underskrevet“.

Havde Mathias Foss kunnet holde ud længe nok, vilde denne faste Optræden overfor de unge Præster med Tiden maaske have sat mærkbare Spor i det kirkelige Arbejde i Stiftet. Han døde imidlertid allerede 1683, kun 55 Aar gl., paa af legemlig Sygdom og af Forventning om Verdens Undergang 1684.

Ti Aar senere fik Aalborg Stift atter en meget virksom Biskop ved Navn *Jens Bircherod*. Som Personlighed kom han ikke paa Linje med Foss. Men en yderst flittig og omhyggelig Embedsmand var han, og ved gennem hans overmaade vidtløftige Dagbogsoptegnelser at slaa Følge med ham omkring i Stiftet kan vi faa mangt og meget at vide om Forholdene ude i Sognene i hans Bispetid (1693—1708). Enkelte Træk vedrørende kirkelige Sager paa Mors kan passende meddeles her som Afslutning paa denne Artikel.

En Aften i Efteraaret 1703 fik Biskoppen Besøg af en Student ved Navn *Christen Kock*, der søgte at indsmigre sig ved et daarligt dansk Digt, men uden Held, for Biskoppen havde for ikke længe siden faaet paa-lidelig Meddelelse om, at vedkommende unge Mand paa Grund af svære Udskejelser var bleven forvist fra Universitetet for bestandig. Skønt Chr. Kock var en Dattersøn af en af Stiftets mest ansete Præster, Provst *Mads Schytte* i *Karby*, vilde Biskoppen dog ikke i Øjeblikket hjælpe ham, men Aaret efter gik han i For-

bøn for ham ved Universitetets Konsistorium, om han mulig skulde kunne faa Oprejsning igen. — Skønnere for Bircherod var det unægtelig, naar flinke unge Mænd indfandt sig hos ham til Overhøring og Ordination. Saaledes noterer han angaaende *Augustinus Haard*, der af Kongen var udnævnt til Sognepræst i *Frøslev*: „17. Decbr. 1704 mod Aften udforskede jeg vor nye Ordinands Dygtighed til det hellige Prædikeembede ved en Conferents med ham i Troens Hovedlærdomme, som jeg, indenfor mine private Vægge paa halvanden Times Tid anstillede“. Og da Hoord lige efter Jul fra *Frøslev* sendte Biskoppen et Brev om den fattige Præsteenke dér paa Stedet, og hvorledes hendes Mands Kreditorer vilde skaffe sig betalt af hendes Naadensaar, gav Bircherod Enken Medhold, „thi“, skriver han, „hvoraf skulde den arme Kvinde forskafe (efter Loven) sin Mands Efterfølger hans Kost, indtil Aarets Omgang, dersom dette korte Subsistens-Middel skulde hende selv betages“. Den følgende Sommer, 11. Juli 1706, holdt Biskoppen Visitats i *Frøslev*. Om han var tilfreds med den nye Præst og hans Menighed røber Dagbogen ikke. Derimod hedder det: „I *Frøslev* Kirke forestilledes mig en Person, som var født døv og dum (d. e. stum) og havde ingen Tid været til Guds Bord, men syntes dog efter Præstens og andres Beretning at have derefter en inderlig Attraa. Vel søgte jeg, ved Nik og Tegn, at udforske hans Forstand i Kendskab til de guddommelige Ting, kunde dog ikke noget synderligt deraf fornemme. Hvorudover jeg bad Præsten, at han og de, som daglig med ham omgikkes, vilde ved optænkelige Tegn anvende deres Flid paa at gøre ham i slige Sager noget bedre kyndig, inden man ham til Altergang annammede“. — Man kommer uvilkaarligt til at tænke paa Evangeliets Fortælling om den døde og stumme — og gør sine Sammenligninger.

Efter et Besøg i *Nykøbing* og paa *Dueholm*, hvor Biskoppen med Vemod saa Fæstalden dér, „hvor Munkene i gamle Dage har haft deres Kamre og Værelser“, naaede han d. 16. Juli til *Sdr. Draaby*, hvor man aabenbart har trængt til hans Besøg. Han fandt nemlig „de fleste af Menighedens Børn og Tyende udi deres Kristendomskundskab ganske slette og straffede derudover med haarde Ord Familiefædrenes Efterladenhed i deres tilhørlige Omsorg for Ungdommens aandelige Fremvækst. Degnen havde her, for nogle grove Laster et skrøbeligt Rygte, men som man havde intet bevisligt at holde om, fik man lade det hermed bero, indtil Sandheden med Tiden aabenbares“. — Da han saa kom til *Ejerslev*, fik han desværre „ikke større, men fast mindre Fornøjelse end i den forrige Menighed, hvad Ungdommens Fremgang var angaaende. Tilmed gav Præsten, Hr. Jens Holst, selv stor Klage over Menigheden formedelst adskillig deres Halsstarrighed, særdeles med at lade, efter Loven, deres Børn til Undervisning fremkomme, naar det paaæskedes. Hvorfor jeg heller ikke her forglemte skarp Formaning og Trusel til dem at bruge.“

Hvad slige Formaninger og Trusler har bevirket er et Spørgsmaal for sig. At man fo'r strengere frem den Gang end nu om Stunder overfor Forsømmelser fra Menighedens Side, er iøjnefaldende. Hvad vilde man i vore Dage sige til Gejstlighedens Indblanding i saadan noget, som at et Barn gaar hen og drukner? Noget saadant skete 1708 for et Par Forældre i *Sejerslev*. hvis lille Barn druknede paa *Marken*. Præsten maatte veksle Breve med Biskoppen om deres Afstraffelse, og det forundtes dem omsider, men kun paa Grund af deres store Fattigdom, at slippe med offentlig Absolution, „thi Mulkt kan ikke vel æskes af dem, der slet intet har“. En ganske lignende Sag havde man i 1704

haft i Blidstrup, hvor Sognepræsten vilde tvinge *Povl Hansen Tanke* paa *Blidstrupgaard* og hans Hustru til at staa offentlig Skrifte, fordi en gammel Barnepige havde været upaapasselig, saa at deres Barn var druknet i et Vand ved Gaarden. At Pigen skulde „udstaa Disciplin“ faar endda være, men at Forældrene formelig maatte skaffe sig Tingsvidne for at slippe, synes os urimeligt, og dog ikke saa oprørende, som at Biskoppen kunde faa sig til at forlange af Kaptajn Fabricius ved Landmilitsen, at nogle Soldater fra Thyholm, som havde forsømt at overvære Visitatsen, „maatte — efter kongelige Forordninger — med Straf anses“, — „hvilket han ogsaa efterkom og lod dem den næstfølgende Mønstringsdag sidde paa Træhesten“.

Et tragikomisk Tilfælde indtraf i Frøslev 1703. Ogsaa her var der et Barn (paa to Aar), der druknede „paa Gaden“ — ved Moderens Skødesløshed. Her skulde aabenbart offentlig Skrifte til. Men nu maatte Præsten i sin Indberetning til Provsten desværre give denne Kvinde „et saare slet Skudsmaal for et skarnvornt Levned og Guds Ords Foragt“, og Bispen erklærede da, at hun ikke *maatte* — skønt hun egentlig *skulde* — antages hverken til offentlig eller privat Absolution, „saalænge hun i ugudelig Foragt for sin Frelse og i Uvidenhed derom blev fremturende“.

Naar det stod daarligt til i Menigheden, laa det jo nær at søge noget af Skylden hos Præsten. Da Bircherod d. 12. Aug. 1697 efter at have spist til Middag i *Solbjerg* Præstegaard visiterede i Kirken sammesteds, blev han meget lidt tilfreds: „De, som sig for mig paa Gulvet fremstillede, var i Kendskab til de guddommelige Ting usigelig grove“. Men Præsten, Hr. *Svabonius*, skød Skylden paa den gamle og næsten udlevede Døgn Udygtighed til at undervise Børn, og han synes at have nogen Ret deri. Da Biskoppen næste Gang kom paa

Visitats (1701) og overværede en Gudstjeneste i *Sundby*, erklærede han sig nemlig meget vel tilfreds saavel med Præstens smukke Prædiken som med Frugterne af hans „Vindskibelighed i Ungdommens Undervisning“. Og man har vel ikke Lov at tillægge den Middag, som Fru Jytte Svabonius, tidligere Fru Schytte af Vestervig, serverede for Hs. Højærværdighed, nogen Andel i den gunstige Dom. I hvert Fald har Hr. Svabonius — belevnen og tjenstlig ydmyg som han var — sikkert forekommet Bispen at være en ren Mønsterpræst i Sammenligning med den sølle *Ananias Beyer*, der paa samme Tid sad i *V. Jølby*. Han var nok egentlig Nordmand af Fødsel og havde en Tid været Præst i Ostindien. 1696 var han kommen til *Dragstrup-Skallerup*. Men allerede Aaret efter, da Bispen kom og visiterede, fastsloges hans Umulighed. Hr. Ananias prædikede den Dag i Dragstrup Kirke Kl. 7 om Morgenen. Men Bispen „forfærede Ungdommens Forfremmelse i dens Saligheds Kundskab med slet Fornøjelse“, og bagefter vankede der til Præsten personlig: „Efter endt Gudstjeneste“, hedder det (paa Latin) i Dagbogen, „bebrejdede jeg med alvorlige Trusler og skarpe Ord heftigt samme Præst hans hæslige Fylder og letfærdige Levemaade“. Truslerne hjalp desværre ikke. Ved næste Visitats (i *Skallerup* Kirke 26. Juni 1701) noteres det, at det vel gik efter Ønske med Ungdommens Katekisation, men Præsten maatte have endnu strengere Paamindelser for sit løse Levned, der tilmed havde bragt ham i den yderste Nød. Næste Aar døde Ananias Beyer. Da Stifts-skriveren kom hjem, efter at have været med til at registrere Boet, kunde han ikke „fuldsige, hvor ussel en Tilstand det befandtes i, saasom den bortskyldige Gæld (saavidt endnu var angiven) var fast 10 Gange højere end al Formuen“.

En fattig Trøst var det jo, at der ogsaa var andre

Præster, som fik sig en Omgang af Tilsynet, f. Eks. den tidligere omtalte Jens Holst i Vejerslev, der om Morgen den 28. Juni 1701 prædikede for Biskoppen i „Wigerslef“ Kirke over Lukas 5. „Her fandtes ikke meget in pastore (hos Præsten) eller in grege (hos Hjorden), som nogen Ros kunde meritere, hvorfor jeg ikke heller efterlod at give dem paa begge Sider tilkende min Censur over deres lunkne pietatis exercitia (Fromhedsøvelser) og anden strafværdig Forhold.“

At Biskop Bircherod fulgte med i, hvad der foregik i hans Stift, er der mange Vidnesbyrd om. Han forsømmer ikke at optegne, at den gamle *Laurits Jensen*, der døde i *Hvidbjerg* 1703, i sin Alders Aar 102, „havde alle sine Sansers Fuldkommenhed og var frisk og rørig til faa Dage før sin dødelige Afgang“. Men han opdager ogsaa og paataler, at Hr. *Gravers* i *Assels* har set igennem Fingre med, at et Par „Delinkventer“, som havde forset sig med Lejermaal i hans Gaard, ikke endnu efter 2 Aars Forløb har betalt deres Bøder.

Streng kunde han ganske vist være, men hans Omsorg for Præstestanden lagde sig tit for Dagen, f. Eks. naar han maatte værgе den mod Overgreb fra Adelens eller Regeringens Side. Man vilde saa gerne vælte nogle af de offentlige Byrder, som Præsterne hidtil havde været fri for, over paa dem. Men Bircherod var paa sin Post. Det er med stille Fornøjelse, man i Dagbogen læser:

1705. 17. Februar. Lod jeg min Amanuensis Jens Rhimann, rejse ud til alle Provinserne i Stiftet for at meddele Præsteskabet mine velmenende Raad, hvorledes de sikkerligen skulle forholde sig med deres Indkomsters Angivelse i Amtstuerne, saa at Udgifterne ikke skulde falde dem for meget besværlig, og de dog alligevel ej skulde geraade i nogen Fare eller Fortræd formedelst de Intraders (Indtægters) Fordølgelse, hvoraf

der efter Forordningen maa skattes.“ — Om et vaagent „Overskatteraad“ havde set en saadan Notiits!

— Kort før Jul 1708 døde gamle Biskop Bircherod. En af de sidste Sager, han havde til Behandling, var et Andragende fra Sognepræst *Niels Mortensen* i *Galtrup* om at faa Lov til at beholde et lidet Tillæg, som hans Formand havde haft for Kaldets Ringheds Skyld.

Vi er med disse Optegnelser naaede ind over det 18. Aarhundredes Tærskel. Nye Livsvilkaar, om end ikke bedre, bragte dette Aarhundrede i mange Henseender alle Rigets Stænder, ogsaa Præsterne. Og nye aandelige Strømninger kom til at gøre sig gældende. Maaske kan vi ad Aare genoptage Traaden, vi her slipper, og føre den videre gennem de følgende Menneskealdr.

Landsbynavnene paa Mors.

Af *Jens Lund.*

I.

EDENS minderne fra den fjernere oldtid, stenalderen og navnlig bronzealderen, er ret talrige paa Mors, således som det fremgår af den artikel, hr. inspektør H. Kjær skrev i årsskriftet ifjor, er der fra den senere oldtid, jernalderen, kun meget faa minder.

Der findes vel et par runesten, men de er begge fra den kristne middelalder, omkring år 1200. Den ene er kun et lille brudstykke, som er fundet i Elsø og nu opbevares på nationalmusæet; de få runer giver ikke nogen mulighed for tydning. Den anden, som findes indmuret i Galtrup kirketårns mur, er en ligsten, der engang har ligget fladt oven på graven. Den bærer et kors og et dyreornament samt indskriften: Her ligger Isulf Torkelssøn.

Vi har derimod en række minder, som i hvert fald for største delen stammer fra oldtiden, vikingetiden og de nærmest foregående århundreder; det er vore stednavne, og da navnlig landsbynavnene. Der kunde vel være grund til at spørge, hvorfor de særlig skal opføres som minder fra oldtiden frem for de andre ord i sproget, med hvilke de ellers har delt kår og udvikling. Det sker imidlertid ikke uden årsag.

De almindelige ord i sproget stammer nemlig ikke fra den danske oldtid men fra en langt fjernere fortid,

da de, der talte sproget, rimeligvis ikke boede i Danmark, endsige paa Mors. Sproget har nok i oldtiden gennemgået store og betydningsfulde ændringer, men disse er sket ganske ubevidst, således at Folket ikke engang har anet, at de foregik, endsige har lagt nogen vilje ind deri.

Bynavnene derimod stammer virkelig fra oldtiden, idet stederne først på den tid har fået disse navne. Og det maa jo have været enkelte mennesker, der med bevidsthed og af bestemte grunde har givet dem navnene. Derfor kan de ogsaa give enkelte oplysninger om forhold på den tid, særlig om gudetro og helligdomme,

Når det særlig er landsbynavnene og de dermed nogenlunde ligestillede navne på større gårde, jeg vil omtale i det følgende, er det af flere grunde. Før det første hører de gennemgående til de ældste stednavne. Marknavnene er sikkert betydelig yngre. Derimod er mange naturnavne, det vil sige navne paa bakker, dale, side lavninger o. lign., nok lige så gamle, ja hører delvis til de allerældste; når jeg alligevel lader dem ligge, er det af en anden grund.

Skal man nemlig med noget udbytte prøve at tolke gamle stednavne, er det ikke nok at kende den nuværende skriftform. Man må ogsaa helst kende navnet i en form fra den ældre middelalder og desuden den nuværende stedlige udtale af det. Men marknavnene kender vi gennemgaaende kun fra ret sen tid, det 16.—17. årh., og det samme gælder de øvrige naturnavne. Desuden kender jeg kun for enkelte byers vedkommende disse navne i den stedlige udtale.

II.

En del bynavne er korte, sammensatte ord, og de hører for en del til det allerældste navnelag og er

derfor også sværest at tyde. De fleste navne består imidlertid af et forled og en endelse, hvilken sidste som regel er et oprindelig selvstændigt ord.

Af sådanne endelser er der kun forholdsvis få, de går igen atter og atter hele landet over, dog således at nogle særlig er knyttede til visse egne. Endelser som -løse, -rød, -bølle og -tved forekommer f. eks. ikke her paa Øen.

Af de korte navne er Sø [Søø]¹⁾ Lund [Lwndh] og Nees [Nees] formentlig let forståelige, hvorimod Venner [Wenner], Vettels [Vettels], Vils [Wilsæ], Em, Assels [Asselse] vilde fordre vidtløftige undersøgelser uden måske dog at føre til noget resultat. I Vils har vi formentlig samme ord som forleddet i Vilsund. Det er nemlig uden tvivl galt, når dette navn så almindelig skrives Vildsund, idet denne skrivemåde ikke kan forliges med den nuværende udtale: *welsu'nd*. Vi har nemlig 2 l-lyde i det stedlige mål; den ene stammer fra oprindeligt ld eller ll, medens den anden stammer fra resten af l-erne. Eksempelvis kan jeg nævne ordene skyld og skylle [skyljæ]; de udtales nu begge *skyl'*, men der er stor forskel på l-lyden i de to ord. Nu er l-lyden i *welsu'nd* ikke af dem, der stammer fra ld, og derfor kan navnet aldrig have været Vildsund.

De navne, der ender på -um, -ing, -lev og -sted, hører til de ældre, det vil sige, at de rimeligvis stammer fra århundrederne før vikingetiden.

Endelsen -um har der været megen uenighed om, idet nogle og vel de fleste anser den for en forkortelse af -hem (hjem), mens andre anser dem for en bøjningsendelse. I olddansk endte ordene i flertal hensynsfuld

---

¹⁾ et sådant i firkantede klammer sat ord angiver den ældste kendte form af det foranstående navn. Et årstal foran angiver tiden for dets forekomst.

på -um, og denne form brugtes efter mange forholdsord, f. eks. efter i. Man har nu ment, at et bynavn som Risum oprindeligt har heddet: i risum (i krattet), og at forholdsordet senere er bortfaldet. I begge tilfælde må forleddet anses for at være betegnelse for et naturforhold. Her på øen har vi kun et navn på -um, nemlig Skarum, og det giver ikke nogen hjælp til at afgøre striden. Den ældste form er [1415 Skarm], noget senere [1422 Skarem], men derfor kan ordet godt oprindeligt have lydt Skarum.

Af navne, der nu ender paa -ing har vi fem; Tøving, Dissing, Ørding, Tæbring og Tissing huse, men i hvert fald et af dem hører ikke her hen, nemlig Dissing, hvis ældste form lyder [1435 Digisendæ], der simpelthen betyder digets ende, ligesom Sjørring [Sio-wardæ] i Thy betyder søens ende. De andre lyder derimod i gammel form [Thøwingh], [Tæberingh] og [Yrthing]; Tissing huse findes ikke i nogen gammel form. Om endelsen -ing er der også uenighed. Vel nok de fleste har ment, at ordene på -ing var stamme- eller slægtsnavne; ligesom en beboer af Mors hedder en morsing, og ligesom Knud den stores ætlinger kaldes Knytlinger, således, mente man, var Ravingerne efterkommere af en mand ved navn Ravn og havde givet navn til den by, de beboede, det nuværende Raving ved Vejle. Imidlertid er der gjort vægtige Indvendinger mod denne betragtningsmåde. Det er næsten aldrig muligt at paavise et personnavn som forled, hvorimod dette i særdeles mange tilfælde ligefrem påtrænger sig som naturnavn, og man mener da, at endelsen kun er en simpel afledningsendelse til stedfæstelse af naturnavnet.

Derimod er der ingen tvivl om, at forleddet i navnene paa -lev i så godt som alle tilfælde er et personnavn, og i særdeles mange tilfælde kender man

også disse personnavne andetstedsfra. Endelsen -lev betyder: det efterladte, arven, og navnet betegner altså vedkommende by som arv efter den i forleddet nævnte person. Dennes navn står da også altid i ejefald. Af de herværende navne paa -lev kender vi i hvert fald personnavnet i Fjallerslev [Fiældersløff], Ljørslev [Lødersleff] og i Sejerslev [Seyærsløff]; Fialdær og Lødær kender man fra gamle diplomer, og Seyer er jo i brug den dag i dag. Ejerslev og Eerslev skrives begge ens i middelalderen: [Ethersløff]. Det er næppe tilfældigt, at th-lyden ¹⁾ i det nordligste Mors er blevet til j, medens den er bortfalden på Midtmors. Det samme er nemlig tillældet i andre ord; f. eks. hedder død, frø (dyret) i det nordligste *døj'*, *frøj'*, medens de på Midtmors hedder *dø'e*, *frø'e*. På samme måde hedder Vejerslev [Wethersløff] nu *we'sle*. Sillerslev skrives i middelalderen [Seritzløf]. I navnet Frøslev [Frøsløff] kunde man være tilbøjelig til at se gudenavnet Frø, det som tidligere mest nævntes i den islandske form Freyr. Imidlertid er det sikkert galt.

Ligeså lidt som man nu vilde vove at kalde sin søn Kristus, ligeså lidt faldt det en mand i den hedenske oldtid ind at kalde et barn Odin, Thor, Frø eller Ign. Men ligesom nu børn tit nævnes med en afledning af Kristus: Kristian, Kristoffer o. Ign., således var personnavnene i oldtiden også tit sammensætninger med gudenavne: Asger, Asmund, Odinkar, Thorsten, Frøvin o. Ign. Hvor vi derfor træffer personnavne, der tilsyneladende er gudenavne, må det utvivlsomt være en af disse sammensætninger, der i tidens løb er blevet afsløbet. Et over hele landet almindeligt bynavn er Torup, og hvor man kan finde en gammel form derfor, lyder den [Thorthæthorp], således at førsteleddet er Thorth,

¹⁾ Den lyd, der nu skrives som d efter selvlyd: god, brød

en almindelig kendt afledning af gudenavnet; det er også dette navn, der ligger til grund for det endnu forekommende navn Thor.

I Frøslev må forleddet sikkert også være en sammensætning af gudenavnet: Frøger eller lgn. Andensteds på øen finder vi derimod virkelig gudenavnet, nemlig i Frysbrønd [Frysbrønd], der må betyde Frøs kilde. Kildevæld var i oldtiden meget hyppig helligede til guder. På Sjælland har vi således en by, der hedder Baldersbrønde, og den bekendte Helenekilde har, som bynavnet Tisvilde (Tirsvæld) viser, i oldtiden været helliget Tir. Der findes jo adskillige andre hellige kilder på Mors, men for deres vedkommende foreligger der intet om, til hvilke guder, de har været helliget i oldtiden. Der findes også stednavne med Thors navn som Thorshøj, Thorsdal o. lgn., men da jeg hverken kender den gamle form eller den stedlige udtale, vil jeg lade dem ligge. I et enkelt tilfælde, hvor jeg kender den stedlige udtale, viser det sig netop, at man må være forsigtig. Det drejer sig om den høj i Skallerup, der på generalstabens kort opføres som Thorshøj; den har ganske sikkert ikke noget direkte med Thor at gøre, eftersom den stedlige udtale er *twor'nshyø'*. Et stednavn endnu taler om hedensk gudsdyrkelse, nemlig Hvidbjerg [huidbiergh]. Trods den gamle form er forleddet næppe hvid men vi, det samme ord, som vi har i Viborg og Odense [Othænsvi] samt i adskillige andre stednavne; dette ord betyder helligdom.

Også i navnene på -sted er forleddet et personnavn. Vi har kun to af denne form, Alsted [Alsteth] og Redsted [Ræsteth]; i det første har vi formodentlig navnet Alf.

I navnene på -by er forleddet utvivlsomt et naturnavn; vi har 7 af denne form: Jørsby, Dråby, Sundby, Jølby, Karby, Bjergby og Rakkeby. Det første af dem

hører dog ikke herhen, idet den gamle form er [1439 Jørsbod]. Ordet bod betegnede en bygning, hvor man kun opholdt sig midlertidig, under fiskeri, tørvegravning o. lgn. Af de andre er Dråby [Droby] tydelig nok byen ved draget (den lave strækning mellem Dråby vig og Thisted bredning), Bjergby byen paa bjerget og Sundby byen ved sundet. I Rakkeby kunde forleddet synes at være rakke, det gamle ord for hund, som vi f. eks. har i rakker (hundeflåer, en lidet agtet håndtering). Karby hed tidligere [Karlby], og man har derfor ment, at forleddet var det nuværende ord karl. I danske atlas fra det 18. årh. finder man således følgende notits: „I Karleby sogn findes ligesom ved Heltborg nogle store sten, tildels med huller og mærker af fingre i, som Morslands karle og Thylands helte, efter gammel tradition, have kastet over vandet til hverandre.“ Imidlertid er denne tolkning af navnet næppe rigtig; karl er sandsynligvis et gammelt ord, der betyder kær. Hvad forleddet i Jølby [Jwlby] betyder, er derimod ganske usikkert; det er måske det samme, som vi har i Jyllinge og Jøltved i Ø. Hassing, måske også i Gjøldbjerget i V. Skjerninge. Derimod har det næppe noget at gøre med Gjøl, da l-lyden i Jølby er af dem, der stammer fra ld eller ll. Med Gjølstrup ved Løkken kan det heller ikke have noget at gøre, da dette må indeholde et personnavn.

Navnene på -rup danner langt den største gruppe, idet vi har ikke mindre end 25: Andrup [Andropp], Bjørndrup [Bjørndrup], Blidstrup [Bligstrup], Dragstrup, Fårup [Fordrup], Galtrup [Galtorp], Glomstrup, Gullerup [Goylrop], Hunderup [Hwnderop], Kårup [Kordrup], Lødderup [Lydrup], Møllerup [Møllerop]. Movtrup [Mowc-tropp], Nandrup [Nandrup], Outrup [Ophthorp], Purup [Putorp], Rolstrup [Rølstorp], Skallerup [Skallerup], Skrandrup [Skrandrop], Storup [Storup], Torup [Thoropp],

Ullerup [Uldrop], Vittrup [Wibthorp], Vodstrup [Wodstrup], Ørndrup [Ørntrup]. Endelserne -rup, -drup, -trup og -strup kommer alle af -thorp, der betyder en udflytterby, en by, der bygges på en anden bys udmark. Det følger heraf, at det er en forholdsvis sen bebyggelse, og det viser sig også af forleddene, som næsten altid er personnavne, at mange af dem stammer fra kristen tid. Andre steder i landet finder vi nemlig mange thornavne sammensat med helgennavne, der jo blev så almindelige som personnavne efter kristendommens Indførelse: Jonstrup, Pederstrup, Nielstrup. Sådanne findes ganske vist ikke her, heller ikke nogle, der indeholder sådanne almindelige middelalderlige navne som Sven, Knud, Kjeld o. lgn., og vi må derfor antage, at thorperne her er ret tidlig anlagte, måske i vikingetiden. Alligevel lyder de navne, vi finder i forleddene mere kendte end dem, vi før har truffet. Bjørn, Glum, Hunde, Løder, Nanne, Rolf, Skalle, Thord, Uller, Vibe og Ørn er velkendte navne, og også mange af de andre kan måske belægges med navne fra den ældre middelalders diplomer.

Vi har endnu nogle navne tilbage, hvor sidste led er et naturnavn.

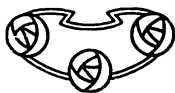
På -høj har vi tre: Elsø [Æthelshøgh], Fredsø [Fræthshøgh] og Tødsø [Thyffzhøff]. Forleddene er ikke så lette at tyde.

På -bjerg har vi Blåbjerg, Hesselbjerg, Hvidbjerg, Sindbjerg og Solbjerg. Herfra går imidlertid Sindbjerg, som 1420 skrives [Synbyrkiaë], så endelsen ikke er -bjerg men -birke. Også Blåbjerg må udskydes, da det 1481 skrives [Blaborrig], som var navnet på en herregård, af hvilken endnu voldstedet findes. Et andet herregårdsnavn ender også på -borg, Votborg [Wotteborg]. Hesselbjerg [Heselbergh] må vel være bjerget med hesselbuskene; om Hvidbjerg er allerede talt foran,

Tilbage er Solbjerg [Solbjerg]. Her synes førsteledet let at tyde, men slet så simpelt er det ikke. Den stedlige udtale er nemlig sål'bjør're med l-lyd, stammende fra ld eller ll, og det synes ikke at kunne forliges med tydningen sol; om det mulig kan være sold, får stå hen.

På -bæk har vi Skjærbæk [Skørbech], hvis forled er tvivlsomt. På -holm har vi Hanstholm, måske Hannæsholm, og Dueholm. På -ris (krat) har vi Højriis [Høffriis] og på -toft Fårtoft [Fortofft], hvis forled vel nok er får.

Tilbage har vi et par navne, som er vanskelige at tyde. Legind staves på samme måde i 1520, og der kan vist ikke bringes noget sikkert ud deraf. Flade er jo et mærkeligt navn til den by, der ligger på det højeste parti af Mors. Det kan selvfølgelig ikke have noget at gøre med det nuværende ord flade, og den ældste form lyder da også [1408 Flathwith]. Endelsen er samme ord som det nuværende ord ved og betød skov. Forleddets betydning er derimod uklar. Ved Frederikshavn ligger der en by af samme navn og med en lignende beliggenhed som vort Flade, men det giver desværre ingen hjælp til tydning af navnet, da vi ikke kender nogen gammel navneform derfra.

Minder fra Mors.

Af Charlotte Lillelund.

EN 30. November 1870 blev vor Bryllupsdag. Vi blev viet i Odder, hvor min Moder boede som Enke, af Otto Møller fra Gylling, og med den Dag begynder der et helt nyt Afsnit af mit Liv, som jeg vil kalde *Hjemmets Skole*, fordi det omfatter alle dem, jeg fik med at gøre i Hjemmet og ud fra Hjemmet.

Sognefolkene i Frøslev tog venligt imod mig og sagde til Lillelunds Fornøjelse, at Præsten havde faaet en „*bovn*“ Kone, hvad jeg jo ikke vidste hvad betød. — Konerne kom med Gaver til os, mest Høns. — En ung Rebslager kom med et pænt, solidt Sengebaand, som jeg bruger endnu. Og blandt de Folk fra Nørreherred, der jævnligt kom over i Frøslev Kirke, var der nogle, jeg kendte fra Dalum og Tørskind Pigeskoler, — de kom med 2 Sølv-Spiseskeer.

Lillelund havde da allerede i 1½ Aar været Præst i Frøslev. — Det kneb ham svært, inden han fik Mod til at søge det, fordi det laa saa nær ved den Del af Øen, hvor de fleste alvorlig opvakte Mennesker boede, og han frygtede, han ikke kunde tilfredsstille dem, hvad ogsaa bekræftede sig en af Juledagene, da han i Vakancen skulde prædike der. Da kom der en Mand derovre fra til ham før Kirketid og bad, om de maatte faa sunget en Salme, de holdt meget af: „Kom, lad os nu paa

Børnevis istemme Herrens Lov og Pris“ o. s. v. Den var fremmed for den gamle Degn og stod heller ikke i Salmebogen, og uagtet de tilbød at synge for, maatte Lillelund jo nægte det. Faa Dage efter mødte han paa Vejen Provst Bøthe, der spurgte, om han søgte Embedet i Frøslev, hvortil han svarede nej. Men Bøthe forklarede ham, at ved at søge det lagde han netop Sagen i Guds Haand og fik hans Vilje at vide, og han søgte det og fik da Ro i Sindet. Han fik Embedet, og inden ret lang Tid vandt han ogsaa Venner norden for Kæret, der strækker sig en Mils Vej tværs over Midten af Øen. Frøslev ligger lige syd for, og lidt i Nordvest Galtrup og Øster Jølby, hvor Præsten Dalsgaard havde været Kapellan, men nu, han var forflyttet til Redsted, havde hans Venner løst Sognebaand til ham, og han kom derop hver Maaned og holdt Altergang for dem, men ikke for Folk fra andre Sogne. Dalsgaard kunde ikke komme andre Steder, hvorfor de fra Erslev, der laa øst for, kom over og løste Sognebaand til Lillelund i Frøslev, Fra Skallerup, der laa mod Vest, løste der ogsaa en Del Sognebaand til L., der her fik Lov til baade at holde Altergang og prædike hveranden Maaned, — Dalsgaard havde kun maattet holde Altergang, saa det var et Fremskridt.

Saadan stod Sagerne, da jeg kom til Mors, og jeg priser tidt min gode Lykke, at jeg kom der det Aar, før Ansgarskirken blev indviet, for da var der næsten hver Søndag Folk fra Nørreherred over til Kirke i Frøslev og jævnligt inde i Præstegaarden til en Kop Kaffe. Saa jeg kom let til at kende flere af dem, og vi fandt mange Venner iblandt dem, som vi beholdt gennem Aarene.

Det faldt i vor Lod at bygge Præstegaardens Stuehus om i Frøslev, da det var „yderligt forfaldent“, hvad en Præst 70 Aar før vor Tid havde skrevet i Kirkebogen om det, men tillige, at nu havde han gjort lidt ved det,

saa kunde det vel staa nogle Aar endnu. Og mærkelig nok var det, for da det blev revet ned, saa de, at der var $3\frac{1}{2}$ Alens Forskel paa Grundens Højde fra Øst til Vest i det gamle, lange Hus.

Der var omtrent midt paa Huset en Udbygning -- Kvist kaldet — senere bygget til Sovekamre, en Stue paa hver Side af Indgangsdøren og to smaa Kamre østen for. Det dannede en lille Gaard for sig og var ret hyggelig med 4 høje Asketræer. Ellers var der Udskud paa begge Sider af Huset og en lav Dør nederst nede, hvor Folkestuen var, og Folk, der vilde tale med Præsten, mest gik ind. I Enden af det vestre Fløjhus var der en større Konfirmandstue, som vi, mens vi byggede, tog til Sovekammer, og Plads var der til Spisekammer og Køkken foran. Dernæst var der en rummelig Gæstestald med et Fag Vinduer, og det blev Spisestue for Haandværkerne, som vi havde paa Kost, da Lillelund selv forestod Byggeriet og gjorde Akkord med de forskellige Haandværkere. I Baasene blev der indrettet Senge, og det var ret hyggeligt og bekvemt saa nær ved.

En Søndag, der var et lille Møde i Haven, bød vi ogsaa Gæster tilbords dér, uagtet Præsten Otto Jakobsen rynkede lidt paa Næsen, fordi det var i en Stald.

Da det ny Hus ikke skulde være saa langt som det gamle, blev de to Gæstekamre staaende mens vi byggede, og L. fik sin Stue i det forreste med en pæn Stue bag ved, som vi siden maatte bruge til Sovekammer, fordi Fluor og Bier blev for nærgaende i det andet, især for vor lille $\frac{1}{2}$ Aars Dreng. Tillige var L. glad ved, at han lige ved Præstegaarden kunde købe et Hus, der var ledigt. Dér fik vi Plads til vore kvindelige Hjælpere, og et Gæstekammer, som vi havde Brug for, da vi ogsaa den Sommer havde Besøg af gode Venner, der gerne vilde se, hvordan Forholdene var hos

os. Det gik i det hele rigtig godt, men varede længere, end vi havde tænkt, med Indflytningen, og skønt vi jo nok havde faaet en bedre Stue, da vi maatte flytte ud af Sovekammeret, var det jo ikke saa hyggeligt at skulle flytte ud og ind med Vuggen hver Morgen og Aften, og mine Søstre, Sofie og Georgia, der var kommen for at hjælpe os, stod da tidt oppe i Gavlværelserne i det ny Hus og morede sig over den vandrende Familie. Det var den Sommer, Grundtvig døde, og Lillelund vilde gerne derover, og da Georgia var kommen, gik det ogsaa godt, og vi fik ogsaa Udbytte deraf, da L. altid var god til at meddele os, hvad han oplevede, og gjorde det særligt her.

Saa kom Indflytningen i det ny Hus, der ogsaa voldte en Del Besvær, blandt andet ogsaa fordi L. havde faaet Dagligstuen vel lille, saa der ingen rigtig Plads blev til Sofaen, saa den skulde staa mellem to Døre, og en kort Sofa vilde han nødig have, for den var kun til Stads og for fin maatte fremfor alt den nye Præstegaard ikke blive, saa Sognets Folk blev bange for at komme derind.

Der blev da lavet en Skærm ved begge Døre og et Sæde som til en Puf derimellem og en rund Pude ved begge Ender, og saa bag ved 2 høje Puder, hvor Georgia broderede et Par dansende Nisser paa den ene, og paa den anden en Nissemand med et Fad Grød. Det var særlig L.s Ønske at faa sit Hus og især sin Stue jævn og tarvelig. Jeg husker engang, den var bleven malet og gjort i Stand, da kom han dog i Tanker om, at der maatte ogsaa nyt Betræk paa Sofaen, og jeg mente, vi maatte købe noget, men det syntes han ikke om. Vi gik da og betænkte os lidt paa det; saa kom jeg i Tanker om en Levning, jeg havde fra sidst vore Drengene havde faaet nyt, hjemmelavet Tøj. Det kunde lige passe, og han blev inderlig iornøjet

Det daglige Liv gik jævnt og virksomt baade inde og ude omkring. For mig vel især i Hjemmet. Vi havde nu faaet et nyt og mere rummeligt Hus med en god Kælder med smaa Bassiner, hvor Mælken kunde staa i Spande i Vand, og det laa nærmest for, at jeg tog mig af Mælken, som jeg i flere Aar ikke havde haft med at gøre. Derfor var jeg glad ved, at Landboforeningen i de Aar fik uddannet unge Mænd til at komme omkring i Hjemmene, en Uge hvert Sted, og give os Underretning derom. Og vi var blandt de første, der bad om at faa en, og fik godt Udbytte deraf. Jeg var glad ved at faa 2. Præmie for mit Smør snart derefter. Og da vi fik 8 Køer, kunde jeg hver Uge forsyne nogle Familier i Nykøbing med Smør. Det var før Margarinens Tid — den kaldtes i Begyndelsen for Kunstsmør — og før Fællesmejeriernes Tid — vel nærmest som en Overgang dertil, og vi lavede Ost, mange flere, end vi selv kunde bruge. Men de var vel næppe saa gode som de „Præsteoste“, jeg som Barn havde været ude med Mor at lave. Det var rene Festsdage. — Derefter kom saa *Vævningen*, der var meget almindelig paa Mors da jeg kom dertil. Alle gik i Hvergarn og havde tidt kun én *Kramkjole*, en sort. Det var dog ikke saadan, at der var Væve omkring i Hjemmene; men der var flere, baade yngre og ældre Mænd og Kvinder, der ernærede sig derved, især i Tæbring, hvor der var flere Fiskere, der brugte Væven paa deres „*ode Dage*“, da de ikke kunde „bruge Fjorden“. Der var ogsaa flere gamle Koner, der snurrede Rokken. I min Barndom var der en „*Lamend Dreng*“, der spandt det fineste Uldgarn til Kjoler, men noget saadant har jeg ikke hørt om paa Mors. De, der vævede, tjente jo lidt derved, mest Fødevarer, som især til Væverne kaldtes „*Skjøn*“, fordi det kom an paa de forskellige, hvad de vilde unde dem — lidt Flæsk eller Faarelaar, en Sigte-

kage, Gryn eller Mel, og det var i Grunden de, der fik det, bedst tjent med, og Gaardkonerne vel ogsaa, fordi rede Penge ikke var mange mellem Folk i de Dage. Men L. vilde altid, Væveren skulde sige i Penge, hvad Alen kostede, fordi det andet var fremmed for mig. Det at komme hen at „trenne“ var altid en Højtid for mig og sommetider ogsaa for Børnene, der sommetider, mens de var smaa, fik Lov at køre rundt indeni „Trennebommen“. Min første Væver var en flink, ung Karl, der nys havde lært det, og derved kunde blive hjemme hos sine gamle Forældre. Hans Far — „Jens Himmerig“ — var meget snaksom og førte gerne Ordet. Han roste mig en Dag, da vi var færdige, for at jeg dog havde mere Forstand paa det end en anden Præstekone. der, da Væveren sagde, da de var færdige, at hendes Garn slog godt til, svarede: „Det er jeg glad ved, for jeg vil gerne have til et Par Forklæder mere“. Det var en Gaade, for der kan ikke blive en længere Væv, end der er trennet.

Den dengang unge Væver blev jeg glad ved at træffe forrige Aar i Nykøbing. Da Fru Baadsgaard spurgte, om han kendte mig, begyndte han straks at tale om min Mand og sagde: „A har møj at takk' Lillelund og gamle Thomsen for — herind“ — og saa satte han Haanden paa Hjertet.

Jeg fik vævet baade Linned, Dynner, Sofabetræk og Hvergarn, der helst skulde være tærnet og derfor blev farvet i Garn. Der kom da lysere Traade i og sommetider Silketraade. Det gav finere Tøj, men var dyrere, og Mor brugte det aldrig. Kun 7 à 8 Skilling kostede Farven til et Pund Garn. Det blev tidt Grundfarven, mens det røde og finere Garn maatte farves hos Farveren. Mor farvede ellers meget, og jeg gik i hendes Fodspor nu efter flere Aars Forløb, især da jeg kom til at lave Gulvtæpper. Det nødte Uldhandleren mig til,

fordi jeg tog for meget af den gode Uld fra til det finere Tøj, saa den grovere blev for ringe til ham. Derfor fandt vi paa at lave groft Garn til Rejsetæpper og tilsidst til Gulvtæpper, som Peder Balle ordnede og vævede for mig. Vi fik Ulden spundet groft i Nykøbing og tvandt den selv med to Traade — det blev Trennen med Striber i, og Isletten blev 3-løbet. Det gav tykke og varme Tæpper, som de finere, man køber nu.

Det var sent at vinde det farvede Garn, derfor fandt man efterhaanden paa at lade Væveren slaa det paa uvasket og saa lade det farve i Tøjet. Det blev da kønnere og finere. Lidt senere sendte man Ulden til Fabrikken og fik Tøjet færdigt hjem. Og nu i Krigsaarene blev Vævning vel snart en Saga blot og kommer vanskeligt paa Fode igen.

Vi havde i Frøslev en udmærket, dygtig og alvorlig gammel Lærer, Thomsen, som vist havde været der i omtrent 50 Aar. Han var meget afholdt af alle og blev Lillelund en god Støtte, da han tog mildt og godt mod sin ny Præst. Han var saa kendt med Forholdene mellem det kristeligt opvakte Folk paa Øen, havde omgaaedes med Balslev i Vejerslev, der blev Biskop i Ribe, Sørensen, der var Provst i Solbjerg og siden i Karby, Jensen i Vester Jølby og Frandsen i Tødsø. Men det var jo ogsaa gennem mange Aar, disse Mænd var paa Mors, og vel næppe mere end én ad Gangen.

Der gik ikke mange Dage uden Thomsen og Lillelund mødtes, især naar L. havde været ude og havde noget at meddele, og saadan gik 5 à 6 Aar til fælles Glæde. Thomsen havde tidlig mistet sin Kone fra flere smaa Børn, — det var strengt, men hans ældste Datter, Stine, der kun var 16 eller 17 Aar, tog saa kønt Gerningen op og blev som en Moder for de andre Søsken og en trofast Støtte for Faderen, og da hun døde syntes alle, at det var svært for den gamle Mand.

Men han tænkte ikke paa sig selv, men var glad for, at hun var gaaet forud. Da jeg var med nede at hjælpe Søsteren, der var gift med Lærer Touborg; at lægge Stine i Kisten, gik vi ind i Skolen til vore Mænd, da vi var færdige. — Fru Touborg blev da bevæget, og da hendes Far saa, at hun fik Taarer i Øjnene, sagde han: „Men Trine, husk da: Kristne, hvilken Morgenrøde, mange mørke Timer værd, naar vi, Levende og Døde, mødes med vor Herre kær, osv.“

En af Dagene var Lillielund og Thomsen med et Par af Sønnerne oppe paa Kirkegaarden at tage en Plads ud til Stines Grav. For 40 Aar siden var der begravet et Par smaa Børn ved Siden af hans Kone, og ved hendes anden Side sat Plads af til Thomsen selv, hvorfor Stine da maatte ligge yderst paa Hjørnet; men da han kom derhen, blæste det lidt, hvorfor han sagde: „Nej, huha, hun skal ikke ligge her paa det kolde Hjørne“. Og saa fik hun Faderens Pads.

Han fik en flink Medhjælper i Skolen og en god Husholder, saa det gik godt for ham det Par Aar, han havde tilbage. Juleaften var de oppe hos os for at være med ved Juletræet, som vor lille Dreng nu kunde glædes ved, og gamle Thomsen havde aldrig set et saadant før.

Da han saa efter et Par Aar døde, skulde han da heller ikke ligge paa det kolde Hjørne, men blev begravet i de smaa Børns Grav, der nu blev i Midten, lige foran Træet.

I Sommeren 71, den første Sommer, jeg var paa Mors, fik vi Besøg af min Farbroder, *Frederik Barfod*. Han vilde gerne lære Lillielund at kende og tillige den nordjydske Egn, og det var meget fornøjeligt. Han skrev og arbejdede om Formiddagen og vilde gerne se sig om derefter. „*Min Pen er min Plov*“, plejede han at sige. Vi var saaledes en Dag ovre i Ansgarskirken,

hvor Stilladset var taget ned, og de kønne Hvælvinger stod frit. Vi talte med Haandværkerne: Peder Dalgaard og Jens Boll, læste et Brev fra Rasmus Lund osv. Peder Mortensen (som han den Gang hed) fra Flade, der var Lærer ved Højskolen, var der ogsaa, og da Lillelund tænkte paa at tage en Tur op til Flade for at vise Barfod den smukke Udsigt over Fjorden til Thisted, spurgte han P. M. om Vejen derop. — „Vil I tage herom ad, vil jeg følge med og være Jeres Vejviser“, sagde han, og det tog vi med Tak imod. — Vi kom saa ind i hans gamle Hjem, hvor hans gamle Forældre endnu stod for Styret, og blev vel modtagne. Men der var flere voksne Sønner. Da vi kom ind i den store, gammeldags Dagligstue, blev vi straks imponerede ved at se flere Rifler eller Geværer paa Væggene og Stuen pyntet med grønne Grene. — „Naa, I er nok Jægere her“, sagde Onkel Frederik. „Nej! men vi er danske Skytter“, svarede straks en af dem, „og vi venter vor Mor hjem i Aften, hun er oppe at besøge vor Bror i Vendsyssel.“ Det Svar beundrede Barfod. Han kunde ikke glemme de jyske Karle, der allerede den Gang var i Skytteforening, som da var temmelig ny, og at de tog saa kønt mod deres Mor, glædede ham meget, og han bragte deres Ros med over til København, hvor vi saa siden hørte, han havde fortalt om de jyske Karle paa Mors.

Søndag Eftermiddag havde vi et lille Møde i Haven, hvor Barfod fortalte om de 3 Svenskere Somelius, Lejonhufvud og Løvenskjold, der kæmpede for os i Krigen. Han havde kendt dem personlig og talte varmt og kønt om dem og om Fællesskabet mellem Nordens Folk. I de Dage var Chr. d. 9de paa Besøg i Nykøbing, hvorfor Peder Krog fra Øster Jølby fortalte, at hans Børn havde bedt ham, om de maatte komme ind og se „en levende Konge“. Men nu vilde P. Krog sige, at her havde han set en levende Konge, som han var mere glad ved, og takkede saa Barfod for hans Ord.

Lillelund holdt af og til smaa Møder omkring i Hjemmene, især hvor der var syge eller gamle Folk. Saadan var der Mikkel Thybos Kone i Frøslev, der ikke kunde komme ud. Hun havde en af de første Vintre en flink Datter, Maren, der gik til Præst, og hun var saa livlig og flink, at hun kunde komme hjem og fortælle Moderen derom, saa det var for hende, som hun ogsaa var med. Hun havde en levende Fantasi i den Alder. Da L. en Dag i Julen kom derind, var hun saa glad for, at hun Juleaften havde hørt Kirkeklokken ned gennem Skorstenen, saa hun derved kunde føle, at Fællesskabet naaede ogsaa hende. Og en anden Dag, L. kom og spurgte, hvordan hun havde det, svarede hun: „Godt, for jeg har været i Kirke“. Og da han undrede sig herover, forklarede hun, at det Hus ovre paa den anden Side Bækken var bleven revet ned, for det skulde bygges om, og det plejede at skygge for Mollerup Kirke for hende, og nu hun kunde se den, var det ogsaa for hende, som hun saa Præsten og Folkene og hørte Sangen derinde.

Hendes Mand kunde i Begyndelsen ikke ret følge hende. Saa sagde hun, naar hun beklagede det: „Aah, a har drukket mange Mundfulde Øl af Kruset for at tie stille“.

Jeg tror nu, Manden blev mildere med Aarene. Han gik ofte paa Arbejde oppe hos os, og naar han om Aftenen var færdig, fandt han og vor ældste Søn, Kristjan, der var 7 Aar, da vi flyttede fra Frøslev, gerne hinanden. Jeg saa dem tit med hinanden i Haanden gaa omme i Haven og paa Kirkegaarden, der laa lige bag ved. Men da vi flyttede, saa de sjælden hinanden, sidste Gang vistnok ovre i Ansgarskirken, hvor han og vi var til Alters. Et mildt Blik og et Haandtryk var det sidste. Han var hos en gift Datter derovre, da Konen og Maren var gaaet forud. Maren var nogle Aar

ogsaa derovre hos nogle Slægtninge, og var da meget syg engang, hvorfor den gamle Mor blev kørt derover. Hun var saa glad, der var nogle unge Piger, der sang, og hun syntes, det var Englesang.

Ved vore Smaa-Møder var det smaat nok med Belysningen, endogsaa naar det var i Skolerne. Der var højst 2 smaa Lamper, men saa havde Folk gerne en lille Stump Tællelys i en Stump Papir i Lommen. Det blev tændt med en Tændstik og lyste, mens vi sang, men blev derefter slukket igen, og Talerne stod da og saa ud i Mørket.

Men over de smaa Møder vil jeg nødig glemme det første store Møde, der var paa Mors, uagtet det var, før jeg kom dertil.

Det var nok endnu, mens Frandsen var Præst i Tødsø, at Birkedal, Svejstrup, Laurberg fra Balle og maaske flere fremmede Præster var her. De havde talt saa godt i Kirken, at Folk var saa glade derved og gerne vilde have mere den følgende Dag, men da uden for Kirken, om der kunde skaffes Plads til saa mange Folk, som der ventedes. Da traadte straks Mads Hyldig fra Tødsø til, han havde en større Gaard og tilbød sin Lade. Og en Købmand i Nykøbing, Baadsgaard, vilde sørge for at faa Brædder derud til Sæder o. s. v., saa Mødet kom istand til manges Glæde. Ikke alene de, der var med, ihukom det og talte derom. Den gamle, meget arbejdsomme Anders Hovmøller i Outrup, der ellers holdt sine mange Sønner godt til, — den sidste af dem, Niels, er nu for nylig død — kom hjem derfra den første Dag og sagde til dem: „I Morgen er I fri, I skal ikke i Lergraven, for I skal til Møde. Det er noget, man skal tage den Dag, det er!“ — Birkedal talte 2. Dag om Sværmeri, at det var ikke alt, der gik os for højt, Lærken flyver højt og synger sin glade Sang, men glemmer dog aldrig sin Rede og sine Unger.

Og Laurberg talte om Skruptudsen, der sprang op af Flødetønden og sa': „man er hædt, som man er klædt“.

Naar der i de Aar kom fremmede Talere til Mors, var det nok især Baadsgaard og Boghandler Dyhr, der tog imod dem, hvorfor de blev kaldt for „Provsterne“. Af det her fortalte kan man se, at det ikke passer, hvad jeg har læst i en nyere Kirkehistorie, at der paa Mors, da Valgmenigheden blev dannet, var flere grundtvigske Præster og ingen Trang til dem. Nej, de fleste kom her *efterhaanden* og sluttede sig til, jeg tror: hele 7.

Jeg vil gerne prøve paa, om jeg kan skrive lidt om en anden af de Venner, vi vandt i de mange Aar, vi fik Lov til at leve her paa Mors, nemlig *Jens Kristian Horsager*, der var en støt og alvorlig Bonde-
mand. Han havde sin Gaard i Nærheden af Præstegaarden i Øster Assels, hvor Lillelund blev Kapellan i 1865, og de fik ofte Lejlighed til at tale sammen. Og Jens Kr. havde mange Interesser. Han samlede mærkelige Sten og Oldsager ude i Marken og havde en hel Udstilling i sin Stue.

Om han havde været gift, ved jeg ikke. Han staar for mig som en stille, ensom Mand med et mildt Ansigt. Da Lillelund 3 Aar efter blev kaldet til Sognepræst for Frøslev og Mollerup, kom J. Kr. ogsaa over at se hans Hjem; og da vi Aaret efter blev gift, blev han en jævnlig Søndagsgæst — velkommen af os alle. Børnene var han god imod, og mig gav han i al Stillehed en kæn Jordbærske, der er mig et kært Minde om ham.

Da vi i 8 Aar havde været i Frøslev, flyttede vi til Tæbring, og der fandt han ogsaa Vej hen, da han havde en Broders Familie boende der. Og ved Begravelser og andre Besøg talte vi gerne sammen.

Saa var det en Efteraarsdag. Det var bleven noget sent, og han havde 2 Mil hjem. Jeg stod og talte med ham ude ved Vognene, og det trak ud. inden Lillelund kom. Saa siger han: „Ja, det faar nu være det samme, De faar nu hils ham, vi véd jo godt begge to, at vi holder møj a hinanden.“

Jeg er nær ved at tro, det var sidste Gang, han og Lillelund mødtes. Han var nu en gammel Mand og døde ved et Ulykkestilfælde hjemme i Gaarden.

Slægtninge havde han stadig i Huset, og en Mand, der bærer samme Navn, har Gaarden efter ham.

Der er ogsaa en ung Pige fra Øster Assels, som jeg maa fortælle lidt om. Hun blev glad for Lillelunds Forkyndelse og for at tale med ham, og da han flyttede fra Ø.-Assels og hen til Frøslev, kom hun sammen med flere ogsaa sommetider derhen om Søndagene.

En Gang var vi derhenne for at se til flere og var da kørt ind i Mettes Hjem, hvor Vognen blev, mens vi gik omkring. Hun havde en stor, køn Vedbend paa Væggen i den store Stue, og da jeg beundrede den, tilbød hun straks, at jeg kunde godt faa en Aflægger, da hun havde plantet flere Aflæggere, og det tog jeg med Tak imod. Saa vilde hun lægge den i Magasinet i Vognen, og forundret blev jeg ved næste Dag, da jeg skulde have den ind, at se, det var den store Vedbend, hun havde lagt i Vognen. Hun undte os det bedste, og jeg tror, vi havde Vedbend paa Væggen, saa længe vi var paa Mors, især i Lillelunds Stue. Da hun blev gift, kom de til at bo os nærmere, og han blev atter deres Præst, og vi mødtes altid som Venner. Da hun for ikke mange Aar siden døde, sendte jeg en Krans og et lille Brev, med Tak for trofast Venskab, og fik da atter Brev fra hendes Mand, hvori han bl. a. takkede mig, fordi jeg altid i min og Børnens Klæde- dragt havde givet et godt Eksempel. Det undrede mig,

da jeg aldrig har faaet lignende Tak. Men det er maaske et Tegn paa, at jeg som Kolds Elev i de unge Aar har faaet Sans for jævn Tarvelighed.

En gammel Mand, der i 24 Aar var en af vore Naboer, maa jeg nu ogsaa fortælle lidt om.

Han hed *Kristen Kristensen*, almindelig kaldet „Den gamle Bundtmager“. Han var ingen født Morsingbo, havde ogsaa et andet Præg paa sig, var virksom og mere livlig. Han havde et lille Boelssted paa Bakkekanten nær ved Kirken og ringede i flere Aar Kirkeklokken. Vore Børn var tit oppe hos ham om Aftenen, og en af dem spurgte ham engang, om han ogsaa ringede, naar Solen stod op, hvortil han svarede: „Nej, a staar ett her aa ringer for æ Fyver, aa annær æ der jo ett, der hør'et“.

Han kom næsten hver Aften ned i Præstegaarden for at hente Avisen og faa sig en Drik Øl, der efter gammel Skik altid stod paa Bordet — og med den Bemærkning: „Det er noget godt Øl, I har“.

Han var kommen herind, vistnok fra Salling eller Thyholm, og havde fundet sin Brud her. De havde en Flok flinke og dygtige Sønner og en Datter, der var gift med en Væver, der ligesom de andre ogsaa imellem „brugte Fjorden“. Vort Badehus stod paa hans Grund, og vi mødtes ofte paa Vejen. Han havde altid et venligt Ord, men hun var mere stiltfærdig og mut. Men det tog saa køn og god en Forandring efter deres Guldbryllup. Det blev saadan en god Fest for dem. Et Par af Børnebørnene pyntede deres Stue saa kønt op, da de kom fra Kirken, saa de knap kunde kende den, og der blev talt og sunget og kom Gaver og Breve. Især glædede een Gave dem, fra en Fiskehandler i Nykøbing, som de havde laant Hus en Snevejsaften, da han som

ung gik omkring, og de endda havde mange Børn hjemme. Da han nu saa de Sønner, der var Dykkere, tage hjem en Søgnedag og fik at vide, de havde Fest, sagde han: „Gaa saa hen og køb en Gave fra mig, for de hused' mig, da jeg trængte“. Det oplivede de gamle, og især da de samtidig fik Brev fra en Søn i Amerika, der mindede om en Sang, der havde staaet i de gamle Skolebøger og begyndte saadan:

Engang i længst forsvunden Tid,
da Herren som en Olding blid
omvandrede' her paa denne Jord
blandt sine Børn i Syd og Nord.

Han bad, om vi vilde finde den og skrive den op til ham, hvad vi ogsaa gjorde.

Da Spisningen var forbi, gik den Gamle med Mændene op i Forsamlingshuset, hvor han havde indbudt Aiholdsfolkene til Kaffe. Den gamle Kone roste da sin Mand til os, at han aldrig havde budt sine Sønner en Dram.

Da de kom igen, spurgte jeg ham om, hvordan det var gaaet, og han svarede da: „Rigtig godt!“ Hagensen paa Votborg havde talt, „og han houede' hver Krum“.

Saa gik der endnu nogle Aar. De Gamle flyttede ned i et mindre Hus, og en Søn fik det gamle Sted. Men en Sygdom gik Konen igennem i det gamle Hus. Lillelund gik da jævnligt op at se til hende. En Dag siger hun saa: „Hør, sig mig saa, hvad er det egentlig at dø?“ Lillelund talte saa lidt med hende derom. Men da han gik ud gennem Stuen for at tage sin Hat, sidder der en køn Sommerfugl paa den, og han tager saa Hatten og gaar ind og viser hende og spørger om hun kender den? „Ja, det er en bitte Fovl, men den har først været en bitte Vorm“. Og saa kom jo Forklaringen, og hun blev saa glad for sin „bitte Fovl“,

der fløj op paa Bjælken og sad der i flere Dage og blev vist til mange Gæster, der kom for at se til hende.

De levede nogle Aar i det lille Hus, passede deres Høns og Haven, og han gik og fornøjede sig over de mange Kærner, en Solsikke kunde give til Hønsene. Men saa en Dag kom Møller op til Sønnen og bad ham køre noget Hø hjem. „I Dag kan jeg ikke faa Tid, men kan Du faa Far til det, saa kan I faa Befordringen“, svarede han. Og den Gamle var straks rede. Da de fik spændt for, fik han Børnene op, de skulde køre med i den tomme Vogn. Han sang for dem, og de var nok saa glade. Da den sidste lille Klat Hø ikke fyldte Vognen, fik han atter Børnene op og sang for dem; men saa pludselig faldt han ned af Vognen og var død med det samme. Det var jo en svær Begivenhed, der greb alle, især den stakkels Kone, som min Mand straks fik Bud om at gaa op til, da ingen anden havde Mod til at sige hende det. Hun blev inderlig bedrøvet og sagde straks: „Ham kan a ikke undvære. Hvem skal nu bede mi' Bønner med mig?“ Og en Dag, Lillelund sad og talte med hende, kom hun i Tanker om, at det var da Synd, at hun var saa tit faldet i Søvn, før han blev færdig. Hans Aftensang var nemlig tit: „Jesus, din søde Forening at smage“ osv. Gamle Bundtmagers Død vakte megen Sorg, og der var mange Mennesker med til Begravelsen. For mig var det saa underligt, at det netop skete, kort før vi flyttede, da jeg tror, det vilde være blevet svært for ham at se Præstegaarden staa tom, som den kom til hele Vinteren derefter. Hans Dattersøn, „bitte“ eller „unge Kren Bundtmager“, var Plejesøn af de Gamle og blev vore Børns bedste Kammerat, livlig og „skjævt“ som Morsingboerne siger, og Legen gik aldrig bedre, end naar han var i *Kravlværket*, som min Mand lod rejse til dem.

Han kom i Gartnerlære i Nykøbing, og da han havde været der i et Par Aar, skulde han til København. Jeg talte da med hans Moder en Dag og sagde, at jeg syntes, det var noget vildsomt at sende den unge Dreng derover, uden at der var nogen, han kunde stølte sig til. Da sagde hun: „A har bedt Vorherre saa godt a kund', om at tage sig a ham, aa mer' kan vi jo ett gyr“. Da beskæmmede hun mig. Han har ikke været ret tit hjemme, er nu Gartner i Kristiania, og jeg haaber, han er blevet et flinkt og dygtigt Menneske. Jeg var glad ved at se og tale lidt med ham forrige Aar, da han var hjemme til Forældrenes Guldbryllup.

Et gammelt morsingsk Bondehus.

Af A. C. Skyum.

ET gamle Bondehus, som Historisk Aarbog bringer nogle Billeder af, stod i mine Barndomsaar i Sejerslev lidt vest for Skolen

Med Undren betragtede jeg tidt den mærkelige Bygning. Jeg syntes, den hang saa underligt hen over den svagt hældende Banke, lav og krummet over Bankens Runding.

Endnu efter Aarhundredskiftet, i mine Ungdomsaar, stod Huset der, og da begyndte det at gaa op for mig, at der var andet at lægge Mærke til ved dette Hus end dets aparte Udseende. Det var jo en Levning fra en Tid, da Bondens Byggesæt var saare vidt forskellig fra vor, mere mangelfuld ganske vist, men til Gengæld ogsaa mere særpræget, og det var sikkert det sidste Hus af den rigtig gamle Morsøtype her paa Øen.

Da forstod jeg, at den lave Længe, tilsyneladende saa uanselig og ringe, dog paa sin Vis betød mere end mangen statelig Bygning, og jeg kom til at holde af „den gamle, den vaklende Rønne“. —

Men jeg kunde tænke mig, at Synet af Huset, saaledes som man ser det paa Billedet, hos en eller anden kunde kalde et lille Smil frem. Maaske er det endda et overlegent Smil, det kalder frem, idet man fristes til at anse Bygningen for Makværk, der maatte

være lavet af Mennesker, som intet Begreb havde om at bygge.

Men dømmes man saaledes, saa tager man i høj Grad fejl.

Der er nemlig ingen Tvivl om, at det gamle typiske Bondehus er vokset frem gennem mange Aars Udvikling paa Byggekunstens Omraade. Bønderne har gennem mangfoldige Slægtled gjort Erfaringer med Hensyn til at opføre sig Boliger, maaske dyrekøbte og bitre Erfaringer. Disse Erfaringer har hidført Forbedringer, indtil man endelig lærte at bygge sig Huse, der passede efter ens Tarv og svarede til de Krav, man den Gang stillede.

Undersøger man nøjere det Hus, som er afbildet her, vil man opdage, at ogsaa det, trods dets ringe Ydre, dog besad mange gode Egenskaber.

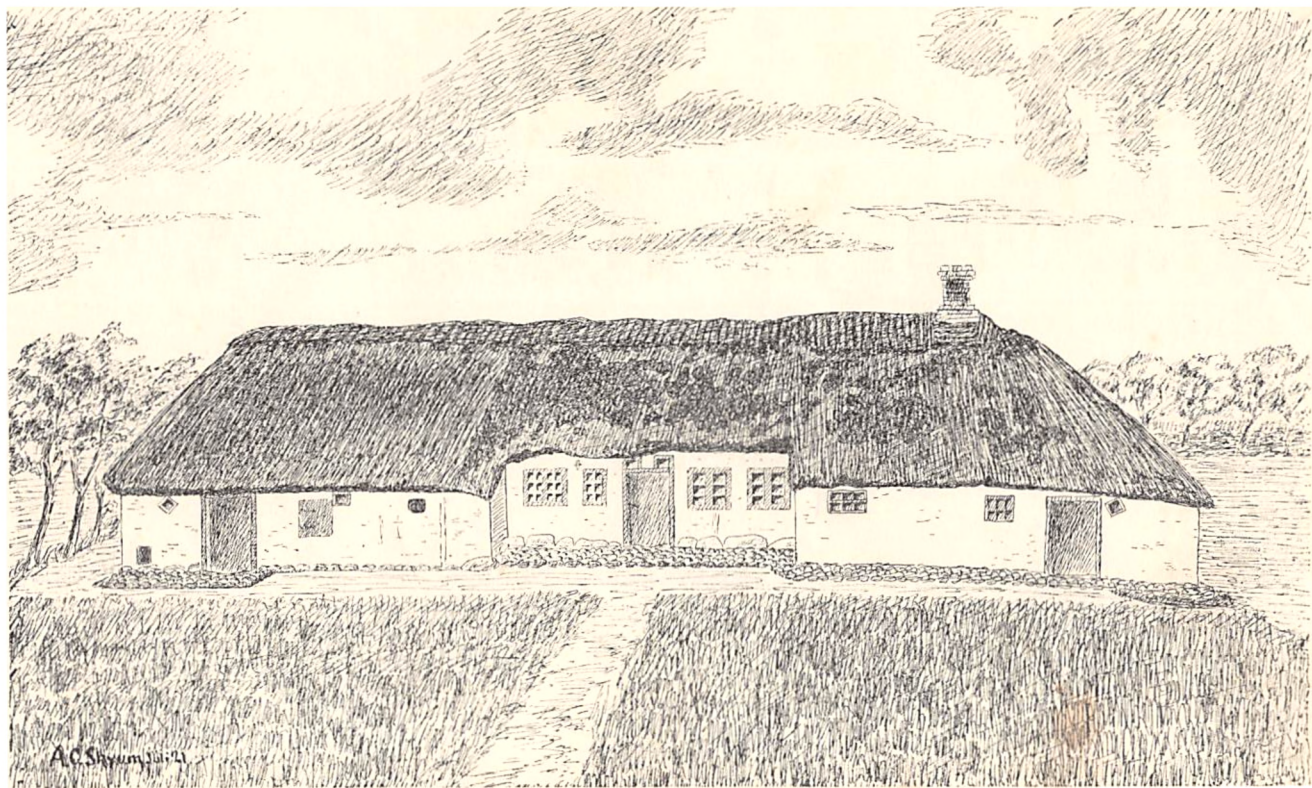
Det var saaledes bygget med praktiske Hensyn til de klimatiske Forhold. Bygningen laa i Retningen Øst—Vest, saa at Vestenvinden, der jo alle Dage har været Vestkystens Svøbe, ikke kunde faa Tag i den. Det er, som Huset vender Ryggen mod Sommerblæsten fra Vest og mod Vinterkulden fra Nord og til Dels fra Øst. Der var paa disse Sider Udskud overalt, og der fandtes kun et Par ganske smaa Vinduesaabninger. Det sparsomme Lys sivede ind gennem Huller, der var lavet i Muren, og som stoppedes med Halmviske, naar Blæst eller Nedbør gjorde det nødvendigt.

Men var Huset tillukket mod de tre forannævnte Sider, saa maa man til Gengæld sige, at det i høj Grad var aabent mod Syd, mod Solens varme Skin.

Mod Syd fandtes Indgangsdøren baade til Gang, Bryggers og Stald. Der fandtes — for Enden af Tærskeloen — en lille Lem eller Laage, der stod aaben under Tærskningen. Selv Indgangshullet til Høsehuset fandtes paa denne Side.

Endvidere var Vinduerne anbragt mod Syd, for at

saa meget Lys som muligt kunde komme ind gennem de smaa Rudetavl. Paa begge Sider af Indgangsdøren var Beboelseslejlighedens Vinduer, hvoraf de smaarudede til venstre for Døren var de ældste. En af Ejerne har for ikke saa mange Aar siden glædet sig selv og Husets andre Beboere med de mere anselige, men afgjort mindre smukke Vinduer, der fandtes til højre for Døren. Men større Vinduer paa denne Plads var ogsaa paa-krævet. Bag disse Ruder var nemlig Dagligstuen, det daglige Opholdsrum, der samtidig var Sovekammer, og i dette Rum kneb det i korte og mørke Dage med, at Lyset kunde slaa til.

Med de øvrige Vinduers Anbringelse tog man det ikke saa nøje, saa en lille Skævhed fik Lov at passere. Naar Spisekammervinduet er blevet seksrudet, har det sin Grund i en Reparation, der bestod i at sætte en Pind tværs over Ruderne. Vinduet var altsaa oprindeligt trerudet, i Udseende og Størrelse som et ikke alt for moderne Staldvindue.

Det forekommer mig, at Husets Midterparti rummede en betydelig Skønhed. Billedet med de to gamle Morsingboer vil forhaabentlig give et lille Indtryk deraf. At de smaarudede Vinduer nu anses for at være kønne, ser vi jo deraf, at mange Arkitekter i vore Dage anvender dem ret tidt ved Nybygninger, og det skulde ikke undre, om man ogsaa fandt Anvendelse for den ejendommelige Anbringelse af Vinduer over Indgangsdøren.

Noget af det, der bidrog mest til at give Huset sit ejendommelige Udseende, var, at det laa krummet hen over en lav Forhøjning i Jordsmonnet. Man byggede paa Grunden, som den var, og da Byggepladsen var en lav Banke, saa kom Huset til at runde nedad med begge Ender. Den Runding, der saaledes fremkom, genfinder man da ogsaa i Tagskæggets Linie og til Dels

om end svagt i Tagrygningen. En saadan Byggemaade kunde anvendes uden Fare. Murene var jo lave og klinet tykt op, saa Huset stod sikkert endda og var overmaade solidt.

At dette var Tilfældet, fremgaar af Husets Ælde. Ganske vist véd man ikke nøjagtigt, hvor gammelt det var; men vi har Udtalelser, der lader os ane, at Husets Alder spænder over Aarhundreder. Saaledes skriver Lærer J. K. Jeppesen, hvis Forstaaelse og Imødekommenhed det for en væsentlig Del skyldes, at Historisk Aarbog kan bringe en Artikel om det gamle Hus: „Da jeg kom her til Sejerslev i 1889, kunde ingen af de ældste Folk huske, at Huset havde set anderledes ud end dengang“. Uden Tvivl kunde det have staaet endnu den Dag i Dag og fremdeles i mange Aar, om man havde fredet om det. Men det skete ikke. Omkring ved Aaret 1911 blev det nedbrudt, ikke paa Grund af Skrøbelighed, men fordi det stod i Vejen.

Det ligger nær at tro, at Huset fra Sejerslev som andre meget gamle, morslandske Huse i sin Tid har været forsynet med Lyre. Men det har dog vist ikke været Tilfældet. Om dette Spørgsmaal meddeler Lærer Jeppesen: „Ingen kunde [i 1889] huske, at der har været Lyre, og efter Køkkenet og Skorstenens Beliggenhed er det heller ikke sandsynligt“. Ser man paa Bygningens Grundplan, maa man utvivlsomt give Lærer Jeppesen Ret.

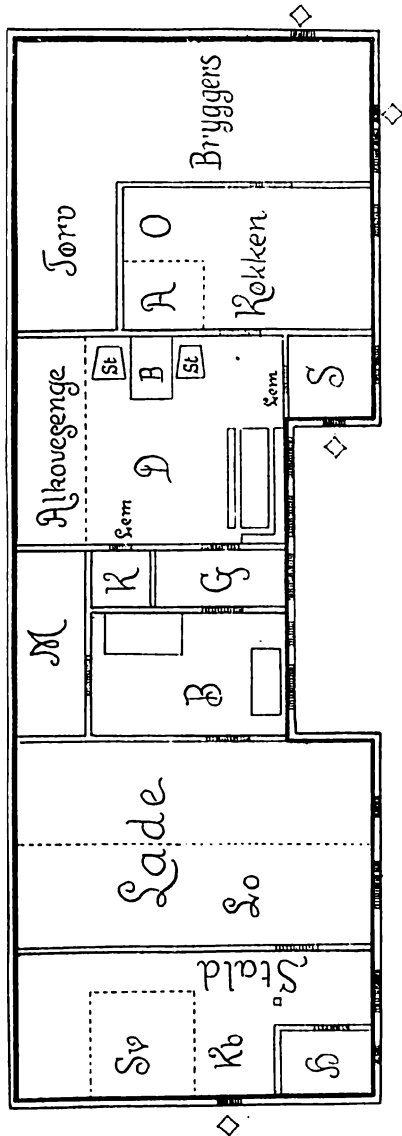
Der var — selvfølgelig — ingen Tagvinduer, saa det eneste Lys, der kunde sive ind i Loftsrummet, maatte komme fra Bryggerset eller Laden. Men det Lysskær, der kunde kastes op fra disse to Rum, var ganske forsvindende, hvad de overordentlig smaa Vinduer er et tydeligt Vidnesbyrd om. Loftsrummet maa altsaa have været meget mørkt, og det var vanskeligt at færdes deroppe. Man maatte gaa varsomt, følende

sig for i Mørket og stærkt foroverbøjet, for de sodede Hanebjælker sad grumme langt nede. Over det hele Rum laa Straataget som et mørkt Dække, der lunede rart i Vinterkulden og skærmede mod Sommer-solens Brand.

Af Husets Grundplan ser man, at Stuerne og Køkkenet vendte mod Syd.

Gangen var pikket med toppede Sten, og i Stuerne var der Lergulv. Dørtrinene var høje og Døraabningerne lave, saa en velvoksen Mand maatte løfte Fødderne højt og samtidig dukke Hovedet med den strikkede Hue for at komme igennem. Ogsaa under Loftsbjælkerne maatte man bukke sig; men det gik helt mekanisk, saa man fik ikke saa mange Knubs, som en uøvet vilde faa.

I Gangen (G) var der kun det Lys, som kom ind gennem de to smaa Ruder, der fandtes over Indgangsdøren.

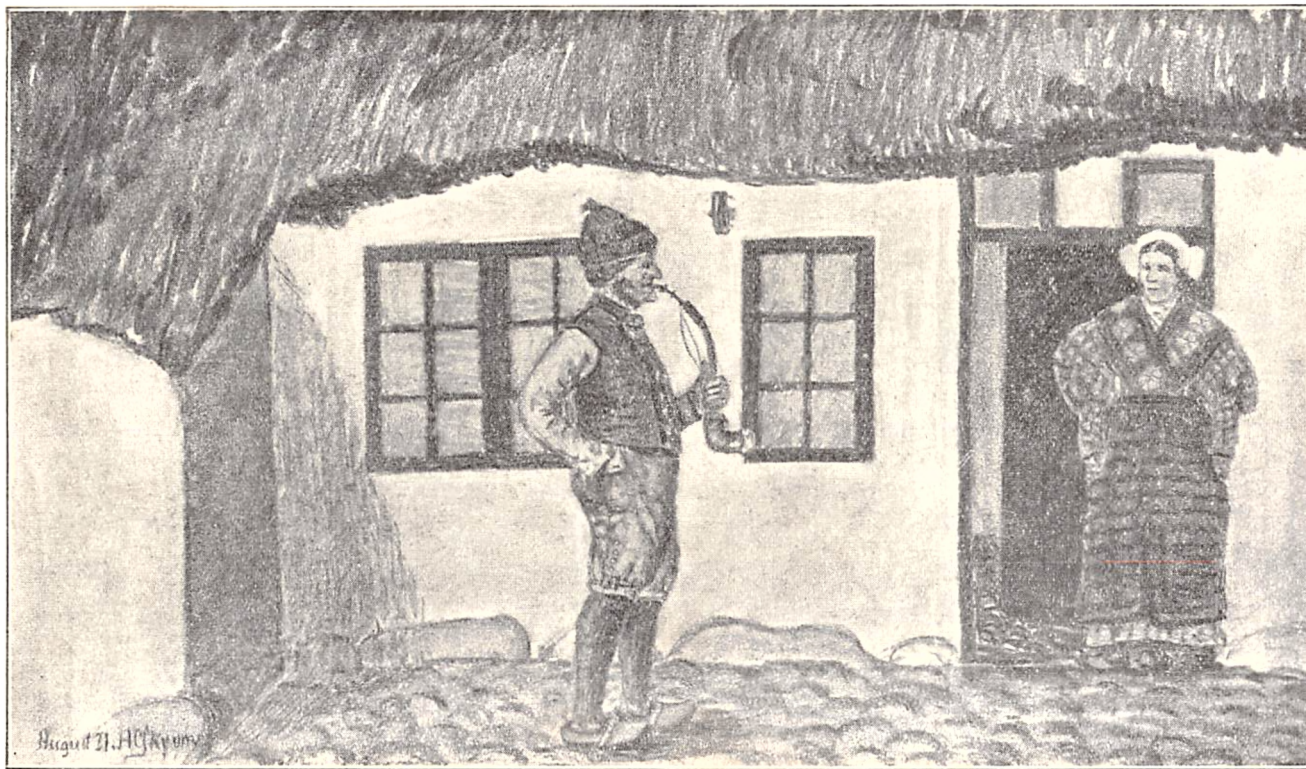
I Dagligstuen (D) lagde man straks Mærke til Alkovesengene med de tykke, hjemmegjorte Dyner. Under Sengetøjet var et rigeligt Lag Halm, og det kunde vel hænde der i Huset som andre Steder, at Pengene gemtes i Sengehalmen. Vel fik man saa ingen Renter af dem; men de var til Gengæld anbragt sikkert. Lukkedes Alkovedørene, var der ganske mørkt derinde, og man kunde da tage sig en Middagslur uantastet af Fluerne.

I samme Stue stod en Bilæggerovn (B). Den havde Indfyring fra Køkkenet, og den var forsynet med en Ramme foroven, saa der kunde tørres Malt. Paa begge Sider af Bilæggeren stod Armstole (St.), en lun Plads for gamle eller svagelige.

Under Vinduerne var Langbænk med langt Bord foran og med løs Skammel. I Bænkrogen havde Grovkagen og Klukflasken Plads.

Ved Enden af Langbænken fandtes en Lem, der aabnedes til Siden ligesom Alkovedørene. Den sad et Stykke oppe fra Gulvet og var netop saa stor, at et Menneske kunde krybe igennem den. I det lille Rum (S), som Lemmen førte ind til, var en saakaldt Vraaseng. Dens Fodende gik gennem Skillevæggen, der adskilte Dagligstue og Køkken, og et Stykke ind under Køkkenbordet. Der var maaske i en hel Række Aar ikke andre Vinduer i Vraasengen end den lille firkantede Rude, der var anbragt paa Højkant i „Vindueskrogen“ — saaledes benævntes Hjørnet ved Udskuddet. Imidlertid omdannedes Vraasengen for langt over en Menneskealder siden, og Pladsen blev da benyttet som Spisekammer. Den lille Lem bibeholdtes, og Rummet var jo da heller ikke større, end man gennem Aabningen mageligt kunde lange ind og hente, hvad man havde gemt paa Vægghylderne.

I Hjørnet ved Alkovesengene var en Lem ind til

et lille Rum, endnu mindre end Spisekammeret. Der var bælgmørkt derinde, men lunt, og dér gemtes Kartoflerne, saa man havde dem i Behold for Frosten.

Lergulvet, der efterhaanden var bleven slidt, særlig ved Dørene, var strøet med Fjordsand. Der var slaact Hylder paa Loftsbjælkerne til Opbevaring af en Mængde forskellige Ting. Paa Siden af en Bjælke noteredes ved Hjælp af Kridtstreger de første tolv Juledages Vejr. Det gav nemlig et nemt og praktisk Overblik over, hvorledes Vejret vilde blive i det kommende Aars tolv Maaneder. Man havde jo ikke Meteorologisk Institut dengang.

Stuen til venstre for Gangen var Boskabsstuen (B). Derinde stod en stor Klædekiste samt en Dragkiste, tunge af allehaande Klædemon. Det var solide Sager, de gemte: varmt og stærkt Vadmæl og uopslideligt Dynevaar. Dér gemtes ogsaa de smukt blomstrede Forklæder og de folderige Kvindedragter, og ogsaa Mandens Altersklæder opbevaredes dér. Da bestod Folks Velstand jo ikke i Penge alene, men for en stor Del i Oplag af hjemmelavede Klædevarer.

I Køkkenet optog Skorstenen en stor Part af Rummet. Den var aaben forneden og gav derved Plads for Arnestedet, eller som man ogsaa kaldte det, Ildstedet (A). Paa dette aabne Arnested tilberedtes Maden. Den tykke Tørverøg drev tidt op om Gryder og Kedler saa tæt, at det pressede Vandet af Øjnene paa den, der lavde Maden. Det var ikke at undres over, at Retterne tidt havde en ram Bismag af Tørverøgen, naar de serveredes. Oppe i Skorstenen, omtrent i Loftshøjde, var der Plads til Pølser og andet, der skulde røges. Ved Siden af Arnestedet var en Ovn (O).

Fra Køkkenet kom man ud i Bryggerset, i hvis bagerste Del Tørvene opbevaredes.

Af andre Rum, der hørte til selve Beboelseslejligh-

heden, skal endnu nævnes Mælkekammeret (M), der vendte mod Nord og var mørkt. Det var et køligt Opbevaringssted for Mælken om Sommeren; men i strenge Vintre kunde det hænde, at Frosten tvang Beboerne til at flytte Mælken, og da blev den undertiden anbragt paa Bjælkehyldeerne i Dagligstuen. Der kunde Frosten ikke naa den.

I Mælkekammeret fandtes ogsaa Saltkarrene samt i et Hjørne en Sandbing, hvor man opbevarede Strøsandet til Stuerne.

Laden var delt i to Gulve, hvoraf det ene blev anvendt som Tærskelo. I Stalden var en Kobaas (Kb.) og en Svinesti (Sv.). Pladsen var ogsaa der lille og mørk, og Grebningen var baade smal og i høj Grad ujævn. Ud for Kobaasen var der, saa vidt det nu kan oplyses, et ganske lille Vindue, men hele Staldrummet maa have henligget i Halvmørke. Hønsenes Opholdsrum (H) var et snævert Rum uden nogen af de Bekvemmeligheder, vor Tids Hønehuse er udstyret med.

Det er en Selvfølge, at man ikke nu vil kunne give paalidelige Oplysninger om bestemte Maal af Husets forskellige Enkeltheder. Dog har jeg ved Udmaaling fundet nogle Tal, der, om de end ikke er nøjagtige, saa dog er nogenlunde rigtige. Efter disse Udmaalinger skulde Indgangsdøren have været omtrent 1,6 m høj, og Murene havde godt og vel samme Højde, hvor der var Udskud. Hvor der intet Udskud fandtes, naaede Ydervæggen en Højde af omtrent 2 m. Vinduerne var ca. 80 cm høje, og hele Husets Længde kan anslaaes til 17 m. Ud fra disse Tal vil man kunne finde andre Størrelsesforhold, som mulig maatte interessere.

Saaledes var da i Hovedtrækkene det gamle Hus i Sejerslev, og i det væsentlige som det har der sikkert for mange Aar tilbage ligget en Mængde Bondehuse ud over Øen.

I disse simple Boliger levede de gamle Morsø-bønder deres i mange Henseender trælsomme Liv. Det var ikke Mennesker, som udførte store Bedrifter og derved vandt sig et Navn, men det var jævne Folk, som gjorde deres Gerning og stred deres Strid, nøjsomt og taalmodigt. Deres Navne kender vi ikke. Men ogsaa vi er skyldige at mindes disse navnløse med Tak; thi saa vist som et Menneskes Stræben og Virken ogsaa kommer Efterslægten til gode, saa vist har ogsaa de gamle morsingske Bønder haft Betydning for den Slægt, der nu lever her paa Øen.

Ørding Degn og Ljørslev Præst.

Af Jakob Lykke.

ET er en gammel Historie, som desværre fornyr sig af og til ogsaa i vore Dage, at Præst og Degn har ondt ved at spændes, som de skulde. De sammengrænsende Embedspligter kan saa let medføre Gnidninger og Rivninger, der tilsidst kan udarte til aabenlys Strid. Naar man træffer den Slags Forhold ogsaa langt tilbage i de svundne Tider, maa man imidlertid ikke glemme, at Kilderne er tilbøjelige til at tie stille med de mange Eksempler paa godt Samarbejde, ja, trofast Venkab, som dog vitterligt kan paapeges baade før og nu.

Ved Begyndelsen af Aaret 1688 kaldedes en vis *Peder Andersen* til Sognedegn for *Ljørslev* og *Ørding*. Den Forpligtelse til at svare „Degnepension“ til Nykøbing Latinskole, som han samtidig — ligesom de fleste af hans Kaldsfæller paa Mors — maatte indgaa paa, ved Underskrift, dateret 11. Jan., skræmmede ham ikke, lige saa lidt, som at der ikke i bemeldte Sogn fandtes nogen Degnebolig. Ej heller synes Præsten, Hr. *Jens Mikkelsen Tæbring*, der just i de samme Dage kunde fejre sit 25 Aars Jubilæum som Sognepræst der paa Stedet, personlig at have været ubehagelig overfor sin nye Degn, da denne præsenterede sig. Alligevel besluttede den unge Mand straks at trække sig tilbage, og om Aarsagen hertil fortæller følgende Paategning paa Pensionsforpligtelsen:

„Saasom omskrevne Peder Andersen, da han forleden Søndag den 15. Januar var hos Sognepræsten i Ljørslev Kirke og leverede han et velædle Hr. Biskoppens Brev, spurgte Præsten ham ad, om han var opskikket fra Hr. Biskoppen, hvortil Peder Andersen svarede: Ja! Og naar han læste Brevet fornåm han vel videre. Og derpå spurgte Præsten ham ad, om han ikke vilde følge med til den anden Kirke, hvor der var Sidstprædiken. Da kunde han sætte sig paa Canen med ham. Og der de da kom i Ørding Kirke, og Peder Andersen erbød sig at ville sjunget i Kirken, svarede Præsten: „I har ej fornøden at sjunge i Dag, jeg vil selv sjunge, fordi jeg skriver til Skat i Morgen, og saa faar de det at vide, at jeg har faaet Degn, saa kan I ej undgaa, I jo faar at give Skat“. Hvorpå Peder Andersen, som han sligt fornåm, at han saa hastig skulde skatte, tog nu af Sted fra Præsten igen, som sagde, ved Afskeden, at vilde han komme igen, da vilde han nok have ham til Degn. Men Peder Andersen syntes ej at kunne behjælpes med dette Sted, — hvorudover denne Forpligt er casset. Aalborg den 20. Jan. 1688. Dette saa at være passeret, vidner jeg

Peder Andersen,
egen Haand.

Saa var Ljørslev-Ørding Degnekald atter ledigt. Under 22. Septbr. s. A. kaldedes da *Chr. Christensen* („Saall“) til Embedet, og i Kaldsbrevet blev der tillige indført en værdifuld Bestemmelse om Boligen, saalydende:

„Eftersom intet Degnebol nu om Stunder findes til samme Degnekald, og Hans Kgl. Maj. dog, saavel udi Loven, pag. 320, Art. 9, som udi sin sidste allernaadigste Befaling om Vendelbo Stifts Døgne, dat. Hafniæ 14. Juni 1687, alvorligen vil, at der skal gøres af Kirkernes

Forsvar den Anordning og Anstalt, at Degnene overalt efter Loven hos Sognene med Boliger kan forsynes, da er hannem hermed tillige til Degnebolig *destineret* det Morten Lauridssøns Bolig udi Ørding, som ved den anbefalede Kirke-Kommission her udi Stiftet er kommen fra Hr. Christian Schytte paa Glumstrup og tilskødet Karby og Hvidbjerg Kirker, at fornævnte L. og Ø. Degn samme Bolig nu herefter, saa snart det fangeligt vorder, paa Hans Kgl. Majestæts naadigste Behag og videre *Ratification* for et frit Degnebolig efter Loven til samme sit Degnekald maa nyde og beholde, og L. og Ø. Kirker derimod efter Loven forrente samme Boligs Værd, som eragtes at kunne være 40 Sletdr., til Karby og Hvidbjerg Kirker, indtil de kunde blive ved de Midler, at de Kapitalen selv kunde afdrage.“

Denne Degnebolig i Ørding, der tillige var bestemt til „at holde Skole udi for Ungdommen“, var f. T. „besat af en gammel Mand“. Bygningen var „ganske liden og forfalden, bestaaende af et gammelt Ralingshus og en liden Lade med et Fæhus“. Den tilhørende Jordlod var takseret til $7\frac{1}{2}$ Skp. Hartkorn og kunde besaas med 5 Skpr. Byg, 6 Skpr. Rug og $1\frac{1}{2}$ Td. Havre.

Paa den magre Indkomst, som en saadan skatte- og tiendepligtig Ejendom kunde yde sin Indehaver, bødedes kun smaat af de egentlige Embedsindtægter. Med disse forholdt det sig — i Følge Chr. Christensens egne Opgivelser — saaledes:

Tienden udgjorde 4 Tdr. Byg; „men Bonden siger, at han herefter vil give mindre. Kun en ganske ringe Del vil ofre Degnen; men af hver Person, som ofrer, nyder Degnen 1 Sk., undertiden $\frac{1}{2}$ Sk., ialt 2— $2\frac{1}{2}$ Mk. hver Højtid af begge Sognene. Af Højris hver Højtid 2 Mk. Til Paaske- og St. Hans-Rente nydes intet videre, end som enhver af egen Vilje vil give,

hvilket desværre er ganske lidet, ialt 3 Ol Æg, $\frac{1}{2}$ Snes Brød à 2 Skaalpund, $\frac{1}{2}$ Snes Oste á $1\frac{1}{2}$ Skaalpund. Kongens Part af Kvægtienden af Ørding, 4 - 5 Lam og 5—6—7 Mk., har Degnen og Hospitalet i Nykøbing delt lige med hverandre. Offer ved Barnedaab 2 Sk., med Brudfolk, hvilket sjælden sker, 6 Sk., ved Barselkvinders Kirkegang 2 Sk., naar Lig begravnes, intet“. Yderligere fragik saa 2 Tdr. Byg som Pension til til Nykøbing Skole.

Chr. Christensen var ikke Degn i Ljørslev-Ørding mere end højst et Par Aar.

Til hans Eftermand udnævnte Biskop Bornemann 14. Septbr. 1691 *Bendix Nielsen*. Han var ikke Student, men en ældre erfaren Mand, som nok (i det mindste i Skønkrivning) har været sin Stilling voksen. Kirkebogen udviser, at han har haft Smaabørn i sit Hjem, mens han var i Ørding. Et af dem, Søren, blev baaret til Daaben Marie Bebudelsesdag 1694 af „Boeld Hecgaard“. Samme Høst døde et andet, Anna Kirstine, som siden blev „opkaldt“, da Bendix Degns Kone 3 Aar senere alter fik en Datter. Endnu i 1699 hedder det i Kirkebogen: *Dom.* (o: Søndag) *quasimodogeniti* blev læst over Bendix Degns Barn (og kaldet Maren) i Ørding Kirke, som blev inddøbt d. 13. April af mig. Dorothe Eriksdatter i Ljørslev Præstegaard bar det.“

Saa afbrødes Hjemlivet i Ørding Skole brat det samme Aar kort før Jul ved en ulykkelig Hændelse, hvorom Kirkebogen melder:

„D. 15. Decbr. 1699 blev begravet Bendix Degn, som den 6. ejusdem (o: samme Maaned) blev druknet (!) i Kjæren' ved Aarbech Mølle, han var 65 Aar gl. Over hannem prædikede Hr. Chr. Meldahl i Nykøbing udi *min* Fraværelse.“

Den Præst, hvis Fraværelse ved Bendix Nielsens Begravelse, her er omtalt, var ikke den gamle Jens

Mikkelsen Tæbring. Han var død Aaret i Forvejen. Et Par Træk tyder paa, at gamle Hr. Jens har været en myndig Mand. Kirkebogen udviser, at han 23. Søndag e. Trin. absolverede publice (lod staa aabenbar Skrifte) Karen Pedersdatter „for Nadverens Sakramentes Forsømmelse“. Og 1696 idømtes han en Mulkt paa 2 Rdlr., fordi han ikke vilde rejse til Landemodet. Men med sine Degne synes han at have levet i Fred.

Dette skulde ikke blive Tilfældet med hans Eftermand, den 30aarige *Niels Eriksen Gjern*, som ordineredes til Sognepræst for Ljørslev-Ørding d. 25. Jan. 1699. Om han har haft en stridbar Natur som Arv efter Faderen, Hr. *Erik Thomsen Aarhus* i Gjern, er uvist. At Hr. Erik har haft en Svaghed i den Retning synes i hvert Fald at fremgaa af, at han endnu i sit Dødsaar (1700) havde en Sag for Retten angaaende ærerørige Ord, som han skulde have ladet falde mod Mons. Oluf Lassen, og det er ganske ejendommeligt — med Hensblik paa, hvad der i det følgende skal fortælles — at Hr. Erik i 1691 havde indstævnet sin Degn „for sit ukristelige og forargelige Forhold imod sin Hustru saa og for sin Modvillighed og Opsætsighed imod sin Præst“. At Degnen blev dømt til at gøre offentlig Afbigt og love „under sit Degnekalds Fortabelse sig ej at lade befinde udi noget sligt herefter“, er nu ikke noget sikkert Vidnesbyrd om, at Præsten havde Ret.

Naar hans Søn i Ljørslev nu ret snart stødte sammen med *sin* Degn kunde mulig dog nogen Aarsag hertil være at søge hos Præstekonen, den betydeligt ældre *Mette Ronne*, der, efter sin første Mands Død, havde ægtet Hr. Niels Eriksen umiddelbart efter hans Ud nævnelse til Præst i Ljørslev, og som først døde 1708.

Knap et Aar efter Hr. Niels Eriksens Komme til Ljørslev rykkede *Christen Pedersen Hald* ind i Ørding Degnebolig, saavidt man kan skønne til Dels ved velvillig

Bistand fra ingen ringere end Bispinden i Aalborg. Og lige straks syntes alt at skulle gaa godt mellem ham og Præsten. Da Christen Hald kort Tid efter sin Kaldelse skulde rejse over til Sjælland for at besøge sine Børn og sin Slægt medgav Hr. Niels ham en meget smuk anbefaling. Og han kunde — mente han da selv — rose sig af „baade Gunst og Yndest hos det fornemme Herskab paa Højris saa og af Præst og Sognefolk baade for Sang og Prædiken“. Men Gunst og Yndest kan man jo ikke leve af — alene. Og desværre: Bønderne „ser ikke til ham med Offer“, og følgelig maa den arme Mand prøve enten at blive forflyttet til et bedre Sted eller faa Bønderne i Ljørslev-Ørding til at yde, hvad de skal. Den første Udvej prøvede Degnen saa smaat allerede i Efteraaret 1700. Han fik da Besøg af sin „gode Ven og Skolebroder“ Hr. *Niels Vinde* paa *Gjøl*, der var kommen til Mors for at trolove Hr. *Hans* i *Rødding* og *Povl Hansens* Søster paa *Blidstrupgaard*. Og nu benyttede han Lejligheden til at sende Bispinden et langt, meget ydmygt og høfligt Brev med Bøn om, at hun vilde faa sin Mand til at betænke ham, naar der blev et nyt Kald ledigt. Sammen med Brevet sendte han — en liden Ost. Men hverken Brevet eller Osten havde den forønskede Virkning.

Og snart blev Bøndernes Glemsomhed med Offeret ikke den arme Christen Halds eneste eller sværeste Modgang. Herom vil vi imidlertid lade Manden selv fortælle ved at anføre — med Udeladelse af de lange latinske Indlednings- og Slutningsformler —, hvad han skrev til Biskop *Bircherod* om sit Mellemværende med Præst og Sognebørn:

„At Hans Højærværdighed kan vide nogen Underretning, hvoraf det Klagemaal haver sin Oprindelse og Udspring, som min Sognepræst Hr. Niels (Eriksen) har

ført over mig for Provst, saa og, hvoraf det store og ulægelige Had er rejst mod mig.

1. Dom 1. Adv. (1. Sønd. i Adv.) gifde (!) Nogle sig an til Skrifte, iblandt hvilke var tvende unge Knægte, som ikke var tilstede, da hans Velærværdighed Provsten visiterede Menigheden og examinerede Ungdommen. Hvorover jeg bad Hr. Niels, at de maatte straffes med en Fraviselse fra Skriftestolen for deres Modvilligheds Skyld, andre til Opmuntring til Lydighed imod deres gejstlige Øvrighed, og dennem selv til desto større Flittighed og Oplysning i deres Saligheds Kundskab, hvilken min velmente Begæring Hr. Niels efterkom og til en liden *Reprimant* viste dem fra Skriftestolen til en anden Gang med en smuk *Adhortation* og Formaning til dennem om den Ære og Lydighed, de var Gud og hans Tjenere skyldige.

Nu blev tillyst af Prædikestolen Dom. 3. Adventi, at der skulde være Altergang Dom. 4. Adventi, og maatte der ikkun 16 Personer give sig an til Skrifte. Nu kommer iblandt andre disse tvende forbenævnte modvillige *Companer* (da der var tegnet saa mange, som af Præsten var befalet) og med onde Ord og Trusler gør Spørgsmaal til mig, om de ikke vare saa gode, som de andre, og de skulde vel ramme mig, og andet sligt mere, [da] svarede jeg: „I skulde kommet for Provsten, da han *eksaminerede*, saa havde I været saadant foruden. Tilmed var I tegnede til Skrifte for 8 Dage siden, det er jo nok“.

De bleve alt fremturende i det onde, hvorudover jeg bad dem gaa bort til en anden Gang: „Jeg tør ikke tegne flere, end Præsten har befalet“.

Nu kommer Hr. Niels, Dom. 4. Adventi om Morgen, at skulle (efter Loven) skrifte, og fordi der var tegnet 18 i Stedet for 16, vilde han ingen skrifte den Dag, fordi jeg havde tegnet 2 flere end der var tillyst.

De 2 kunde han ladet fra sig til en anden Gang, og staar saa offentlig paa Kirkegaarden og *proclamerer* for al Menigheden, at jeg tvende Gange om Ugen skal gaa ned til hannem og spørge hannem ad, om han vil mig noget. — Saa blev atter tillyst af Prædikestolen Dom. 4. Adventi, at der skulde være Altergang Anden Juledag og Skrifte samme Tid før Dag ved Lys, og saa maatte der give sig an til Skrifte, saa mange der vilde.

Anden Juledag kom, og jeg — efter Præstens Tillysning — *parerede* og ringede og før Dag første og anden Gang. Folk samlede. Jeg gik til begge Kirkeværger i Ørding om Lys. Jeg fik ingen. Selv havde jeg ingen. Saa tændte jeg det ene af Kirkens Lys, og der det lidet havde brændt, slukte jeg det og tændte det andet. Imidlertid stod jeg og andre flere ved Lyset paa Alteret og sang sagtelig de ni (el. ny) Salmer over Passionen, som staar bag i *Gradualen*. Det dagedes, Lyset blev slukt, der kom ingen Præst. Klokken var over 8, kom Hr. Niels med sin Kjæreste (o: Kone), og da han kom ind i Kirken, udraabte mig for at være fuld og gal — for min flittige Opvartning og hans Efterladenhed at komme.

Nu hænder det sig, at Sognemændene næste Tirsdag før Jul yder deres Præst Tiende til Præstens, hvor de alle bleve fulde af Brændevin fra Morgenens og ud paa Aftenen, og da Barmhjertighed og Brændevin kom sammen, maatte den fattige Christen Hald her frem for en Dag. Saa aabenbarer Hr. Niels for disse fornævnte tvende unge Dreng, at havde ikke Degnen været, da havde (!) de ikke heller blevne viste fra Skriftestolen. „Vilde I sige os det?“ siger de til Hr. Niels. „Ja, det er saa“, siger han. „Ja, Hr. Niels“, siger de, „han viste os Djævelen i Vold“. „Vil I være det bestandig?“ siger Hr. Niels. „Ja“, svarer de. „Saa lader os nu alle digte

og skrifte, at vi kan faa Degnen i Klemme“. — Saa skrev de et „Benchebrev“, og de tvende, som er Anklagere, er ogsaa Vidner. Dette var fornævnte Tirsdag før Jul.

Nu kom vi i Jesu Navn i Kirke Juledag. Efter Prædiken, da Offeret skete, kom Præstens Stifdatter og ofrede mig een eneste Skilling, Moderen næst efter med een 2-Skilling og slog mig op i mit Ansigt med den i *Adelens* og al Menighedens Paasyn.

Feria 3tia Nativ. Christi (3. Juledag) efter Tjenesten, da der var Førsttjeneste i Ørding, gik Hr. Niels ind til Thomas Andersens, og jeg gik fort ad Vejen til Ljørslev, og som Kusken kom nær til mig, vilde han holdt stille, [men da] raabte Hr. Niels: „Kør fort!“ Saa fo'r han af og havde sunget „Alleneste Gud“, Collekt og sang da Epistelen, da jeg kom.

Hellig 3 Kongers Dag sagde han til mig, at han efter Epistelen vilde begynde Troen. Der Epistelen var udsungen, vendte han sig om til Alteret og tav længe stille, og jeg stod og saa paa hannem. Idet begynder han at raabe: „Nu lader os alle takke Gud!“ Saadanne Pudtzer bruger han — mig til Beskæmmelse.

Løverdagen før den anden Søndag efter H. 3 Kongers Dag, da jeg var nede i Ljørslev Kirke, medens der blev skriftet, hvilket aldrig nogen Præst paa Morsø Land imponerer eller besværer sin Degn at gaa fra Anneks-Sognet til Hoved-Sognet ikkun for en Nøgle at tage i sin Haand at laase Døren op med, uden han, da jeg kom af Kirken og ind i Præstens Stue og vilde gaa hen at hænge Nøglen, løber Præstekonen til Stuedøren og skyder Skodden for, og straks som en Ulv inde vilde gribe Lammet og fo'r efter mig, og Hr. Niels holdt hende, det meste han kunde, maaske paa Skrømt, og raabte: „Jeg skal rykke dit Skæg af dig!“ Og alle vare udviste, baade Børn, Pige og Amme. Jeg spurgte,

hvad Aarsag der var til denne hendes Vrede imod mig, [da] svarede hun, jeg havde fortalt hendes Mands Prædiken til Peder Færgemands i Lødderup og sagt, at Hr. Niels skulde have sagt paa Prædikestolen, da han forklarede det Evangelium om Christo, som indfalder Dom. 1. post Epiph. Jesus var 12 Aar, at Christus lærte Tømmermands Haandværk og var ved samme Haandværk 30 Aar, hvilket han og offentlig paa Ljørslev og Ørding Prædikestole sagde.

2. Aarsagen til dette hans store Had mod mig er ingen anden, end at jeg først raadførte mig med hannem, hvorledes jeg skulde angaa min Sag at bekomme mit Korn hos Sogne-Mændene, eftersom en Del urigtig angav, hvad Korn de min Sl. Formand i Skpr. havde givet, ikke heller fandtes der noget vist skriftligt efter hannem, hvorefter jeg kunde have mig at rette, hvorfor jeg nødedes til at lade citere samtlige Sognemænd til Tinge, og der jeg havde raadført mig med hannem, beder han mig, at jeg skal lade dem stævne, og han selv skrev til Ørding til sin Anneksbonde, at han skulde stævne for mig, og raader mig desforuden, at jeg ikke skulde gaa Herskabet paa Højris forbi, eftersom de fleste og bedste Bønder i Ørding ere hans Tjenere, hvilket jeg og efterkom og bekom af Herren von Klingenberg denne indlagte gode *Resolution* paa min Ansøgning. Saa gik jeg til Provsten og Herredsfogden og gav dem det til Kende, hvilke begge raadede mig at begære en Attest fra Hr. Niels, hvor meget Korn han i sin Tiende af Sognemændene bekom. Der jeg den nu af Hr. Niels begærede, svarede han mig: „Den kan jeg ikke nægte Eder“. Men 8 Dage derefter, da vi skulde til Tinge, og Attesten behøvedes, fik Piben en anden Lyd, og da svarede Hr. Niels mig, at han ikke kunde gøre det uden hans største Ruin og Ødelæggelse. Saa-dan kan Kvinder og *Unguentum* (Salve) gøre. De

bedroge hans Hjerter fra mig, som tilforn ikke var som en Præst mod sin Degn, men som en god og from Fader mod sin Søn indtil denne Sags Begyndelse, men nu som en streng og haard *Adversarius*, dog i alle Maader uforskyldt.

Nu har dog Gud hjulpet mig, at jeg har faaet Ende paa samme Trætte og bekommet en god Dom imod Hr. Nielses og alle mine Uvenners Forhaabning, da Hr. Niels og personlig var til Stede samme Dag Dommen blev afsagt til Tinge. Dog det havde skadet mig og mine Efterkommere mange Tdr. Korn, at Attesten ikke kunde bekommes. Nu havde jeg ikke siden før Jul bekommet enten Øl eller Mad i Præstegaarden efter Tjenesten, som jeg tilforn og mine Formænd for mig nydt haver, alligevel at det bliver mig intet givet; thi Præsten haver en god Jord norden ved Præstegaarden, kaldet Degnetoiten, som er aflagt til Præsten af Arilds Tid for Degnens Middagsmad, enddog jeg faar slet intet. Jeg vil til hastig Beslutning ønske af mit inderste Hjerter, at den barmhjertige gode Gud vil spare og bevare vores gunstige og fromme Hr. Biskop med alt kært længe og vel!

Ørding Degnebolig d. 20. Aprilis Anno 1701.

Christen Pedersøn Hald.“

Den Afslutning paa Trætten, som Hald mente at have naaet, udeblev imidlertid foreløbig. Dommen, som endelig efter forskellige Retsmøder blev afsagt d. 31. Jan. 1701, og som tilpligtede Sognemændene at betale, hvad der svarede til $\frac{1}{3}$ af Præstens eller Kongens Tiende — efter Behag i Skæppen eller paa Kærven — og desuden Sagens Omkostninger (2 Sletdlr.) inden 15 Dage, betød kun en Forskydning af Vanskelighederne. For Præsten vilde nødvendig op med Tallene fra sin Tiendebog. Sagen synes at have staaet hen endog i flere Aar.

Omsider maatte Christen Hald have et nyt Brev af Sted til Biskoppen. Det er desværre udateret, men er ellers ganske oplysende:

„Som jeg fattig Mand højlig forarsages at søge Hans Velædle Højærværdighed paa Haanden formedelst mit Degnekorns Tilbageholdelse af nogle af mine Sognemænd i L. og Ø. Sogne, hvorudover jeg haver været forarsaget at lade dem til Tinge citere, og alligevel at min Sognepræst Hr. Niels Eriksen tilforn efter Eminen-tissimi Dni Episcopi Befaling havde givet mig sin Attest paa 15 Mand i begge Sogne, hvormeget Tiendekorn han af enhver oppebærer, saa dog Mandagen d. 31. Maj, der Dommen skulde været afsagt, efter at den tilforn udi 6 Uger havde været opsat, giver Sognemændene tvende andre Attester, som begge tilligemed hans forrige mig givne Attest her hos følger, af hvilken paa den ene findes ingen Haand underskreven, hvorudover Herredsfogden haver Sagen opsat udi 4 Uger til Mandagen d. 28. Juni, og da endog uden nogen videre Udsættelse skal Dom afsiges. Beder derfor allerdymygeligst (eftersom en Del af de indstævnte og med mit Korn resterende Sogne-Mænd ikke i Attesten af Hr. Niels er indført, hvorudover Dommeren intet haver at dømme efter), at hans velædle Højærværdighed vilde dog for Guds og hans hellige og høje Embedes Skyld anse hans Kongl. Majst. Højlovlig Ihukommelse Christiani Qvinti gode og berømmelige *affection* mod de fattige Degne i Aalborg Stift og give mig en skriftlig Befaling til Clarissimum D'num Præpositum, at jeg maatte tage en Provstestævning over Hr. Niels, at han for Provsten maatte aflægge sin Ed paa, hvormeget Korn han af hver Mand i begge Sognene oppebærer og det med sin Tiendebog at forklare og give mig det skriftlig paa dem alle i begge Sognene, som ikke i hans Attest tilforn er indførte. Thi ellers fragaar mig

7 Tdr. Korn af det, som jeg tilforn (efter Akkord) af Bønderne nydt haver, om der efter disse tvende sidste i Rette lagte Attester skal dømmes, og da kan jeg ikke bekomme mere end 5 Tdr. af 12, hvoraf jeg til Skolen penseserer 2 Tdr. og andre kgl. paabudne Skatter lige med de Degne, der have stort Kald, 3 Dlr. aarligen til Familieskat af mig, min Hustru og Datter, og i Steden for 17 eller 18 Marker sigtet Kage, som jeg i de forrige Aaringer bekommet haver, giver en Del mig nu intet uden 1 Mark Brød, og i Steden for 1 Ost tilforn paa 6 eller 7 Marker, nu een knap $\frac{1}{2}$ Mark, og i Stedet for 30 eller 20 Æg, nu intet videre end 3 eller 5, fordi Loven ikke egentlig nævner et vist Kvantum af Kage, Æg eller Ost, det haver de at føre sig til Nytte, og dertil opmuntrer dennem deres Husbond, en Proprietarius paa Ørndrup i Karby Sogn ved Navn Christen Brocholdt, som saa strængelig til Tinge imod Loven og Kgl. Maj.s allernaadigste Forordninger for dennem *procederer* og truer hart, at dersom Dommen falder mig bi, da skal han lade den indstævne til Landsting, om hver Mand i L. og Ø. Sogne vil give ham 2 Mark danske. Herforuden haver jeg Anno 1701 Mandagen d. 31. Januari forhvervet en Dom over Sognemændene i Ljørslev og Ørding S., i hvilken Herredsfogden tilkender dennem efter Loven og Kgl. M. 2de allern. Forordn., d. 1ste af Dato 14. Juni Anno 1687, d. 2den 9. Septbr. Anno 1690 at give Degne den 3die Del af alle Slags Korn enten i Skpr. eller paa Kærven, dog exciperes Rytterbønderne, om nogle deriblandt skulde findes, af Aarsag, at Régiments-Skriveren ikke til samme Tid var indstævnet, hvilket af mig fattig Mand formedelst stor Omkostning ved Stævningsmænd, saa mange Mile til hannem ind i Vendsyssel at hensikke, ikke kunde blive efterkommet. Dog findes her i Ø. Sogn 4 Rytterbønder, af hvilke den ene ved Navn Christen Pedersen,

boende paa Storupgaard, giver Præsten til Tiendekorn Rug 2 Tdr., Byg 1 Td., Havre 2 Tdr., hvoraf jeg aarlig kan nyde efter Loven og Forordning 13 Aaboskæpper og nyder ikke mere end 4 Skpr.; fra den ene Mand fragaar mig hvert Aar 1 Td. og 1 Skp., er udi 6 Aar, jeg haver været Degn her og haver mist hos hannem, 6 Tdr. og 6 Skpr. Den anden, boende i Ørding By, ved Navn Laurits Storgaard, giver Præsten aarligen til Tiende 10 Aabo-Skpr. Rug, 5 Aabo-Skpr. Byg og 5 Aabo-Skpr. Havre. Deraf vil han ikke give Degnen mere end 2 Skpr. aarligen, hvorfor hannem aarligen fragaar $4\frac{1}{2}$ Skp., er udi disse 6 Aar: 4 Tdr. og 3 Skpr. af denne, og af dem begge udi 6 Aar: 11 Tdr. og 1 Skp. Kunde hertil nogen Raad af Hans Velædle Højærværdighed til dette Udstand findes, enten ved Sessionens Holdelse i Aalborg at lade det for Hr. Regiments-skriveren andrage, eller paa andre Maader, vil den barmhjertige gode Gud være velædle Hr. Biskops bedste Remunerator og Belønner derfor.“ —

Hvorledes det endelig gik med denne vidtløftige Sag, har jeg ikke faaet opklaret. Det kan snart ogsaa være lige meget.

Men mellem Stridens Akter findes en enkelt, som — om den end ikke er fuldt at lide paa — dog viser os Degnen Christen Hald fra en anden Side end hans egne lange Erklæringer:

„Til Hans Højærværdighed Hr. Biskop haver vi højligten at beklage og største Aarsag til at indgive vores Klagemaal for Deres Højærværdighed over Degnen, at vores Tjenestefolk haver kommen hjem til os og beklaget sig, at de kunde ikke være i deres Tjeneste for den Smelden og Skælden, som Degnen havde med dem, naar de skulde læse for hannem, og anden stor Uskikkelighed, som begangen er, som Hs. Højærvær-

dighed og selv kan erfare af den Klage, som for Præsten er angiven om hans Uskikkelighed.

Ørding d. 30. Juni 1703.

Laust Jensen.	Christen Nielsen.
E. S. S.	T. A. S. Søren Kieldsøn.
C. V. S.	Thøger Jensen.
C. N. S.	Michel Pedersen."

Christen Hald døde i Ørding, 79 Aar gl. Præsten, Hr. Niels, blev kun 50 Aar. Efter nogle Aars Enkestand holdt han i Skive Bryllup [igen] med Præstedatteren Kirsten Larsdatter Thygesen. Men 1720 døde han. Om een af hans Sønner, Erik Nielsen, der blev Præst i Linnerup og Hammer, hedder det, at han var en dygtig Landmand, men at han paa Grund af sin Enfoldighed blev indviklet i svære Processer og 1754 blev suspenderet, fordi han ved Hjemtinget var dømt til at betale 3 Mk., efterdi han havde befalet sin Karl at pløje tilbage, hvad han forment, at nogle Bønder havde frapløjet Præstegaardens Jord.

Nærværende lille Afhandling, hvortil det væsentligste Stof er hentet i Bispearkivet (Landsarkivet i Viborg), turde maaske betragtes som en Prøve paa den Degne- og Præstehistorie for Mors, som vor Aarvog maaske med Tiden kunde komme til at tage op til grundigere Behandling, saaledes som det tildels allerede er sket for andre nordjydske Landsdeles Vedkommende, f. Eks. i Aarbøgerne fra Skive og Thisted.

Nogle Breve fra Povlsen Dal til Fuldmægtig Lomborg.

DE, som kender en lille Smule til Menighedslivets Historie i Nordjylland, vil vide, at der blandt Bærerne af den gudelige Vækkelse i disse Egne var en ejendommelig, rigt udrustet Kvinde, *Kirsten Marie Larsdatter* fra Taars, almindelig kaldet „*Skov-Kirsten*“. Der er i *Ludv. Bøgeskovs* Bog om denne Kvinde fortalt, hvorledes hun allerede omkring 1860 kom i Forbindelse med Trosfæller paa Mors, og hvorledes dette igen førte hende til Thy, hvor hun mødtes med den Mand, *Fuldmægtig Lomborg* i Thisted, hvis Hustru hun skulde blive. Forbindelsen med Vennerne paa Mors vedligeholdtes ned gennem 70erne og 80erne baade personligt og ved Breve, og navnlig var Lomborg, med hans stillfærdige Kærlighed til det nye Menighedsliv, hans sunde Dømmekraft og hans Forretningskundskab, i de bevægede Aar, da den frie Menighed paa Mors dannedes, en værdifuld Støtte for sine morsingske Venner. Blandt dem var *A. Kr. Povlsen Dal*, fra hvem der er opbevaret en lang Række Breve, der giver et godt Bidrag til Oplysning om Forholdene for 50 Aar siden. Nogle af disse Breve meddeles her i Uddrag, velvilligst overladte „*Historisk Aarbog*“ af Lomborgs Datter, *Frk. Elisabeth Lomborg*. De kan, idet de offentliggøres nu, tjene som et Bidrag til Menighedens Mindefest i Aar.

Flere interessante Breve af den samme Samling kan mulig blive draget frem ad Aare. R e d.

Galtrup, 21. Septbr. 1869.

Kjære Lomborg!

Nu nærmer jo Tiden sig stærkt, da vi atter skal ifærd med Vekslen. Er Du saa god at faa den istand og sende mig den. Det er en Selvfølge, at det kniber endnu mere for mig denne Gang end tidligere at skaffe Penge til Afdrag, saa jo mindre jeg kan slippe med,

jo bedre. Det havde været min Agt at komme til Thisted paa Valgdagen, da vi troede os saa sikre her, men nu dukker der allehaande Rygter op om flere Modkandidater til Schjørring, saa vi maa være paa vor Post imorgen. Hos Jer vil det nok komme til at gaa lystig til, men I har jo godt Haab for P. Kr. Gid han nu maatte sejre, hvis det saa var Guds gode Vilje. Nu, god Lykke til imorgen, baade for os og Eder! Jeg kommer nok med det første til Thy. Hils Din Kone og gode Venner!

Din Ven

A. Kr. Povlsen Dal.

23. Febr. 1870.

Fastelavns-Søndag Kl. 4 Eftm. er der bestemt et Møde her paa Skolen, da Flere har ønsket det, og bliver Vejr og Føre dertil, haabe vi ogsaa at se nogle af Vennerne fra Thy. I disse Dage gaar det rask med at kjøre Flint til Kirken.

Bed Laursen om at komme med paa Søndag, da der er Et og Andet, vi skulde høre hans Mening om.

Venlig Hilsen!

Din

A. Kr. Povlsen Dal.

Fastelavns-Søndag er der Tjeneste i Bjergby Kirke Kl. 9.

19 Marts 1870.

— — — Jeg sender Vekslen^{*)} til Dig igjen. Mon det ikke skulde kunne lade sig gjøre, at vi kunde blive fri for at skulle have Hjardemaals Navn paa Vekslen, han har jo faaet sine Penge, og det er saadan Ulejlighed. — — I Forgaars havde vi saa Eksamen, der gik meget

*) Til Kirkebyggeriet.

godt, det syntes da, at Herrerne følte dem helt vel hos os. Nu faar vi se, hvad det bliver til med Understøttelsen til de fattige Karle. — — —

Jeg kan endnu kun betale Afdrag paa min Veksel, ikke udbetale den.

---

22. Apr. 1870.

Angaaende Niels Kortegaards Obligation og Sikkerheden, der skal udstedes derfor, da tjener til Din Efterretning: Den købte Gaard er i Østerjølby Sogn, har Matrikuls-Nr. 3 b, Hartkorn: 1 Td. 7 Skpr. $1\frac{1}{2}$ Alb., Gammelskat 16 Rd. 19 Sk., deri Panteret næst efter 3000 Rd., dog undtages fra Pantet Kirkebygningen, den Plads af Jorden — omtrent 1600 □ Al. — hvorpaa Kirken opføres, samt den til Kirken anlagte Vej.

De Mænd, der vil stille Selvskyldner-Kaution ved Siden ad Pantet, ere: I Østerjølby: Peder Sørensen Krog, Jens Kristensen Søndergaard, Mikkel Pedersen Dal og Kristen Nielsen; i Galtrup: Josef Kristensen Søndergaard; i Erslev: Niels Kristjan Kudsk og Niels Kristensen Bovbjerg; i Dragstrup: Kristen Kristensen Søndergaard — ialt 8 — og alle Gaardmænd. Der har været Tale om 10 Kautionister, men for at faa dette Tal, maatte vi tage 2 Husmænd med, og Niels Kortegaard er tilfreds med de 8.

Skjøndt Du vel ingen Brug har for følgende Oplysninger, vil jeg dog tilføje dem, mulig de kunne trøste Boje en Smule:

De 8 Mænds samlede Hartkorn er 24 Tdr. 7 Skpr. $1\frac{1}{4}$ Alb., Assurancen er 16,200 Rd., Pantegælden 12,600 Rd.

Jeg haaber nu, Du har de nødvendige Oplysninger. Udlæget for det stemplede Papir vil jeg bede Dig at gjøre, og vil Du saa sende os Dokumentet til Underskrift, saasart Du faar det færdigt. Men vil Du saa med det

Samme sig os, om Du vil paatage Dig at sørge for Laanet i Banken, eller Du tror det bedre, at Skibsky blev dette overdraget, i saa Fald maa vi jo have Obligationen herover.

Venligst Hilsen og Tak for Sidst! Paa Mandag haaber jeg, der begyndes at mures paa Kirken.

---

12. Maj 1870.

Tak for Dit Brev med de 10 Rd. Hvad 5. Juni-Festen angaar, da staar det for mig, at den bør være 2den Pintsedag, bliver den 3die, da kommer der ingen af de Unge og færre af de ældre; Hensynet til de Mange, der vil strømme til 2den Pintsedag og trykke Stemningen, har vel sin Vægt; men jeg er vis paa, det har mindre Betydning, end hvis vi 3die Pintsedag skulde holde Fest for „tomt Hus“. Imidlertid: da I gjør os den Ære at overlade Afgørelsen til os, skal jeg saa vidt muligt undersøge Stemningen her, hvortil der vil blive god Lejlighed, da der imorgen (Bededag) bliver „Forsamling“ her paa Skolen, og paa Søndag dansk-nordisk Møde i Bjergby. Om dette sidste beder jeg Dig saavidt muligt at underrette Vennerne i Thy, hvis mulig nogle af dem vilde komme herover; der er Sidst-Tjeneste — Kl. 1 — i Bjergby Kirke paa Søndag, og Mødet er saa Kl. 4. Saasart jeg har erfaret, hvilken Dag Morsingboerne er stemt for, og har faaet Indbydernes Navne, skal jeg sende Dig det.

Ja, de 3000 Rdlr. fik vi saa Løfte paa, da det kneb stærkt, og fik dem paa den skjønneste Maade. Det er den i Tæbring afdøde Præst Brahms Enke og Datter, der netop i disse Dage faar en Livrente paa 3000 Rdlr. udbetalt, og som med stor Beredvillighed, Datteren endog med virkelig Glæde, overlader os disse Pengc, der ventes en af de første Dage; vi maa give 5 0/0, men det er, hvad vi i alle Fald kunde vente og derfor

gjerne giver. Mærkværdig nok, at vi saaledes skal have alle Pengene til Gaarden af *Kvinder*. Ja, det er, som Du siger: Vorherre er dog øjensynlig med os i den Sag. Maatte nu de mange Eviser, han giver os derpaa, dog efterhaanden føre os til at stole paa ham og tage Alt fra ham.

Du kan vel ikke komme herover paa Søndag? Kan Du, saa kom, det vil glæde dig at se Kirkemuren, der nu er et godt Stykke oppe; det er gaaet saa godt med Arbejdet, men nu vil der blive en Standsning, dog jeg tænker, ikke længe. Gud ske Tak, at det gaar! — I Dag har jeg skrevet til Birkedal for at faa at vide, naar han saa kommer herover.

-----
14. Maj 1870.

Mit Brev fra iforgaars, som jeg haaber, Du har faaet, blev skrevet og afsendt i saadan Hast, at jeg glemte at give Dig Svar med Hensyn til Kirsten H. — Jo, lad kun Kirsten komme her de 2 Maaneder, naar Du vil betale for den ene, skal jeg nok gjøre Udvej for den anden.

Hermed følger Opskrift til en Opfordring, som vi nu synes, det kunde være paatide at sende ud. Jeg vil nu bede Dig at gennemse den og rette, hvad Du maatte finde fejlagtig, og dernæst gjøre Vennerne i Thy og navnlig Underskriverne bekendt med den, saavidt Du kan. Der kunde være Spørgsmaal, om vi skulde tage alle Navnene med eller kun et Par fra Thy og en 2—3 fra Mors; jeg synes bedst om at tage alle Navnene. Min Plan er nu at lade en 300 Eksemplarer trykke og sende disse omkring til bekendte Venner i Landets forskellige Egne; men saa dernæst faa Opfordringen optaget i de 4 Blade: „Dansk Kirketidende“, „Dansk Folketidende“, „Budstikken“ og „Fylla“. Sig mig nu Din Mening derom!

Vil Du forhøre hos Lund, hvad han vil have for at trykke 300 Stk.; det kan nok haves paa 1 Quart Ark Papir. Jeg vil saa forespørge hos Bogtrykkeren i Nykøbing: hvem der gjør det billigst, faar det saa. Jeg beder Dig saa sende mig Din Besked om det Hele, det Første Du kan.

---

18. Maj 1870.

Med Hensyn til Grundlovsfesten i Aar, da stiller der sig herovre saamange Smaabetærkeligheder i Vejen, saa jeg har faaet Fornemmelsen af, at vi maaske helst maa opgive Festen i Aar. Flere finder, at dette, at Festen ikke kan afholdes den 5te Juni, er en Hindring, der vil give Festen mindre sand Betydning. Ved Folkemødet, vi havde i Bjergby i Søndags, hvor jeg mente, det fra vor Side skulde afgøres, enten Festen skulde være den 2den eller den 3dje Pintsedag, faldt de fleste Stemmer for 2den, men de bedste for 3dje, og bagefter fik jeg høre, at de bedste af vore Folk vilde være meget ilde tilfreds med 2den Pintsedag, ingen af vore Skytter kunde da være med, da de den Dag har bestemt en stor Fælles-Øvelse, en Bestemmelse, de for Skyttesagens Skyld ikke vil forandre; men nu fik som meldt 2den Pintsedag de *fleste* Stemmer, saa gaar vi nu alligevel hen og tager 3die gjør vi jo Stemmegivningen ugyldig, hvad ikke er saa rart. Endvidere: flere af Indbyderne har Betærkeligheder: en vil ikke være Indbyder, medmindre Festen i Aar kan blive paa Morslands-Siden, en anden vil paa ingen Maade have sit Navn i „Thisted Avis“, af hvilken Grund véd jeg ikke, og saaledes en hel Del Smaatteri. Alt dette har gjort mig lidt ked af det, og dertil kommer, at vi mulig kan vente Birkedal herover tæt under Pintse — et løst Rygte siger, han kommer i Slutningen af Maj, hvad jo kan passe med hans Bestemmelse ifjor; jeg har skrevet ham til derom og venter Svar. Skulde han komme, saa vilde en Fest

lige ovenpaa vistnok blive lidt mat. Skulde vi derfor ikke blive enige om at opgive 5te Juni i Aar, og saa maaske tænke paa at samles, Thyboer og Morsingboer, en anden af vore Mærkedage, f. Eks. 25. Juli eller 6. Juli. Der tales igen i Aar i „Morsø Avis“ om at faa en stor almindelig Grundlovsfest istand her paa Øen, i Stedet for de flere smaa. — Mænd er indbudt til i Dag at samles i Nykøbing for at forhandle om den Sag — naar vi nu opgav vores, saa var vi dog ikke iveau derfor. Vil Du sige mig Eders Mening derovre. Er Thyboerne stærkt opsatte paa Festen, saa lader det sig jo nok gjøre.

---

20. Maj 1870.

Nu, det er dog godt, at der er nogen Bestemthed og rask Beslutning hos Thyboerne, naar Morsingboerne er vankelmodige; mit Hjerte ventede igrunnen paa saadant et Puf derovre fra. Ja, altsaa holder vi Fest 2den Pintsedag. Jeg skal nu idag indhente Samtykke hos et Par Medindbydere her, som jeg ikke har talt med endnu, saa Du kan faa Indbydelsen sendt paa Søndag.

I Nykøbing blev man da efter mange Viderværdigheder enig om — d. v. s. Flertallet —, at der skal holdes Grundlovsfest herovre i Frøslev 2den Pintsedag, men Yde, der igaar fik Hold i mig paa Gaden, og da han hørte, at det var usikkert, om vi i Aar holdt Fest ved Vildsund, endelig vilde have mig til Medindbyder til Frøslev, hvad jeg jo ikke kunde gaa ind paa, han betroede mig i al Stilhed, at Nogle truede med desuagtet at ville holde Fest i Nykøbing, saa der naaes heller ikke i Aar den skønne Enighed at faa en samlet Fest for hele Øen.

Du vil i Opfordringen have „Valgmenighed“ ombyttet med „Frimenighed“. Uagtet jeg godt kan forstaa Dine Grunde derfor, kan jeg dog ikke give Dig Ret deri,

og jeg har bevidst og efter Omtanke brugt Ordet Valgmenighed. Opfordringen bliver jo et offentlig Dokument, der vil komme Fjender saavel som Venner for Øje. Valgmenighed er den lovhjemlede Betegnelse af [den] Frimenighed, vi agter at danne, og imod dette Ord kan der altsaa ikke siges noget. Frimenighed derimod! Ja, hvad er det for en Frimenighed, de vil stifte? kan der spørges. Trandberg, Grunnet, Mormoner, Baptister og mange flere danne jo Frimenighed. Er det noget af dette, eller er det maaske noget helt Nyt, de gode Møisinger og Thyboer vil have frem? Dette Spørgsmaal, der ikke blot kan tænkes stillet af Fjender, men muligen ogsaa af Venner, hvoraf, som Du vel veed, der gives de, der er lidt bange for, at vi er lidt sværmeriske, — dette Spørgsmaal, der muligen kunde volde endel Bryderi, hvem ved det, er afskaaret ved at bruge „Valgmenighed“, thi saa ved Alverden, hvor vi staa. Jeg haaber, Du er tilfreds med denne Begrundelse, og er Du ikke, saa faar Du give mig paa Hovedet, naar vi tales ved.

Opfordringen bliver nu trykt i Nykøbing, da han der gør det ligesaa billigt som Lund.

Det er Skade, at Eders ny Sangbog ikke bliver færdig til Festen. Bliver det forlænge, inden jeg sender Foreningen de 16 Rdlr., jeg skylder den for Sangbøger, saa faar Kassereren give mig en pæn Mindelse.

For et Par Dage siden færdedes Birkedal paa Jernvejen fra Aarhus efter Langaa; mon han skulde være paa Vejen til Mors? — — I Sommer har vi en yndig lille Pigesamling. Skade, at Din Kone ikke kan komme herover!

---

23. Juli 1870.

Hermed sender jeg 52 Rdlr. 5 Mk. 6 Sk., hvormed jeg beder Dig klarere min Veksel, samt 30 Rdlr. til Dækning af Dit Udlæg for Planker, og saa faar Du Tak for Dit gjorte Udlæg.

Vi havde saa Besøg af Pastor Lund fra Jetsmark, han talte for en Forsamling særlig af Frimenighedens Venner, og hans Tale og hele Færd gjorde et særdeles godt Indtryk paa — jeg tror næsten — os allesammen, saa vi tænker nu paa: mon det skulde være ham, der skal være vor Præst, hvormed der dog ikke blev talt med ham, men han blev sat ind i vore Forhold i det Hele taget, og jeg troer nok, han var med. Vorherre styre nu den Sag til det Bedste. Svejstrup bliver nok i disse Dage kaldet til Præst i det Sogn her paa Grænsen, hvor han har havt kirkeligt Tilhold for sig og sine Sønnerjyder.

Nu en venlig Hilsen og saa intet videre, thi jeg har i Tiden saa travlt.

---

3. Septbr. 1870.

Nu er de kjære Vekslers Tid forhaanden igjen; den paa Laanet til Kirken, lydende paa Kr. Søndergaard i Dragstrup, forfalder nok i disse Dage, og min Veksel om en Maanedes Tid. Jeg vilde derfor bede Dig om at faa dem begge og sende mig dem.

Nu, med Krigen gaar det endnu noget trykkende, og vort Forhold dertil er jo ussel, men vi bør dog nok haabe paa Sejren for de Franske, der kæmpe for Sandhed og Ret, og jeg har endnu godt Haab om, at vi nok kommer med tilsidst.

Jeg længes efter, at vi engang med det Første kunde samles med Vennerne fra Thy; der bliver — fra Degnene her — sendt en Opfordring til Termansen om at komme herop og holde et Møde eller to, saa vilde der jo være Lejlighed at samles. Jeg har nu skrevet til Lund i Jetsmark, og vi imødeser nu med Længsel hans Svar. Paa Kirkemuren er der nu begyndt paa Gesimsen, saa nu kan vi da med det Første se Ende paa Muren, saa kommer Hvælvingerne, bare det kan gaa godt.

---

8. Jan. 1871.

I Sparekassen fik vi saa med Nød og næppe 300 Rdlr., som jo ikke strækker vidt, flere forgjæves Forsøg har været gjort paa at faa Penge, mens de Summer, der skal ud, tiltager i Antal. Vi blive derfor nødt til at tye til Din Hjælp, og vi maa vist hos Dig have en 500 Rdlr., om det er muligt.

Da flere af Vennerne her, der ikke kom til Thy d. 5te, har været bestemt paa at gjæste Eder d. 13de, da I jo har Møde, saa ville de helst, tænker jeg, afgjøre Pengesagerne med Dig ved samme Lejlighed.

Om Du saa desuden kan hjælpe mig med de 100 Rdlr., faar Du saa at se; hvis Du kan, vil jeg bede Dig sende dem med Mændene, der tager mod de andre Penge.

Hvis Foreningens Kasse trænger meget til at faa sit Tilgodehavende for solgte Sangbøger, da vil jeg bede Dig tage 20 Rd. — af de 100 Rd. — som Afdrag paa min Gjæld for Sangbøger; kan det derimod henstaa til Begyndelsen af April, da vilde jeg gerne.

Tak for Bøgerne. Venlig Hilsen fra min Kone, mine Dreng og mig selv til Dig og Familie!

Din

A. Kr. Povlsen Dal.

---

 15. Maj 1871.

Efterat jeg nu har talt med flere af Vennerne og Med-Indbyderne til Grundlovsfesten ved Vildsund, kommer jeg til det Endemaal, at for i Aar maa vi helst opgive at holde Grundlovsfest i Samling ved Sundet. Der er en Splittelse hos os i den Henseende: en Del vil være sammen med de øvrige Morsinger ved Frøslev — ligesom ifjor — finder det urigtigt, at vi ogsaa i det Stykke holder os skilte fra de Andre, mener derfor, at vi dog for en Gangs Skyld skal prøve at tage

Del i den fælles Morsøske Fest, det er ogsaa lidt nærmere og næppe saa bekosteligt, — nu skal nemlig de fleste Morsinger betale Færgpenge — o. s. v. En Del holder paa Vildsund og vilde komme, hvis der blev indbudt, men som Stemningen er, vilde Glæden tabe sig betydelig, naar en Del af Vennerne ikke mødte, men drog til Frøslev. Noget lignende mærkedes i Vejret ifjor, jeg var, som Du husker, lidt betænkelig derved, men fik jo saa vældigt paa Hovedet af Dig, at jeg krøb til Korset; men Festen ifjor var dog noget mat. Lad os nu lade det drive over i Aar, til næste Aar kommer I vel til Sundet igen; thi jeg tvivler paa, at vi vil befinde os rigtig vel i Frøslev.

Samles med Vennerne i Thy til et Folkemøde vil vi dog nok Allesammen, men saa en anden af vore Mærkedage, f. Eks. 6. Juli, — saaledes foreslaas der af flere. Kan I nu kjøn skikkelige finde Jer deri, og kan nogle eller mange af Jer overkomme at komme til Frøslev, saa vil I være meget velkomne.

Fra Pastor Lund har I jo nok faaet Besked saavel som jeg, der fik Brev i Dag. Paa Lørdag — d. 20de — kommer han til Mors, prædiker i Frøslev Kirke Søndag Morgen Kl. 7, holder Forsamling i Frikirken Tirsdag Efterm. Kl. 3 og tager samme Aften til Thy, bliver der Onsdagen over og rejser saa til Øsløs om Formiddagen. Det bliver noget kort, men han kan ikke gjøre det længere denne Gang. Skulde ingen Thyboer komme herover, da vil jeg med det samme bemærke, at Thyboerne altsaa maa være belavet paa at hente ham — og Familie — ved Vildsund Tirsdag Aften og kjøre dem til Øsløs paa Torsdag. Men der kommer vel nok nogle herover, navnlig om Tirsdagen: vi vilde dog saa gerne samles med Vennerne fra Thy *første Gang* i vor dejlige Kirke. Ja, I skal se, hvor kjøn den nu allerede er indvendig, nu, den er aftrukken. Tal

med Vennerne derom og sig, at vil endel bestemme sig til at komme, da skal vi nok sende en Vogn eller to til Sundet for at hjælpe paa de svagbenede, blot vi faar at vide, hvad Tid I kommer. Muligen nogle af os kunde gjøre Lund Følgeskab til Thy.

2. Pinsedag indbyder vi til et Vennemøde i Frikirken i Anledning af Jubilæet.

6. Decbr 1871

Tak for Sangbøgerne! I Eftermiddag kom et Telegram fra Lund saalydende:

„Aalborg, d 5.—12.—71.

Kirkevielsen 17de Decbr. Flyttegodset med Banen til Skive imorgen. Afvent Brev derom og om vort Komme.“

Kirkevielsen bliver altsaa efter den første Bestemmelse. Det er dog en besværlig og kostbar Vej, Lunds nu maa tage herved, men det overkømmes vel med Guds Hjælp. Vi vente nu hver Time paa Brevet og skal da sporenstregs til Salling for at fornemme, om vore Venner der er at formaa til at afgive Vogne til at kjøre Gods fra Skive til Sallingsund.

Smaastykker.

I.

Den gamle Rebslager i Redsted.

Ved *P. Kr. Bjerregaard.*

mine helt unge Dage i Midten af forrige Aarhundrede og der omkring boede der i Redsted en Rebslager, hos hvem Beboerne kunde faa „Stævne“, ligesom hos Smeden, og faa slaaet Reb. Vedkommende købte saa selv Hampen og kunde som Regel paa en Dag faa saa meget Reb lavet, som der skulde bruges i et Aar. Foruden Daglønnen skulde Rebslageren have Føden hos den, som han slog Reb for; den blev bragt til hans Hjem. Der skulde saa møde en til at dreje Hjulet. Jeg havde flere Gange som Dreng den Bestilling, den Dag vi fik slaaet Reb.

Rebslageren var en sær mørk, indesluttet Mand, som talte meget lidt. Der fortaltes om ham, at han en Gang som Dreng blev sendt ud i Marken med Mad til sine Brødre, som vogtede Kreaturer. Paa Vejen kom han forbi en stor Kæmpehøj, udenfor hvilken der løb en Del smaa Børn og legede. De fik ham med ind i Højen. Men da han var kommen derind, kunde han ikke komme ud igen. Da nogle Dage var gaaet, kom han til at længes meget efter sit Hjem, især sin Moder, og bad saa Fadervor, som hun havde lært ham. Men da han gjorde det, kom han straks ud af Højen. Han blev bagefter meget syg og kom sig først, da han havde skilt sig ved al den Mad, han havde faaet, mens han var i Højen. — Jeg har Indtryk af, at Folk i Almindelighed troede paa Fortællingen, og det gjorde jeg selv som Dreng og betragtede Manden med megen Interesse. Hans mørke og indesluttede Væsen havde vel nok givet Anledning til Fortællingen om ham.

Rebslagerens Hus var en gammel Rønne med klinede Lervægge, hvoraf som Regel nogle var falden ned.

Konen var Spaakone. Jeg husker, at jeg i det mindste

een Gang, jeg sad og drejede Hjulet, saa en Pige gaa ind, som jeg nok kunde regne ud skulde ind og spaaes. Det var saa heldigt, at Rebslageren var ude paa det yderste af Banen. Jeg kørte nogle Gange rask rundt med Hjulet, listede saa ind gennem en af de nedfaldne Vægge og lyttede ved Døren. Og ganske rigtig: Spaakonen lovede Pigen — om ikke just Guld og grønne Skove — saa dog en lys og god Fremtid.

 II.

Et gammelt Fæstebrev.

Ved Red.

Det gamle Dokument, hvoraf nedenfor meddeles et Uddrag, er velvilligst overladt „Historisk Aarbog“ af Partikulier P. Nørgaard, Ø. Jølby. Det giver et interessant Indblik i Landboforholdene her paa Mors kort efter Stavnsbaandets Løsning.

„*Underskrevne* Regiments-Quartermester *Andreas Tøttrup* til Dueholm steder og herved bortfæster til *Christen Michelsen*, barnfød udi Eerslev, een ved forrige Fæster *Peder Poulsen Hundrups* Dødsfald ledigbleven Gaard udi *Elsø*, paa de Vilkaar: at den nye Fæster *Christen Michelsen* ved Gaardens Tiltrædelse ægter bemeldte *Peder Hundrups* efterladte Enke, giver mig til Indfæstning 40 Rdlr., betaler alle Kongelige Skatter fra Tiltrædelsesdato; svarer Landgilde aarlig: 3 Tdr. Byg, med $\frac{1}{2}$ Skp. paa Tønden Opmaal, og Penge til Martinii (c: Mortensdag) 6 Rdlr. 1 Mk.; forretter følgende Arbejde efter Tilsagn: Høet af en halv Skifte i Kæret bliver af Fæsteren forsvarlig slaet, bjerget, tilset og indkørt; det i Hoveriforeningen ved Dueholm bestemte Antal Skodtørv af $\frac{1}{2}$ Plov forskaffes ligeledes af Fæsteren gravet, bjerget, tilset og hjemført; 2de Skifter paa Dueholm Mark, saasom: en halv Skifte i Grønjord og $1\frac{1}{2}$ Skifte i Stubjord bliver af Fæsteren pløjede, saade, harvede, Kornet paa samme høstet, tilset og indaget, hvorimod han i Henseende til Gødningen befries med $\frac{1}{2}$ Skifte heraf; holder for Resten Gaardens Huse, Besætning og Inventarium i forsvarlig Stand, saaledes som samme ifølge indheftede Syn og Taxationsforretning imodtaget er og ej noget deraf til bevislig Forringelse for Gaarden og dens ifølge Udskiftningen tillagte Ejendomme til Upligt bruge eller bruge lade, alt under Fortabelse af

det med ham saaledes indgaaede Fæstebrev, og det uden videre Doms Erhvervelse; hvorimod bemeldte Gaard, som staar for Hartkorn 8 Tdr. 3 Skpr. 1 Fdkr., Fæsteren maa nyde, bruge og i Fæste beholde sin Livstid, paa Vilkaar at ovenstaaende opfyldes i alle Maader, og han i øvrigt holder sig Hans Majestæts Lov og Forordninger efterrettelig.

Dueholm den 22de August 1797.

Tøttrup.“

Den Synsforretning, som Fæstebrevet omtaler, og som blev tinglæst paa Herredstinget Mandag d. 14de August, foretoges efter Rettens Udmeldelse af Taxationsmændene for Sdr. Herred, Niels Marcussen i Lødderup og Christen Post i Fredsø, i Overværelse af den nye Fæster og Fuldmægtig Sr. Mygind fra Dueholm. Af dens Resultater, hvormed begge Parter erklærede sig tilfredse, hidsættes følgende:

„1. *Raalingen*, bestaaende af 11 Fag med Udskud runden om, undtagen for Vinduerne og østre Ende. — 30 $\frac{1}{4}$ Alen lang, bygget af Fyr- og Gran-Tømmer, klinede Lervægge og straatækt, indrettet fra østre Ende til 2de Stuer og en Forstue, ialt 7 Fag og de 4 Fag derimod indrettet til Køkken og Bryggers.

Bemeldte Hus er i dette Aar af ny opbyggt og befindes i god Stand.

2. Laden og Stalden, som er sammenbygget, bestaar af 9 Fag, indrettet til 4 Gulve og en Tærskelo og 4 Fag til Heste- og Kostald, med Udskud ved begge Sider og „Hængekue“ for begge Ender, ialt 35 $\frac{1}{2}$ Alen lang, bygget af samme Materialier som Raalingen, befindes i maadelig Stand og behøver til Reparation følgende:

Til Bjælker og Spil-Træer $\frac{1}{2}$ Tylt 20 Fods, 12 Al. à 3 Mk.	3 Rd.		
$\frac{1}{2}$ Tylt 10 Alen til Udskud-Stolper à 20 Sk Stk. 1 Rd.	1 Mk.	8 Sk.	
3 Tylter Lægter til Lægting, à Tylt 2 Rd....	6	—	
1 $\frac{1}{2}$ Tylt 10 Fods Fjæl til Staldloft.....	2	— 4	— 8 —
50 Loft-Søm.....		1	— 2 —
Til en Tømmermands Kost og Løn i 4 Dage à 28 Sk.....	1	— 4	
5 Læs Tag, à 1 Rd.....	5	—	
500 Favne Sime, à 6 Sk.....		1	— 14 --
Til en Tækker og en Opstikker i 3 Dage à 2 Mk. 4 Sk.	1	—	12 —

Summa Bygfæld . . . 20 Rd. 4 Mk. 12 Sk.

Dernæst eftersaa vi Besætning og Inventarium, som bestaar i følgende:

1 beslagen Vogn med 2 Sæt Lejrer og Stænger samt For- og Bagreb.....	15 Rd. 2 Mk.
1 do. Vogn med Afsæt.....	9 — 2 —
1 gammel Møgvogn med halv Beslag, samt et Par Møghavrer og Fjæl til 2de Vogne ...	5 — 3 —
1 Plov med 1 Sæt Jern og 3 Par Hamler ...	3 — 2 —
2 Harver med hel Jærn-Tænder.....	4 —
Dræt til 4 Bæster	2 —
2 Høleer med Drav og Kroge.....	2 —
2 Jerngrebe og 2 Skovle	5 —
2 Lyngleer..	4 — 8 Sk
1 Skærekiste med Kniv.....	3 —
2de Spader	2 — 8 —
2de Forke	12 —
2de River og 1 Kasteskavl.	12 —
1 Slibesten med Jernaksel.....	4 — 8 —
1 Sædeløb og „Fore-dito“	4 —
1 gammel „Hiulboere“.....	1 — 2 —
B æ s t e r.	
1 sort Hoppe, 14 Aar.....	32 —
1 do., 9 Aar, Krybbebider.....	34 —
1 sort Hest, 6 Aar, hofstrøgen.....	22 —
1 sort 2 Aars Horsplag.....	38 —

Summa Besætning og Inventarium ... 171 Rd. 0 Mk. 2 Sk.

Endvidere eftersaa vi paa Forlangende de i Gaarden ved Fæsterens Tiltrædelse værende Fæ- og Faarkreaturer, som følger:

1 graabroget Ko, 10 à 11 Aar.....	11 Rd.
1 hvid do., 12 Aar.....	8 —
1 sortbroget do., 4 Aar.....	9 —
1 graabroget Kvie.....	6 —
2de Stud-Ungnødder	19 —
2de Kalve.....	3 —
9 Faar	9 —

Summa 65 Rd.

Den her foran beskrevne Besætning og Inventarium ansaa vi tilstrækkelig til Gaardens og Avlingens Drift.“

Indhold.

	Side
Jakob Lykke: <i>Af Morslands Præstehistorie i det 16. og 17. Aarhundrede</i>	3—42
Jens Lund: <i>Landsbynavnene paa Mors</i>	43—51
Charlotte Lillelund: <i>Minder fra Mors</i>	52—68
A. C. Skyum: <i>Et gammelt morsingsk Bondehus</i> (m. Tegninger af Forf.)	69—81
Jakob Lykke: <i>Ørding Degn og Ljørslev Præst Breve fra Povlsen Dal til Fuldmægtig Lomborg</i> (ved Red.).....	82—96
<i>Smaastykker:</i>	97—108
I. P. Kr. Bjerregaard: <i>Den gamle Rebslager i Redsted</i>	109—110
II. <i>Et gammelt Fæstebrev</i> (ved Red.)	110—112

Omslagstegning af A. C. Skyum.
